

TÜRKİYE KALKINMA BANKASI A.Ş.

**UYGUN YATIRIM ALANLARI
ARAŞTIRMASI**

MARDİN

YUYAA-01-1-3

**HAZIRLAYAN
Fulya BAYRAKTAR
Kd. UZMAN**

ARAŞTIRMA MÜDÜRLÜĞÜ

**Şubat 2001
ANKARA**

TKB MATBAASI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TABLolar LİSTESİ	iv
GİRİŞ	1
1. İLİN TANIMI (GENEL BİLGİLER)	3
2. COĞRAFI KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ	4
2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı	4
2.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü	5
3. ULAŞIM VE ENERJİ DURUMU	7
3.1. Ulaşım ve Haberleşme.....	7
3.2. Enerji	9
4. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI	10
4.1. Nüfus ve İstihdam.....	10
4.2. Eğitim.....	19
4.3. Sağlık.....	22
4.4. Tarımsal, Hayvansal Etkinlikler ve Ormancılık.....	25
4.4.1. Bitkisel Üretim.....	27
4.4.2. Hayvancılık	37
4.4.3. Tarımsal Krediler.....	44
4.4.4. Ormancılık.....	46
4.5. Madencilik	47
4.6. İmalat Sanayi	47
4.7. Teşvik Durumu.....	57

4.8. Turizm	58
	Sayfa No
4.9. Ticaret, Bankacılık ve Gelir Durumu.....	62
4.9.1. Ticaret	62
4.9.2. Bankacılık	66
4.9.3. Gelir Durumu.....	70
4.10. Kamu Yatırım Harcamaları.....	77
4.11. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu.....	79
5. YÖRENİN EKONOMİK GELİŞME YÖNÜNDEN ANALİZİ.....	84
5.1. Mevcut Durum	86
5.2. Mardin İlinin Altyapısını ve Ekonomisini Geliştirmeye Yönelik Devam Eden ve Planlanan Yatırımlar	90
6. İL EKONOMİSİNİ GELİŞTİRMEDE ETKİLİ FAKTÖRLER VE ÖNERİLER.....	93
6.1. Yatırımlarda Devlet Yardımları.....	93
6.2. Hayvansal Üretimi Geliştirmeye Yönelik Öneriler	94
6.2.1. Hayvan Varlığı ve Yapısı.....	94
6.2.2. Hayvansal Üretim Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	95
6.2.3. Çayır-Mera ve Yem Bitkilerinin Gelişim Durumu.....	96
6.2.4. Hayvan Sağlığı ve Hastalıklarının Durumu.....	97
6.2.5. Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Pazarlanması.....	98
6.2.6. Hayvan ve Hayvansal Ürün Fiyatları.....	99
6.2.7. Hayvancılık Sektöründe Örgütlenme.....	100
6.2.8. Hayvancılık Sektöründe Kredi ve Finansman.....	101
6.3. Sanayi Üretimini Geliştirmede Etkili Faktörler	103
6.4. Yatırım Ortamını İyileştirmeye ve Yatırımların Beklenen Faydayı Sağlamasına Yönelik Diğer Öneriler.....	105

7. ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ DEĞERLENDİRME	
KRİTERLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI	109
7.1. Değerlendirme Kriterleri	109
7.2. Uygun Yatırım Konuları	110
7.2.1. Doğal Kaynak Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar...	111
7.2.2. Talebi Karşılamaya Yönelik Yatırımlar	113
7.3. Değerlendirme Kriterlerine Göre Önerilerin Sınıflandırılması	115
8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	123
EK : YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI VE YATIRIMLARI	
TEŞVİK FONU HAKKINDA KARAR.....	127
YARARLANILAN KAYNAKLAR	145

TABLolar LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 1 : G.D.A. Bölgesi İllerinde Bin Kişi Başına Düşen Motorlu Kara Taşıtı Sayıları.....	7
Tablo 2 : İl Merkezinin İlçelere, Bölge İllerine ve Önemli Merkezlere Uzaklığı....	8
Tablo 3 : Elektrik Tüketiminin Abone Gruplarına Göre Dağılımı	10
Tablo 4 : Sayım Yıllarına Göre Ülke ve İl Nüfusu İle Yıllık Nüfus Artış Hızları...	11
Tablo 5 : İl Nüfusunun Yerleşim Merkezine Göre Dağılımı ve Nüfus Yoğunluğu	12
Tablo 6 : Bölge İllerinde Şehir Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı	13
Tablo 7 : Bölge İllerinde Nüfus Yoğunluğu.....	14
Tablo 8 : 1985-1990 Dönemi Karşılaştırmalı Net Göç ve Net Göç Hızı.....	14
Tablo 9 : G.D.A. Bölgesi İllerindeki Dönemler İtibariyle Net Göç Hızı.....	15
Tablo 10 : İl Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı.....	15
Tablo 11 : Son Hafta İçinde İktisadi Faal Olma Durumuna Göre Nüfus.....	16
Tablo 12 : İl Aktif Nüfusunun Faaliyet Kollarına Göre Dağılımı.....	17
Tablo 13 : İş ve İşçi Bulma Kurumuna Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler ..	18
Tablo 14 : Mardin, Bölge ve Türkiye Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Nüfusunun Dağılımı ve Genel Nüfusa Oranı.....	19
Tablo 15 : Okuryazarlık ve Bitirilen Son Öğretim Kurumuna Göre Dağılımı.....	20
Tablo 16 : İldeki Göre Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.....	21

Tablo 17	: Mardin İlindeki Okulların İlçeler Bazında Dağılımı.....	22
		Sayfa
		No
Tablo 18	: Mardin İli Yataklı Tedavi Kurumlarının Çalışmaları.....	23
Tablo 19	: Mardin İl Genelindeki Çeşitli Sağlık Göstergeleri.....	24
Tablo 20	: Mardin İli Toplam Tarımsal İşletme Sayısı ve İşledikleri Arazi Miktarı	25
Tablo 21	: Mardin İli Tarımsal Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi,Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri.....	26
Tablo 22	: İl Arazisinin İlçeler İtibariyle Kullanıma Göre Dağılımı.....	28
Tablo 23	: İl Tarım Alanlarının İlçeler İtibariyle Kullanıma Göre Dağılımı.....	28
Tablo 24	: İlçelere Göre Sulanan Tarım Alanları.....	29
Tablo 25	: Mardin İli Tarla Ürünleri Üretimi ve Verimi.....	30
Tablo 26	: Mardin İli Tarla Ürünleri Üretiminin Bölge ve Türkiye Üretimi İle Karşılaştırılması.....	31
Tablo 27	: Mardin İli Sebze Ürünleri Üretim Miktarları.....	32
Tablo 28	: Mardin İli Sebze Üretiminin Bölge ve Türkiye İle Karşılaştırılması.....	33
Tablo 29	: Mardin İli Meyve Ürünleri Üretimi.....	34
Tablo 30	: Mardin İli Meyve Üretiminin Bölge ve Türkiye İle Karşılaştırılması.....	35
Tablo 31	: İl, Bölge ve Türkiye Tarımsal Alet ve Makineler Sayısı.....	36
Tablo 32	: 1998 Yılı İtibariyle İl Gübre Kullanımının Dağılımı.....	37
Tablo 33	: Mardin İli Hayvan Varlığı.....	38
Tablo 34	: İl Hayvan Varlığının Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri.....	40
Tablo 35	: Mardin İlinde Sağılan ve Kesilen Hayvan Sayıları.....	41
Tablo 36	: İlde Sağılan ve Kesilen Hayvan Sayılarının Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri.....	42
Tablo 37	: Mardin İli Hayvansal Ürünler Üretimi.....	42
Tablo 38	: İl Hayvansal Ürünler Üretiminin Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri.....	43

	Sayfa No
Tablo 39 : 1999 Yılı İtibariyle Tarımsal Kredilerin Dağılımı.....	46
Tablo 40 : İlde Üretimde Bulunan Sanayi Tesislerinin Üretim Konularına Göre Dağılımı.....	49
Tablo 41 : İlde Yatırımı Devam Eden veya Atıl Durumdaki Tesisler.....	50
Tablo 42 : İldeki Küçük Sanayi Siteleri.....	52
Tablo 43 : Mardin ve Türkiye’de İmalat Sanayindeki İşyeri Sayıları.....	52
Tablo 44 : Mardin İmalat Sanayindeki İşyeri Sayısı, Çalışılan İşçi-Saat Toplamı, Çevirici Güç Kapasitesi, Stok Değişmeleri,Sabit Sermayeye Yapılan İlaveler ve Katma Değer.....	54
Tablo 45 : Mardin İli Sanayi Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi,Bölge ve Türkiye Sanayi Hasılası İçindeki Yeri	55
Tablo 46 : Yıllar İtibariyle Türkiye,Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Mardin İline Verilen Yatırım Teşvik Belgelerinin Dağılımı.....	57
Tablo 47 : İldeki Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Tesisler.....	61
Tablo 48 : 1994-1999 Yılları Arasındaki Mardin İli Dış Ticaret Rakamları.....	63
Tablo 49 : Mardin’de Ticaret Sektöründe Faaliyet Gösteren İşyeri Sayısı ve Türkiye İle Karşılaştırılması.....	64
Tablo 50 : Mardin İli Ticaret Hasılasının Yıllar İtibariyle Gelişimi, Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri.....	65
Tablo 51 : Mardin İli Toplam Banka Mevduatının Dağılımı.....	67
Tablo 52 : Banka Mevduatı Açısından İlin Bölge İlleri ile Karşılaştırması	68
Tablo 53 : Mardin İli Toplam Banka Kredilerinin Dağılımı (Milyar TL)	68
Tablo 54 : Toplam Banka Kredileri Açısından İlin Bölge İlleri ile Karşılaştırılması	69
Tablo 55 : Kredi/Mevduat Oranı Açısından İlin Bölge İlleri ile Karşılaştırması	70
Tablo 56 : Mardin İli Gayrı Safi Yurtiçi Hasılasının Gelişimi.....	71
Tablo 57 : Mardin İli Gayrı Safi Yurtiçi Hasılasının Sektörlere Göre Dağılımı (Cari Fiyatlarla)	72

	Sayfa No
Tablo 58 : Mardin İli Gayrı Safi Yurtiçi Hasılasının Sektörlere Göre Dağılımı (1987 Yılı Üretici Fiyatlarıyla).....	73
Tablo 59 : İlin GSYİH'sının Sektörlere Göre Dağılımı.....	74
Tablo 60 : Mardin İli GSYİH'sının Bölge GSYİH'sı İçindeki Yeri.....	74
Tablo 61 : Yıllar İtibariyle Mardin İli Kişi Başına GSYİH'nın Gelişimi.....	75
Tablo 62 : Gelişmiş Bazı İllerle Bölge İllerinin Kişi Başına GSYİH'larının Karşılaştırılması.....	76
Tablo 63 : Mardin İli GSYİH'nın İlçelere Göre Dağılımı.....	77
Tablo 64 : Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi.....	78
Tablo 65 : Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Dağılımı.....	78
Tablo 66 : İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması	80
Tablo 67 : Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları	81
Tablo 68 : İlçeler İtibariyle Gelişmişlik Sıralaması.....	83
Tablo 69 : Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi.....	116
Tablo 70 : Sanayi Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi.....	118
Tablo 71 : Önerilen Uygun Yatırım Konularının Muhtemel Tahmini Kurulu Kapasiteleri, Yatırım Tutarları ve İstihdam Olanakları.....	122

GİRİŞ

Ekonomik kalkınmanın başarılabilmesi; kalkınma hedeflerinin iyi belirlenerek sağlam kaynaklara dayandırılmasına ve bu kaynakların harekete geçirilmesine bağlıdır. Ülkemizin kalkınmasında tarımsal etkinliklerin yanı sıra, sanayileşme yolunda gerçekleştirilen girişimler ve mevcut kaynakların rasyonel ve verimli olarak kullanılmaları kritik bir önem taşımaktadır. Sanayileşme sürecinde mevcut sanayi yapısının geliştirilmesinin yanı sıra, geleceğe yönelik yeni sanayilerin kurulması yolunda gerekli araştırma ve değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Bu bağlamda; kurulacak sanayi tesisleri için bölge, ülke ve uluslararası pazarlar bazında arz-talep analizi yapılması, sanayi dalları arasındaki dikey ve yatay entegrasyon koşullarının incelenmesi ve bu amaçla kurulacak olan sanayinin ileriye ve geriye doğru bağlantılarının araştırılması, hammadde kaynaklarına ve pazara yakınlık gibi faktörlerin göz önüne alınarak doğru kuruluş yerinin seçilmesi, optimum ölçek büyüklüğü ve uygun teknolojinin belirlenmesi ve yörenin işgücü potansiyelinin ve istihdam koşullarının incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca geleceğe yönelik sanayilerin kurulabilmesi için yüksek teknolojilerin (elektronik, bio-genetik teknolojisi vb.) kullanıldığı sanayi dallarının incelenmesi, talepteki değişmelere çok kısa bir zamanla uyum gösterebilen "*esnek üretim sistemleri*" nin (post-fordist üretim sistemleri) değerlendirilmesi ve uluslararası pazarlarda rekabet gücüne sahip sanayi kollarının saptanması gerekmektedir.

Mardin ili ekonomik yönden analiz edildiğinde; il ekonomisinde tarım sektörünün hakim olduğu görülmektedir. 1998 yılı itibariyle il gayri safi hasılası içinde tarım sektörü %39 pay ile birinci sırada bulunurken bunu %20.8 pay ile devlet hizmetleri sektörü, %18.8 pay ile ulaştırma ve haberleşme sektörü ve %11 pay ile de ticaret sektörü izlemektedir. Mardin ili gayri safi yurtiçi hasılası içinde sanayi sektörünün payı ise %3.9 olup, sanayi sektörü bu pay ile sektörler arası sıralamada 5. sırada bulunmaktadır. Mardin ili gayri safi yurtiçi hasılasının Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi içindeki yeri incelendiğinde ise, ilde yaratılan hasılanın Bölge hasılası içinde %8.8 , Türkiye geneli

içerisinde % 0.47 gibi oldukça düşük bir paya sahip olduğu görülürken, büyüklük itibariyle Türkiye geneli içinde 45. sırada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri arasında 4. sırada yer aldığı dikkati çekmektedir. 1998 yılı itibariyle ilde kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla 1.523 \$ olarak gerçekleşirken, Mardin bu değer ile ülke sıralamasında 63. sırada, Bölge illeri arasında ise 5. sırada yer almaktadır. Diğer ekonomik ve sosyal göstergelerle birlikte değerlendirildiğinde Mardin ilinin Türkiye geneli içerisinde az gelişmiş bir il izlenimi verdiği görülmektedir.

Mardin ilinin ekonomik olarak bugünkü seviyesinin üzerinde olabilmesi ve Türkiye gayri safi yurtiçi hasılası içinde % 0.47 olan payının çok daha üst düzeylere çıkartılabilmesi için, her şeyden önce sanayi sektörünün kalkınmanın bir motoru olarak görülerek, tasarrufların ve beraberinde yatırımların bu sektöre akılcı bir şekilde kanalize edilmesi gerekmektedir.

Bilindiği gibi belirli bir bölgenin ve/veya ilin ekonomik yönden kalkınmasının sağlanabilmesi için fiziki şartların o bölgede hazır olması gerekmektedir. Fiziki şartların (altyapı imkanları, insan gücü, vb.) uygunluğu açısından Mardin ili değerlendirildiğinde, kalkınmanın gerçekleştirilmesi açısından ilde bir çok faktörün mevcut olduğu ancak içsel ve dışsal bazı faktörler nedeniyle sanayileşmenin belli bir ivme kazanmadığı ve il ekonomisine yansımadağı görülmektedir.

Bu araştırma, Mardin ilinde gelecekteki tarımsal ve sınai üretim kompozisyonunun yeni alternatiflerle çeşitlendirilmesi konusunda beliren gereklilikten hareketle; ile yönelik istatistik ve bulgular çerçevesinde, mevcut ekonomik ve sosyal durumun ortaya konması ve Mardin'in sahip olduğu yer üstü ve yer altı kaynakların etkin bir şekilde kullanılması amacıyla uygun yatırım konularının saptanmasına yöneliktir.

Mardin ili genelinde yapılan incelemeler sonucu öngörülen yatırım konuları, bir ön değerlendirme niteliğinde olup, yatırımlara ve/veya yeni üretim alanlarına yönelme kararı verildiği takdirde, konu ile ilgili daha detaylı araştırmalarla, yapılabilirlik etüdü ve projelerinin hazırlanması gerekmektedir.

1.İLİN TANIMI (GENEL BİLGİLER)

Yüzölçümü	:	8.891 km²
Nüfusu (1997)	:	646.826
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (1990-1997 Yıllık Ortalama)	:	%2.07
Nüfus Yoğunluğu (1997)	:	73 kişi/km²
Şehir Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (1997)	:	%56
Okur-Yazarlık Oranı (1990)	:	%54
Doğurganlık Hızı (1990)	:	5.59
Üniversite Bitirenlerin Okul Bitirenlere Oranı (1990)	:	%3.1
On bin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı (1999)	:	7.0
Uzman Hekim Başına Düşen Nüfus (1998)	:	15.042 kişi
Sanayi Hasılasının Türkiye İçindeki Yeri (1998)	:	%0.08
Tarımsal Hasılanın Türkiye İçindeki Yeri (1998)	:	%1.10
Gayri Safi Yurtiçi Hasılanın Türkiye İçindeki Yeri (1998)	:	%0.47
Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (1998)	:	1.523 \$
Banka Şube Sayısı (1999)	:	29
Kişi Başına Banka Mevduatı (1999)	:	43.169.412 TL.
Banka Mevduatının Türkiye İçindeki Yeri (1999)	:	%0.07
Kişi Başına Banka Kredileri (1999)	:	28.310.733 TL.
Banka Kredilerinin Türkiye İçindeki Yeri (1999)	:	%0.10
Kredi/Mevduat Oranı (1999)	:	%65.6
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (1998)	:	564 kwh/kişi

2. COĞRAFI KONUM VE İKLİM ÖZELLİKLERİ

2.1. Coğrafi Konum ve Doğal Yapı

Mardin ili Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 36° 55' - 37° 44' kuzey enlemleri ile 39° 55' - 41° 54' doğu boylamları arasında yer almaktadır. İl doğudan Şırnak ve Siirt, batıdan Şanlıurfa, kuzeyden Diyarbakır ve Batman illeriyle komşu olup, güneyden Suriye ile çevrilidir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Dicle ve Fırat havzalarında yer alan Mardin ilinde çok çeşitli yeryüzü şekillerine rastlanmaktadır. İl toprakları doğudan batıya uzanan ve pek yüksek olmayan Mardin Dağları ile ikiye bölünmektedir. Mardin Ovasından yaklaşık 600 metre yükseklikte geniş bir kütle oluşturan Mardin Dağlarının belli başlı yükseklikleri Karabaş Dağı (1.480 m.), Dilek Dağı (1.231 m.), Ziyarettepe (1.160 m.), Kalınca Tepe (1.134 m.) ve Alem Dağı (1.041 m.)'dir. Diğer engebeler ise Mazıdağı, Abdülaziz Dağları ve Midyat Dağlarıdır. İl alanının %52.6'sı dağlarla kaplıdır.

İlde dağlardan sonra en ağırlıklı yeryüzü şeklini ovalık alanlar oluşturmaktadır (%24.6). Şanlıurfa ili sınırlarındaki Ceylanpınar ilçesinden devam eden Mezopotamya ovası, devamı niteliğindeki Kızıltepe, Mardin, Nusaybin, Cizre ve Silopi ovaları ile birlikte ilde geniş bir alan kaplamaktadır.

Mardin Dağlarının kalkerli kesimleri hızla aşınarak platolara dönüşmüştür. Bu platolar 700 ile 1.000 m. yüksekliğindedir. Kuzeyde Diyarbakır Havzası, güneyde ise Mardin, Kızıltepe ve Nusaybin ovalarına doğru açılan bu platolar lavlarla kaplıdır. İl alanının %22.8'ini platolar oluşturmaktadır.

İlin önemli akarsuları Mardin eşiğinden geçen Fırat'ın kolları Çağ-Çağ Suyu, Buğur Çayı ve Zerkan Suyu ile Dicle'nin kolu Savur çayıdır.

Mardin ili 8.891 km²'lik yüzölçümüyle ülke topraklarının yaklaşık %1.15'ini kaplamaktadır. İl arazisinin %43.48'i tarım alanı, %12.87'si çayır ve mera, %12.74'ü orman ve fundalık alan, %30.91'i tarım dışı araziden oluşmaktadır.

2.2. İklim Özellikleri ve Bitki Örtüsü

Mardin ili yazları çok sıcak ve kurak, kışları ise bol yağışlı ve soğuk geçen iklim özellikleriyle, Akdeniz ikliminin karasal yapısına sahiptir. İlin bir yandan güneyindeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması, bir yandan da kuzeyindeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişine engel olması nedeniyle ova kesiminde yazlar çok sıcak geçmektedir.

Özellikle Temmuz ve Ağustos aylarında 38 dereceye kadar çıkan sıcaklık, kış aylarında -8 dereceye kadar düşmektedir. Uzun yıllar meteorolojik verilerine göre Mardin ilinde yağışlar genellikle kış ve bahar aylarında düşmektedir. İlde son derece düzensiz bir yağış rejimi mevcuttur. Yıllık ortalama yağış miktarının 716.5 mm. olduğu ilde yağışlar Ekim ayında yoğunlaşır Mayıs sonuna kadar devam eder. En çok yağışlı günler Ocak ve Şubat aylarında görülmekte olup, yıllık yağışlı günler sayısı en çok 146 dolayındadır.

İldeki tamamen açık ve güneşli gün sayısı oldukça yüksek olup, ortalama 166 gündür. Ortalama kapalı gün sayısı 59, karlı gün sayısı 21 ve donlu gün sayısı 19'dur. Ortalama güneşlenme süresinin en yüksek olduğu ay Temmuz ayıdır.

Mardin'de nem oranı mevsimler ve aylar arasında büyük farklılıklar göstermemektedir. Ortalama nem Aralık ve Ocak aylarında (%69-72) en yüksek değerlere ulaşmakta, Temmuz ve Ağustos aylarında minimum değerlere inmektedir.

İlde hakim rüzgar yönleri Şubat ve Mart aylarında kuzey-kuzeydoğu, Nisan ayında güney, Ağustos ayında güney-güneybatı, diğer aylarda ise kuzeydir.

Coğrafi konum, morfolojik yapı ve yağışların yetersizliği gibi nedenlerle Mardin ili doğal bitki örtüsü ve ormanlık alan açısından oldukça fakirdir. Akarsu kenarlarındaki

kavaklıklar ve Mazıdağı, Midyat, Derik, Savur ve Nusaybin ilçelerindeki muhtelif cins meşe toplulukları ilin başlıca orman varlığını oluşturmaktadır. Meşe toplulukları arasındaki belli başlı ağaç grupları buttum, melengiç, diş budak, söğüt ve çınardan oluşmaktadır.

GAP projesinin faaliyete geçmesinin, ortalama rutubet, ortalama sıcaklık ve yağış rejimi üzerinde olumlu etkiler yaratacağı tahmin edilmektedir.

3. ULAŞIM VE ENERJİ DURUMU

3.1. Ulaşım ve Haberleşme

Mardin ili uluslar arası ulaşım ağı üzerinde bulunuşu ve Suriye ile sınır komşusu olması nedeniyle özellikle karayolu açısından büyük önem taşımaktadır. İlde iki ana ulaşım eksenini bulunmaktadır. Bunlardan ilki Mardin'i Şanlıurfa ve Gaziantep üzerinden Adana'ya bağlayan E-90 karayolu, Avrupa ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki TIR taşımacılığı yapılan ana eksenidir. İkincisi ise Mardin'i Suriye ve Irak'a bağlamaktadır. Yollar her mevsim açık ve kullanışlıdır.

Mardin'de 327 km'si devlet yolu, 362 km'si il yolu olmak üzere toplam 689 km. karayolu bulunmaktadır. Devlet yollarının 109 km.'si beton asfalt, 218 km'si satıh kaplama asfaltdır. İl yollarının ise 273 km.'si satıh kaplama asfalt, 60 km.'si stabilize, 29 km.'si ise geçit vermeyen yoldur. Toplam 3.626 km. olan köy yollarının da 719 km.'si asfalt, 1.525 km.'si stabilize kaplama, 1.288 km.'si tesviyeli, 94 km'si ham yol niteliğindedir.

İl genelinde 26.484 tescilli araç bulunmaktadır. 1980-1996 yılları arasında Güney Doğu Anadolu Bölgesi illerinde bin kişi başına düşen motorlu kara taşıtı sayıları Tablo 1'de verilmektedir.

TABLO 1 : G.D.A. BÖLGESİ İLLERİNDE BİN KİŞİ BAŞINA DÜŞEN MOTORLU KARA TAŞITI SAYILARI

	1980	1985	1990	1996
Türkiye	26	30	42	83
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	11	11	16	36
Adıyaman	6	8	13	28
Diyarbakır	10	11	14	73
Gaziantep	17	21	26	69
Mardin	8	10	13	26
Siirt	7	19	20	20
Şanlıurfa	11	-	16	36
Batman	-	-	6	18
Şırnak	-	-	-	30

Kaynak : DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998

Tablodan da görüldüğü gibi Türkiye genelinde bin kişi başına 83 kara taşıtı düşerken, bu rakam Güneydoğu Anadolu Bölgesinde 36'ya, Mardin'de ise 26'ya düşmektedir.

İl sınırları içerisinde 142 km.'lik demiryolu ağı bulunmaktadır. İl'e Şanlıurfa Ceylanpınar'dan giren demiryolu sınırı izleyerek Suriye ve Irak'a ulaşmaktadır. Ayrıca Şenyurt kasabasından geçen bu yola Mardin 30 km.'ik bir hatla bağlıdır. Hattın Organize Sanayi Bölgesi içerisindeki Serbest Bölgeye kadar uzatılması düşünülmektedir.

İlde Stol tipi bir havaalanı, Mardin-Kızıltepe arasında 1996 tarihinde yapılmaya başlanmıştır. Pist uzunluğu 3 km., eni 50 m. olarak planlanan havaalanı 1999 yılı sonunda faaliyete geçmiştir. Havaalanının tamamıyla devreye girmesinin, ilin gelişmesine önemli katkılar sağlaması beklenmektedir. İl merkezinin ilçelere, Bölge illerine ve önemli merkezlere uzaklığı Tablo 2'de verilmektedir.

TABLO 2 : İL MERKEZİNİN İLÇELERE, BÖLGE İLLERİNE VE ÖNEMLİ MERKEZLERE UZAKLIĞI

İL ADI	UZAKLIK(Km)	İLÇE ADI	UZAKLIK(Km)
Ankara	1.009	Merkez	0
İstanbul	1.463	Dargeçit	108
İzmir	1.431	Derik	70
Bursa	1.364	Kızıltepe	23
Adana	553	Mazıdağı	48
Adıyaman	296	Midyat	63
Batman	144	Nusaybin	79
Diyarbakır	96	Ömerli	25
Gaziantep	325	Savur	47
Siirt	225	Yeşilli	10
Şanlıurfa	187		
Şırnak	202		
Kilis	392		

Kaynak: Mardin il Planlama Müdürlüğü

1999 yılı sonu itibariyle il genelinde kayıtlı 82.190 telefon, 21 teleks, 128 faks bulunmaktadır. Mardin'de 9 adet yerel gazete, 7 özel radyo ve 1 özel televizyon faaliyet göstermektedir.

3.2. Enerji

Mardin ilinde 14 Mw gücündeki Çağ-Çağ III Hidroelektrik Santrali ile yılda 42 Gwh elektrik enerjisi üretilebilmektedir. Ayrıca etüt programlarda yer alan hidroelektrik santralleri Çağ-Çağ I ve II'dir. Bu santrallerin gücü de 4 Mw olup, yıllık üretimi 33 Gwh/yıldır. İlde ayrıca Nusaybin ilçesi Çamurlu sahasında doğalgaz üretilmektedir. Günlük üretim 35.000 m³'tür. Ayrıca Nusaybin ilçesinde 56 kuyuda petrol üretimi yapılmaktadır. 1999 yılında 424.710 varil petrol üretilmiştir.

Mardin ili elektrik tüketimi incelendiğinde, 1997 yılında 288.550 Mwh olan elektrik tüketiminin, 1998 yılında %28 oranında artış göstererek 369.441 Mwh düzeyine yükseldiği görülmektedir. İlde 1997 yılı itibariyle kişi başına düşen elektrik tüketimi 446 kwh iken, 1998 yılı itibariyle kişi başına düşen elektrik tüketimi %26 oranında artarak 564 kwh düzeyine yükselmiştir. Bu rakam, 1998 yılı itibariyle Güney Doğu Anadolu Bölgesindeki 793 kwh ve Türkiye genelindeki 1.383 kwh düzeyindeki kişi başına elektrik tüketimi rakamlarından oldukça düşüktür.

1998 yılı itibariyle il elektrik tüketiminin %27.5'i sanayi işletmelerine aitken, %24.4'ü aydınlatmaya, %16.3'ü meskenlere, %5'i ticarethanelere, %4'ü resmi dairelere ve %22.8'i de diğer kullanıcılara aittir. 1998 yılı itibariyle ildeki kayıtlı abone sayısı 110.798'dir.

Mardin ili elektrik tüketiminin Bölge ve Türkiye içindeki yeri incelendiğinde; 1998 yılı itibariyle il toplam elektrik tüketiminin Güney Doğu Anadolu Bölgesi toplam elektrik tüketiminden aldığı payın yaklaşık %7.5, Türkiye toplam elektrik tüketiminden aldığı payın %0.42 olduğu görülmektedir.

Mardin ili elektrik tüketiminin abone gruplarına göre dağılımı Tablo 3'de verilmektedir.

TABLO 3 : ELEKTRİK TÜKETİMİNİN ABONE GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

ABONE CİNSİ	1997		1998	
	Tüketim (MWh)	Abone Sayısı	Tüketim (MWh)	Abone Sayısı
Meskenler	42.171	93.197	60.423	95.726
Ticarethaneler	5.680	10.894	6.471	10.588
Resmi Daireler	13.988	916	15.954	961
Sanayi İşletmeleri	90.263	1.425	101.649	1.308
Tarımsal Sulama	12.000	687	20.205	1.010
Aydınlatma	75.532	622	90.110	-
Diğerleri	48.916	940	74.629	1.205
MARDİN TOPLAM (1)	288.550	108.681	369.441	110.798
G.D.A.BÖLGESİ (2)	4.172.960	1.138.982	4.936.419	1.145.122
TÜRKİYE (3)	81.884.912	21.123.531	87.704.617	21.990.051
(1)/(2) (%)	6,91	9,54	7,48	9,68
(1)/(3) (%)	0,35	0,51	0,42	0,50
(2)/(3) (%)	5,10	5,39	5,63	5,21

Kaynak : (1) TEDAŞ

(2) Mardin İl Planlama Müdürlüğü

İlin toplam elektrik tüketimi abone türlerine göre değerlendirildiğinde, Mardin ili sanayi sektöründe tüketilen elektrik miktarı, Türkiye sanayi sektörü elektrik tüketiminden %0.22 dolayında, Güney Doğu Anadolu Bölgesinin sanayi sektörü elektrik tüketiminden ise %5.4 gibi çok düşük paylar almaktadır.

Mardin ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki 9 il arasında kişi başına elektrik tüketimi açısından 6. sırada yer almaktadır. Bölge illeri arasında kişi başına elektrik tüketiminin en yüksek olduğu il 1.488 kwh ile Gaziantep, en düşük olduğu il ise 412 kwh ile Diyarbakır ilidir.

4. EKONOMİK VE SOSYAL YAPI

4.1. Nüfus ve İstihdam

1990 Genel Nüfus Sayımına göre 557.727 olan Mardin ili nüfusu yaklaşık %16 oranında artış göstererek 1997 Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre 646.826'ya yükselmiştir. Bu süreç içerisinde il nüfusunun yıllık ortalama artış hızı %0 20.71 olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılı itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi toplam nüfusundan (5.158.013) %10.8, Türkiye toplam nüfusundan (56.473.035) yaklaşık %1 oranında pay alan Mardin ilinin 1997'de Bölge nüfusundan (6.128.973) aldığı pay %10.5'e düşerken, Türkiye nüfusundan (62.865.574) aldığı pay sabit kalmıştır.

Nüfus sayım yıllarına göre ülke ve il nüfusundaki gelişmeler ve yıllık nüfus artış hızları aşağıda verilmektedir.

TABLO 4 : SAYIM YILLARINA GÖRE ÜLKE VE İL NÜFUSU İLE YILLIK NÜFUS ARTIŞ HIZLARI

YILLAR	TÜRKİYE (1)		MARDİN		(2)/(1) (%)
	NÜFUS(1)	ARTIŞ HIZI (%) (*)	NÜFUS(2)	ARTIŞ HIZI (%) (*)	
1927	13.648.000	-	183.317	-	1.37
1935	16.158.018	21.10	229.921	28.31	1.42
1940	17.820.950	19.59	252.505	18.74	1.42
1945	18.790.174	10.59	234.457	-14.83	1.25
1950	20.947.188	21.73	269.490	27.85	1.29
1955	24.064.763	27.75	305.520	25.10	1.27
1960	27.754.820	28.53	353.411	29.12	1.27
1965	31.391.421	24.64	397.880	23.70	1.27
1970	35.605.176	25.19	453.092	25.99	1.27
1975	40.347.719	25.01	519.687	27.43	1.29
1980	44.736.957	20.65	564.967	16.71	1.26
1985	50.664.458	24.88	652.069	28.68	0.97
1990	56.473.035	21.71	557.727	-31.25	0.99
1997	62.865.574	15.08	646.826	20.71	1.03

Kaynak:DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998

(*) : Ortalama Yıllık Nüfus Artış Hızını kapsamaktadır.

Nüfustaki gelişmelere Bölgeyi oluşturan iller açısından bakıldığında, 1997 Genel Nüfus Tespit sonuçlarına göre ilk üç sırada Şanlıurfa (1.303.589), Diyarbakır (1.282.678) ve Gaziantep illeri yer almaktadır. Bu üç ilin toplam nüfusu Güneydoğu Anadolu Bölgesi

nüfusunun %60.6'sını oluşturmaktadır. Bölgeyi oluşturan diğer iller ise nüfus büyüklüklerine göre Adıyaman (678.999), Mardin (646.826), Batman (400.380), Şırnak (316.536), Siirt (262.371) ve Kilis (109.908) olarak sıralanmaktadır. Bölgede en yüksek yıllık nüfus artış hızına sahip il %39.40 ile Adıyaman, en düşük yıllık nüfus artış hızına sahip il ise % -23.83 ile Kilis'tir.

Yıllık nüfus artış hızları açısından bakıldığında, 1927-1950 döneminde Mardin ili nüfus artış hızları 1945 yılı hariç Türkiye nüfus artış hızları ile paralellik göstermektedir. 1927 yılından 1997 yılına kadar Türkiye nüfusu yaklaşık olarak 4.6 kat artarken, Mardin ili nüfusu da yaklaşık 3.5 kat artmıştır. Mardin ilinin Türkiye nüfusundan aldığı pay ise yıllar itibariyle sürekli azalış göstermiştir. 1927 yılında Mardin ili nüfusunun Türkiye nüfusundan aldığı pay %1.37 iken, bu oran 1955 yılında %1.27'ye, 1997 yılında ise %1.03'e düşmüştür.

Nüfusun yerleşim yerine göre dağılımına bakıldığında; 1997 yılı itibariyle Mardin ili nüfusunun %56'sının (362.434) şehirlerde, %44'ünün (284.392) ise köylerde yaşadığı görülmektedir. Şehir nüfusunun en yoğun olduğu ilçe %87.9 oranı ile Yeşilli ilçesidir. Şehir nüfusunun oran olarak yüksek olduğu diğer ilçeler ise %69.8 ile Nusaybin, %63.2 ile Merkez ilçe ve %62.6 ile Kızıltepe'dir. Şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payının en düşük olduğu ilçe ise %25 ile Savur ilçesidir. İl nüfusunun yerleşim merkezlerine göre dağılımı ve nüfus yoğunlukları (kişi/km²) Tablo 5'de verilmektedir.

TABLO 5 : İL NÜFUSUNUN YERLEŞİM MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI VE NÜFUS YOĞUNLUĞU

İLÇE ADI	ŞEHİR NÜFUSU	KÖY NÜFUSU	TOPLAM NÜFUS	YÜZÖLÇÜMÜ (Km ²)	NÜFUS YOĞUNLUĞU (Kişi/Km ²)
Merkez	61.529	35.734	97.263	795	122
Dargeçit	12.490	13.521	26.011	494	53
Derik	20.671	33.082	53.753	1.367	39
Kızıltepe	112.015	67.367	179.382	1.403	128
Mazıdağı	9.942	14.193	24.135	869	28
Midyat	61.597	66.728	128.325	1.083	118
Nusaybin	56.467	24.335	80.802	1.177	69
Ömerli	6.466	6.014	12.480	409	31
Savur	7.186	21.490	28.676	1.049	27
Yeşilli	14.071	1.928	15.999	245	65
TOPLAM	362.434	284.392	646.826	8.891	73

Kaynak: DİE

1997 yılı itibariyle Mardin ilinin şehirleşme oranı (%56), Güneydoğu Anadolu Bölgesinin şehirleşme oranı (%64.1) ve Türkiye şehirleşme oranınının (%65) oldukça altındadır. Bölge illeri arasında en yüksek şehirleşme oranına sahip il %76.84 ile Gaziantep ili iken, şehirleşmenin en düşük olduğu il Mardin'dir. Bölge illerinin tümünde şehirleşme oranı 1997'de 1990'a göre artış göstermiştir. 1960-1997 yılları arasında Bölge illerinin şehirleşme oranındaki gelişme Tablo 6'da verilmektedir.

TABLO 6 : BÖLGE İLLERİNDE ŞEHİRLEŞME ORANLARI (%)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997
Türkiye	31.9	34.4	38.5	41.8	43.9	53.0	59.0	65.0
G.D.Anadolu	29.8	32.7	38.4	42.9	46.6	49.9	55.6	64.1
Adıyaman	17.0	19.3	23.2	29.0	31.8	35.1	42.7	58.0
Diyarbakır	31.0	34.1	41.0	43.3	48.1	50.5	54.9	64.9
Gaziantep	45.1	47.8	54.4	59.6	63.4	66.5	72.0	76.8
Mardin	20.9	22.6	26.5	30.0	34.0	37.4	44.7	56.0
Siirt	23.5	28.5	34.7	38.9	41.3	45.2	45.2	60.5
Şanlıurfa	30.8	33.4	38.2	44.2	46.9	50.5	55.0	60.2
Batman	-	-	-	-	-	-	56.2	68.2
Şırnak	-	-	-	-	-	-	47.8	59.1

Kaynak : DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998

8.891 km² yüzölçümüne sahip olan Mardin ilinde nüfus yoğunluğu 1990 yılında 63 kişi/km² iken, bu rakam 1997 yılında 73 kişi/km²'ye yükselmiştir. İlde nüfus yoğunluğunun en yüksek olduğu yer Kızıltepe ilçesidir. 1.403 km² yüzölçümüne ve 1997 yılı itibariyle 179.382 nüfusa sahip olan ilçede km²'ye 128 kişi düşmektedir. Nüfus yoğunluğu açısından ikinci sırada Merkez ilçe (122 kişi/km²) ve üçüncü sırada da Midyat (118 kişi/km²) ilçesi bulunmaktadır. Nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu ilçe ise 27 kişi/km² ile Savur ilçesidir.

Türkiye genelinde kilometrekareye düşen kişi sayısı 1990 yılında 73 iken 1997 yılında 81 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin nüfus yoğunluğu ise 68 ve 80 olmuştur. Bölge genelinde en yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olan il Gaziantep olup, kilometrekareye düşen kişi sayısı 1990 yılında 149, 1997 yılında ise 147'dir. Bölgede nüfus yoğunluğunun en düşük olduğu il ise 1997 yılı itibariyle 44 kişi/km² ile Şırnak ilidir. Bölge illerinin 1960-1997 yılları arasındaki nüfus yoğunlukları Tablo 7'de verilmektedir.

TABLO 7 : BÖLGE İLLERİNDE NÜFUS YOĞUNLUĞU (Kişi/km²)

	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1997
Türkiye	36	41	46	52	58	65	73	81
G.D.Anadolu	27	32	38	44	49	59	68	81
Adıyaman	31	35	39	46	48	57	67	89
Diyarbakır	26	30	37	42	51	61	71	83
Gaziantep	58	66	79	94	106	126	149	147
Mardin	28	31	35	41	44	51	63	73
Siirt	20	24	29	35	40	48	45	48
Şanlıurfa	22	24	28	32	32	43	54	70
Batman	-	-	-	-	-	-	73	85
Şırnak	-	-	-	-	-	-	37	44

Kaynak : DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998

Güneydoğu Anadolu Bölgesi genel olarak diğer bölgelere göç veren bir bölgedir. Bölgede Gaziantep ili en az göç veren il iken, Batman ili tek göç alan il konumundadır. 1980-1985 ile 1985-1990 yılları arasında karşılaştırma yapıldığında, Gaziantep ili dışında Bölgedeki tüm illerde göç hızının arttığı görülmektedir.

1985-1990 döneminde diğer illerden Mardin iline göç edenlerin sayısı 21.281, Mardin ilinden diğer illere göç edenlerin sayısı ise 56.031 kişidir. Bu dönemde Mardin ilinin net göç miktarı 34.750 olup, net göç hızı %-76'dır. Aynı dönemde Güneydoğu Anadolu Bölgesinin net göç hızı %-33 olarak gerçekleşmiştir.

1985-1990 arasında içe göç, dışa göç, net göç ve net göç hızı karşılaştırmalı olarak Tablo 8'de ve Bölge illeri arasındaki dönemler itibariyle net göç hızı Tablo 9'da verilmektedir.

TABLO 8 : 1985-1990 DÖNEMİ KARŞILAŞTIRMALI GÖÇ RAKAMLARI

	Türkiye	G.D.A. Bölgesi	Mardin
1990 Nüfusu	50.518.291	40341.035	458.540
İçe Göç	4.065.173	211.653	21.281
Toplam Göç İçindeki Pay, ‰	1.000	52	5
1990 Nüfusu İçindeki Pay, ‰	80	49	46
Dışa Göç	4.065.173	355.819	56.031
Toplam Göç İçindeki Pay, ‰	1.000	88	14
1990 Nüfusu İçindeki Pay, ‰	80	82	122
Net Göç (1)	-	-144.166	-34.750
Net Göç Hızı (2)	-	-33	-76

Kaynak: DİE

Not : (1) Türkiye toplamında iç göç dış göçe eşittir.

TABLO 9 : GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ İLLERİNDEKİ DÖNEMLER İTİBARIYLA NET GÖÇ HIZI (%)

	1975-1980	1980-1985	1985-1990
G.D.A. BÖLGESİ	-34	-22	-33
Adıyaman	-35	-36	-40
Diyarbakır	-25	-16	-35
Gaziantep	-2	-5	-0.5
Mardin	-62	-32	-76
Siirt	-30	-43	-157
Şanlıurfa	-62	-21	-32
Batman	-	-	14
Şırnak	-	-	-24

Kaynak : DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998

Tablodan da görüldüğü gibi, içe göçün toplam göç içindeki payı Güneydoğu Anadolu Bölgesi için %52 iken, dışa göç için bu oran %88’ir. Bu oranlar Bölge illerinden diğer illere olan nüfus kaybını ifade etmektedir. Aynı durum Mardin ili için de geçerli olup, toplam göç içinde içe göçün payı %5, dışa göçün payı ise %14’tür. İl toplam nüfusunun 1990 yılı itibariyle %50.6’sı (282.459) erkek, %49.4’ü (275.268) kadındır. Türkiye genelinde de aynı oranlar sözkonusudur.

Mardin ili nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında (Tablo 10) ilin genç bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir. 1990 Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre il nüfusunun %60.6’sı 0-19 yaş grubunda, %75.8’i ise 0-29 yaş grubunda bulunmaktadır. 50 yaş üzeri nüfusun toplam nüfustan aldığı pay ise sadece %9.2 gibi düşük bir orandır. Bu oranlar dikkate alındığında Mardin ili gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesine göre, gerekse de Türkiye geneline göre daha genç bir nüfusa sahiptir. Bölge nüfusu içerisinde 0-19 yaş grubunun payı %58.4, Türkiye nüfusu içerisindeki payı ise %45.9’dur.

TABLO 10 : NÜFUSUN YAŞ GRUBU VE CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (1990)

Yaş Grubu	TÜRKİYE		G.D.A. BÖLGESİ		MARDİN	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
0-09	12.853.953	22.76	1.686.870	32.70	198.871	35.66
10-19	13.107.868	23.21	1.329.798	25.78	139.422	25.00
20-29	9.908.631	17.55	819.428	15.89	84.986	15.24
30-39	7.576.373	13.42	509.827	9.88	48.919	8.77
40-49	4.989.583	8.84	332.265	6.44	32.511	5.83
50-59	3.959.489	7.01	245.109	4.75	26.738	4.79
60-69	2.608.380	4.62	152.612	2.96	16.360	2.93
70-79	987.015	1.75	51.770	1.00	5.946	1.07
80-85+	437.261	0.77	26.904	0.52	3.378	0.61
Bilinmeyen	44.482	0.08	3.430	0.07	596	0.11
Toplam	56.473.035	100.00	5.158.013	100.00	557.727	100.00

Kaynak : DİE-Genel Nüfus Sayımı,Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri,1990

1990 Yılı Nüfus Sayımına göre ilin 12 yaş üstü faal nüfusunun (216.217) toplam nüfusa oranı %38.8 (aktif olarak çalışanlar ve işsiz olup iş arayanlar), faal olmayan nüfusunun (ev kadını, emekli, öğrenci vb.) toplam nüfusa oranı ise %61.2'dir. İktisaden faal olan nüfusun oranı Bölge için %38, Türkiye geneli için %43.8'dir. Mardin ilinde iktisaden faal nüfusun %60.9'u erkek, %39.1'i ise kadın iken, iktisaden faal olmayan nüfusun yaklaşık %27'si erkek ve %73'ü kadınlardan oluşmaktadır.

1990 yılı itibariyle Mardin ili nüfusunun iktisaden faal olma ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 11'de verilmektedir.

TABLO 11 : SON HAFTA İÇİNDE İKTİSADEN FAAL OLMA DURUMUNA GÖRE NÜFUS (1990) (*)

Yaş Grubu	Türkiye		G.D.A. Bölgesi		Mardin	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Son hafta içinde İktisaden faal nüfus	24.726.601	60.63	1.964.015	62.37	216.217	66.94
Erkek	16.073.560	78.22	1.279.860	80.68	131.750	82.04
Kadın	8.653.041	42.76	684.155	43.79	84.467	52.01
Son hafta içinde İktisaden faal olmayan nüfus	16.030.516	39.31	1.181.678	37.53	106.631	33.01
Erkek	4.459.698	21.70	303.763	19.15	28.747	17.90
Kadın	11.570.818	57.18	877.915	56.19	77.884	47.96
Bilinmeyen	26.314	0.06	3.244	0.10	157	0.05
Erkek	15.467	0.08	2.798	0.18	102	0.06
Kadın	10.847	0.05	446	0.03	55	0.03
Toplam	40.783.431	100.00	3.148.937	100.00	323.005	100.00
Erkek	20.548.725	50.38	1.586.421	50.38	160.599	49.72
Kadın	20.234.706	49.62	1.562.516	49.62	162.406	50.28

Kaynak : DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998

(*) İktisaden Faal Nüfus İşsiz Olup İş Arayanları da Kapsamaktadır.

İl aktif nüfusunun (216.217) 1990 yılı itibariyle %74 gibi çok büyük bir bölümü tarım sektöründe çalışmaktadır. Bu oran Güneydoğu Anadolu Bölgesinde %67, Türkiye genelinde ise %54 dolayındadır. İlde aktif nüfusun yoğun olduğu ikinci sektör %13 ile Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler sektörüdür. İl aktif nüfusunun faaliyet kollarına göre dağılımı (1990) Tablo 12'de verilmektedir.

TABLO 12: İL AKTİF NÜFUSUNUN FAALİYET KOLLARINA GÖRE DAĞILIMI (1990)

Faaliyet Kolları	Türkiye		G.D.Anadolu Bölgesi		Mardin	
	İstihdam	%	İstihdam	%	İstihdam	%
Ziraat, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	12.547.796	53.7	1.210.617	67.3	146.346	74.4
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	130.823	0.6	3.110	0.2	256	0.1
İmalat Sanayii	2.781.717	11.9	106.936	5.9	3.874	2.0
Elektrik, Gaz ve Su	80.324	0.3	3.571	0.2	310	0.2
İnşaat	1.184.242	5.1	78.502	4.4	5.903	3.0
Ticaret, Lokanta ve Oteller	1.854.306	7.9	101.651	5.7	7.081	3.6
Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama	775.427	3.3	44.165	2.4	5.173	2.6
Mali Hizm., Sigorta, Aracı ve Yardımcı Hizmetler	541.742	2.3	12.870	0.7	867	0.4
Toplum Hizmetleri, Sosyal ve Kişisel Hizmetler	3.344.033	14.3	231.833	12.9	26.200	13.3
İyi Tanımlanmamış Faaliyetler	141.483	0,6	5.759	0.3	740	0.4
T O P L A M	23.381.893	100.0	1.799.014	100.0	196.750	100.0

Kaynak : “DİE- 1990 Genel Nüfus Sayımı” Nüfus Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Mardin ili aktif nüfusunun (196.750) ve %58'i erkek (113.974), %42'si ise (82.776) kadındır.

İl imalat sanayinde çalışan nüfusun toplam istihdam içerisindeki payı (%1.97), Türkiye (%11.9) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%5.9) ile karşılaştırıldığında oldukça düşük kalmaktadır.

1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre, il aktif nüfusunun %55'i (108.790)'ni ücretsiz aile işçileri, %23'ünü (45.432) kendi hesabına çalışan nüfus ve %21.4'ünü (42.018) ise ücretli kesim oluşturmaktadır. Tüm Bölge genelinde olduğu gibi (%48) ilde de ücretsiz aile işçilerinin toplam istihdam içerisindeki payı oldukça yüksektir. Ücretsiz aile işçileri içerisinde de kadınlar %68 ile büyük bir paya sahiptirler. Ücretsiz aile işçilerinin toplam Türkiye istihdamı içerisindeki payı ise yaklaşık olarak %38'dir. Ücretli kesimin payı ise Bölge genelinde %28, Türkiye genelinde %38'dir.

Mardin ili İş ve İşçi Bulma Kurumu verileri incelendiğinde, 1998 yılı itibariyle kuruma 842 kişinin başvuruda bulunduğu ve aynı yıl 794 kişinin işe yerleştirildiği görülmektedir.

Mardin ili İş ve İşçi Bulma Kurumu Müdürlüğü'ne yapılan başvurular ve işe yerleştirilenlerin sayısı Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 13'de verilmektedir.

TABLO 13: İŞ VE İŞÇİ BULMA KURUMUNA YAPILAN BAŞVURULAR VE İŞE YERLEŞTİRİLENLER ,1998

	Mardin	Güneydoğu Anadolu B.	Türkiye
Yıl İçinde Yapılan Başvuru	453	16.602	430.407
- Erkek	372	13.759	332.868
- Kadın	81	2.843	97.539
Yıl İçinde Alınan Açık İş	810	8.926	235.360
- Erkek	750	7.978	184.824
- Kadın	60	948	50.536
Yıl İçinde İşverene Yapılan Takdim	842	12.438	393.853
- Erkek	781	11.221	326.459
- Kadın	61	1.217	67.394
Yıl İçinde İşe Yerleştirme	794	8.422	218.354
- Erkek	734	7.459	169.073
- Kadın	60	963	49.281
Devreden İşgücü	727	55.359	646.813
- Erkek	624	48.298	548.402
- Kadın	103	7.061	98.411
Devreden İşgücünden İşsizler	727	51.366	465.235
- Erkek	624	44.501	386.016
- Kadın	103	6.865	79.219

Kaynak : İş ve İşçi Bulma Kurumu, İstatistik Yıllığı

İlde kuruma 1996 yılında 308 kişi, 1997 yılında 336 kişi ve 1998 yılında da 453 kişi başvurmuştur. Buna karşılık 1996 yılında 899 kişi, 1997 yılında 1.105 kişi, 1998 yılında da 794 kişi işe yerleştirilmiştir.

1998 yılı itibariyle Mardin ilinde aktif sigortalı sayısı 11.263 kişi olup, toplam SSK'na bağlı sigortalı nüfus 17.422 kişidir. Toplam SSK kapsamındaki sigortalı nüfus Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde 329.005 kişi, Türkiye genelinde ise 9.651.921 kişidir.

İl genelinde 4.012 kişi, Bölge genelinde 85.510 kişi, Türkiye genelinde ise 1.307.324 kişi Emekli Sandığından emekli aylığı almaktadır. Toplam Bağ-Kur kapsamındaki sigortalı nüfus ise il genelinde 20.968 kişi, Bölge genelinde 193.316 kişi ve Türkiye genelinde de 4.013.114 kişidir.

1998 yılı itibariyle Sosyal Güvenlik kapsamındaki il nüfusuna ilişkin bilgiler Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 14'de verilmektedir.

TABLO 14: MARDİN, BÖLGE VE TÜRKİYE SOSYAL GÜVENLİK KAPSAMINDAKİ NÜFUSUNUN DAĞILIMI VE GENEL NÜFUSA ORANI (1998)

Sosyal Güvenlik	MARDİN	GÜNEYDOĞU ANADOLU B.	TÜRKİYE
A-Toplam SSK Sigortalı Nüfus¹	17.422	329.005	9.651.921
-Sigortalı sayısı	11.263	182.261	5.558.582
-İsteğe bağlı sigortalı sayısı	448	11.251	910.343
-Topluluk sigortası sigortalı sayısı	10	561	23.901
-Tarım sigortalı sayısı	380	48.580	228.343
-Aylık gelir alanların sayısı	5.321	86.352	2.930.752
B-Emekli Sandığından Aylık Alanlar¹	4.012	85.510	1.307.324
-Emekli	1.586	56.608	861.400
-Dul-yetim	2.426	28.902	445.924
C-Toplam Bağ-Kur Sigortalılar	20.968	193.316	4.013.114
I-1479 Sayılı kanuna tabi olanlar	17.131	163.925	3.122.803
--aktif sigortalılar ²	11.168	106.061	2.103.494
--pasif sigortalılar	5.963	57.864	1.019.309
II-2926 Sayılı kanuna tabi olanlar	3.837	29.391	890.311
--aktif sigortalılar	3.837	28.194	805.005
--pasif sigortalılar	-	1.197	85.306
TOPLAM SİĞORTALI SAYISI (a)	42.402	607.831	14.972.359
1998 YILI NÜFUSU (b)	654.947	6.218.281	63.451.824
SİĞORTALI ORANI (a)/(b) (%)	-	-	23,60

Not: Veriler sigortalı yakınlarını kapsamaz.

¹: Türkiye toplamına Kıbrıs verileri de dahildir.

²: Türkiye toplamı yurt dışındaki aktif sigortalıları kapsamaz.

Kaynak: Sosyal Sigortalar Kurumu, Emekli Sandığı Genel Müdürlüğü, Bağ-Kur

4.2. Eğitim

1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre Mardin ilinde 6 yaş ve üzeri nüfus içinde okuma-yazma bilenlerin oranı %54.2'dir. Bu oran erkeklerde %71.57, kadınlarda ise %36.37 olarak gerçekleşmiştir. 6 yaş ve üzeri nüfus içinde okuma-yazma bilenlerin oranı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde %60.4, Türkiye genelinde ise %80.5'tir. Mardin ilinde okur-yazarlık oranınının 1999 yılı itibariyle %85 olduğu tahmin edilmektedir. Okur-yazarlık ve bitirilen son öğretim kurumuna göre il nüfusunun dağılımı Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 15'de verilmektedir.

TABLO 15 : OKURYAZARLIK VE BİTİRİLEN SON ÖĞRETİM KURUMUNA GÖRE NÜFUS

	TÜRKİYE		G.D.ANADOLU BÖL.		MARDİN	
	Nüfus	%	Nüfus	%	Nüfus	%
Okuma Yazma Bilmeyen Nüfus	9.587.981	19.5	1.645.671	39.6	200.370	45.8
Okuma Yazma Bilen Nüfus	39.555.483	80.5	2.513.993	60.4	236.915	54.2
OKUMA YAZMA YAŞINDAKİ NÜFUS	49.163.110	100.0	4.160.732	100.0	437.783	100.0
Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olmayan	7.817.536	19.8	753.988	30.0	75.603	31.9
Mezun Olup Olmadığı Bilinmeyen	17.632	0.0	503	0.0	146	0.0
Bir Öğretim Kurumundan Mezun Olan	31.720.315	80.2	1.759.502	70.0	161.347	68.1
İlkokul Mezunu	22.681.303	71.5	1.328.044	75.5	121.609	75.4
Ortaokul Mezunu	3.697.536	11.7	198.426	11.2	17.922	11.1
Ortaokul Dengi Meslek Okulu	17.448	0.1	621	0.1	106	0.1
Lise Mezunu	2.805.852	8.8	140.268	8.0	13.049	8.1
Lise Dengi Meslek Okulu	1.012.297	3.2	36.135	2.0	3.644	2.2
Yüksekokul ve Fakülte Mezunu	1.497.345	4.7	55.809	3.2	4.982	3.1
Öğretim Kurumu Bilinmeyen	8.534	0.0	199	0.0	35	0.0

Kaynak : DİE, "1990 Genel Nüfus Sayımı" Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri

Tablodaki veriler doğrultusunda, 1990 yılı itibariyle Mardin ilinde okuma-yazma bilen nüfusun %31.9'u herhangi bir öğrenim kurumundan mezun olmamıştır. Bir öğrenim kurumundan mezun olanların da %75.4'ü ilkokul, %11.2'si ortaokul ve dengi okul, %10.3'ü lise ve dengi okul, %3.1'i ise yüksekokul ve fakülte mezunudur. Mardin ilinde bir öğretim kurumundan mezun olanların okul türlerine göre dağılımının Bölge ile büyük bir paralellik gösterdiği, Türkiye ile karşılaştırıldığında ise ilde ilkokuldan mezun olanların oranının daha yüksek, ortaokul, lise ve yüksekokuldan mezun olanların oranının ise daha düşük olduğu görülmektedir.

Mardin ilinde okuma-yazma bilen nüfusun %66.7'si, ilkokul mezunlarının %67.8'si, ortaokul ve dengi okul mezunlarının %78.9'u, lise ve dengi okul mezunlarının %79'u, yüksekokul ve fakülte mezunlarının ise %85.4'ü erkektir. Okuma-yazma bilip, bir öğretim kurumundan mezun olmayan nüfusun ise %58'i erkeklerden oluşmaktadır.

Türkiye genelinde olduğu gibi sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesiyle ilk ve ortaokullar ilköğretim okullarına dönüştürülmüştür. Bu doğrultuda geçmiş üç dönem itibariyle Mardin ilindeki okul, öğrenci ve öğretmen sayıları Tablo 16'da verilmiştir.

TABLO 16 : İLDEKİ OKUL ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYILARI

	1997-1998	1998-1999	1999-2000
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETİM(Anasınıfı)			
-Okul Sayısı	33	39	40
-Öğrenci Sayısı	836	944	975
-Öğretmen Sayısı	46	47	55
İLKÖĞRETİM OKULU			
-Okul Sayısı	687	690	693
-Öğrenci Sayısı	104.179	114.597	124.8440
-Öğretmen Sayısı	2.583	2.716	2.833
GENEL LİSE			
-Okul Sayısı	13	13	11
-Öğrenci Sayısı	6.416	6.726	7.189
-Öğretmen Sayısı	227	354	302
MESLEKİ VE TEKNİK			
-Okul Sayısı	19	19	20
-Öğrenci Sayısı	3.169	3.219	3.241
-Öğretmen Sayısı	251	294	336

Kaynak : Mardin İl Planlama Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü gibi 1999-2000 öğretim yılında okul öncesinde Mardin ilinde toplam 40 okulda 55 öğretmen ve 975 öğrenci ile öğretim yapılmıştır. Okul öncesi öğretimde ilde öğretmen başına yaklaşık 18 öğrenci düşmektedir.

Yine aynı dönemde ilköğretimde il genelinde 693 okul, lise bölümünde ise 31 okul faaliyet göstermiştir. Bu dönemde öğretmen başına ilköğretim kısmında 44 öğrenci, lise kısmında ise 16 öğrenci düşmüştür. Lise bölümünde faaliyet gösteren 31 okulun 11'i Genel lise, 2'si Anadolu Lisesi, 5'i Endüstri Meslek Lisesi, 3'ü Kız Meslek Lisesi, 2'si Ticaret Meslek Lisesi, 1'i Anadolu Ticaret Meslek Lisesi, 3'ü İmam Hatip Lisesi ve 5'i de Çok Programlı Lise olmak üzere 21'i Mesleki ve Teknik Lisedir.

1999-2000 öğretim dönemi itibariyle il genelindeki ilköğretim okulları ile liselerin ilçeler bazında dağılımı Tablo 17'de verilmiştir.

**TABLO 17 : MARDİN İLİNDEKİ OKULLARIN İLÇELER BAZINDA DAĞILIMI
(1999-2000)**

İlçeler	İlköğretim Okulları	Genel Lise	Mesleki ve Teknik Lise
Merkez	97	2	6
Dargeçit	44	1	-
Derik	93	-	1
Kızıltepe	155	3	2
Mazıdağı	59	1	1
Midyat	69	1	7
Nusaybin	76	1	2
Ömerli	44	-	1
Savur	41	1	-
Yeşilli	15	1	-
Toplam	698	11	20

Kaynak: Mardin İl Planlama Müdürlüğü

İlde ayrıca Dicle Üniversitesi bünyesinde 21 Kasım 1988 tarihinde kurulan Mardin Meslek Yüksekokulu 16 dershanesi, 1 kapalı spor salonu ve 300 yatak kapasiteli öğrenci yurdu ile hizmet vermektedir. Yüksekokulda 10 akademik personel ile 10 idari personel görev yapmaktadır. 1998-1999 yılı itibariyle sözkonusu yüksekokulda 287 öğrenci öğretim görmüştür. 1997-1998 öğretim yılında hizmete açılan Dicle Üniversitesi Mardin Sağlık Yüksekokulunda ise 1998-1999 döneminde 103 öğrenciye hemşirelik eğitimi verilmiştir.

İlde ayrıca Mardin Halk Eğitimi ve Akşam Sanat Okulu Müdürlüğünce 1998-1999 öğretim yılında giyim, makine nakışları, el sanatları, tiyatro, halıcılık, bilgisayar operatörlüğü, kuaförlük, radyo-televizyon tamirciliği, gümüş işlemeciliği ve okuma-yazma kursu gibi mesleki ve genel bilgi kursları; elektrik tesisatçılığı, kalorifer ateşçiliği gibi sanayi eğitim kursları ile bağlama, org, halk oyunları gibi sosyal ve kültürel kurslar açılmıştır. Mardin ili genelinde 10 adet kütüphane, 24 adet tescilli spor kuruluşu, 4 adet kapalı spor salonu, 47 adet semt sahası, 9.150 lisanslı sporcu bulunmaktadır.

4.3. Sağlık

Mardin ili genelinde 5 adet Devlet Hastanesi, 1 adet SSK hastanesi, 3 adet Verem Savaş Dispanseri faaliyet göstermekte olup, özel hastane bulunmamaktadır. Ayrıca ilde 15'i merkezde, 14'ü ilçelerde ve 33 adedi köylerde olmak üzere 62 adet Sağlık Ocağı ve yine

il genelinde 108 adet Sağlık Evi bulunmaktadır. Ancak 11 Sağlık Ocağı ve 102 Sağlık Evi kapalı durumdadır.

Mardin ilindeki yataklı tedavi kurumlarında 1999 yılı itibariyle 475 yatak kapasitesi bulunmakta olup, 45 uzman hekim, 38 pratisyen hekim, 5 dış hekim, 298 hemşire, 172 ebe ve 64 diğer sağlık memuru hizmet vermiştir.

1997-1999 yılları itibariyle Mardin ili yataklı tedavi kurumlarının çalışmaları Tablo 18’de, Güney Doğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak 1998 yılı itibariyle Mardin iline ilişkin bazı sağlık göstergeleri ise Tablo 19’da verilmektedir.

TABLO 18: MARDİN İLİ YATAKLI TEDAVİ KURUMLARININ ÇALIŞMALARI (RESMİ VE ÖZEL)

	1997	1998	1999
YATAK SAYISI			
-Kadro	475	475	475
-Fiili	360	355	305
HEKİM SAYISI	79	66	88
-Uzman Hekim	39	34	45
-Pratisyen Hekim	37	29	38
-Dış Hekimi	3	3	5
POLİKLİNİK MUAYENE SAYISI	284.825	308.116	415.057
YATAN HASTA SAYISI	14.913	15.609	17.285
AMELİYAT SAYISI	3.402	3.259	4.032
- Büyük	1.511	1.448	1.876
- Orta	1.761	1.532	1.929
- Küçük	130	279	227
DOĞUM SAYISI	5.058	6.140	4.032
YATAK İŞGAL ORANI (%)	32.9	37.9	46.8
10.000 NÜFUSA DÜŞEN YATAK SAYISI	7.3	7.2	7.0

Kaynak : 1) T.C.Sağlık Bakanlığı
2) İl Sağlık Müdürlüğü

TABLO 19: ÇEŞİTLİ SAĞLIK GÖSTERGELERİ (1998)

	TÜRKİYE	GÜNEYDOĞU ANADOLU B.	MARDİN
Hastane sayısı	1.253	78	5
- Kamu ¹	901	64	5
- Özel	237	9	-
- SSK	115	5	-
Yatak sayısı	175.266	8.948	475
- Kamu l	136.309	7.240	475
- Özel	12.678	498	-
- SSK	26.279	1.210	-
Sağlık Merkezi	151	13	-
- Tedavi Edilen	1.271.005	61.150	-
Sağlık Personeli Sayısı²	233.549	11.912	1.030
- Mütahassis Hekim	32.511	941	43
- Pratisyen Hekim	41.148	2.021	196
- Diş Hekimi	12.737	401	10
- Hemşire	67.265	4.012	368
- Sağlık Memuru	39.658	2.454	230
- Ebe	40.230	2.083	183
Sağlık Personeli Başına Kişi Sayısı			
- Mütahassis Hekim	1.934	6.513	15.042
- Pratisyen Hekim	1.528	3.033	3.300
- Diş Hekimi	4.936	15.284	64.683
- Hemşire	935	1.528	1.758
- Sağlık Memuru	1.585	2.498	2.812
- Ebe	1.563	2.942	3.535
Eczane Sayısı³	18.385	1.137	98
Eczacı Sayısı⁴	20.426	1.226	103

Kaynak 1) T.C.Sağlık Bakanlığı

Not. Kamu ve özel hastane ve yatak sayısı, askeri hastaneleri kapsamaz.

¹ : Kamu hastane ve yatak sayısına sağlık merkezleri de dahil edilmiştir.

² : Sağlık Personeli sayısı devlet hesabına ve serbest çalışan tüm sağlık personelini kapsar.

³ : Eczane sayısı, eczane depolarını, hastane ve müessese eczanelerini kapsamaz.

⁴ : Eczacı sayısı Milli Savunma Bakanlığı'nda görevli eczacıları da kapsar

İl genelinde 1998 yılı itibariyle çalışan tüm sağlık personelinin (resmi ve özel) verildiği Tablo 19'dan görüldüğü gibi Mardin ilinde sağlık personeli başına düşen nüfus, Türkiye ve Bölge rakamlarının çok üzerindedir. Özellikle ilde uzman hekim ve diş hekimi başına düşen nüfus oldukça yüksektir. İlde sağlık hizmetleri nicelik ve nitelik olarak yetersiz bulunduğundan, oldukça fazla sayıda kişi sağlık sorunlarını il dışındaki (Gaziantep, Adana, Diyarbakır) sağlık kuruluşlarında çözmeye çalışmaktadır.

4.4. Tarımsal, Hayvansal Etkinlikler ve Ormancılık

Mardin ilinin güneyinde Şanlıurfa'ya kadar uzanan, verimli topraklara sahip Yukarı Mezopotamya ovasının varlığı, ilde tarım ağırlıklı bir ekonomik yapının oluşmasına neden olmuştur. İl faal nüfusunun 1990 yılı itibariyle %74 gibi çok büyük bir bölümü tarım kesiminde çalışmakta olup, 8.891 km²'lik il arazisinin genel olarak %43'ünde tarımsal faaliyet yapılmaktadır.

İl ekonomisi tarım ve onun türevi durumundaki hayvancılığın gelişimine endekslenmiş iken tarımdaki gelişmeler de doğal yapı ve iklim özelliklerine bağlı bulunmaktadır. Beklenmeyen mevsimsel değişiklikler (kuraklık ya da taşkın) il tarımsal hasılasında büyük dalgalanmalar yaratabilmektedir.

En son yapılan 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre; Mardin'deki toplam işletme sayısı 35.521 olup, işlenen toplam arazi miktarı 2.823.930 dekadır. İşletmelerin %65.4'ünü 1-49 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler, %25.9'unu 50-199 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler, %5.5'ini 200-499 dekar arazi genişliğine sahip işletmeler ve yaklaşık %3.2'sini de 500 dekardan büyük araziye sahip olan işletmeler oluşturmaktadır. Buradan, ilde daha çok küçük ölçekli işletmelerin faaliyet gösterdiği sonucu çıkmaktadır. Tablo 20'de arazi genişliğine göre Mardin ili tarımsal işletme sayısı ve işledikleri arazi miktarı verilmektedir.

TABLO 20 : MARDİN İLİ TOPLAM TARIMSAL İŞLETME SAYISI VE İŞLEDİKLERİ ARAZİ MİKTARI

Arazi Büyüklüğü	TÜRKİYE				MARDİN			
	İşletme Sayısı		İşletme Arazisi		İşletme Sayısı		İşletme Arazisi	
	Adet	(%)	Dekar	(%)	Adet	(%)	Dekar	(%)
5'den Az	251.686	6.3	667.059	0.3	9.410	26.5	17.770	0.6
5-9	381.287	9.6	2.511.091	1.0	2.466	6.9	15.936	0.6
10-19	752.156	19.0	10.042.501	4.3	5.950	16.8	78.178	2.7
20-49	1.274.609	32.1	38.668.961	16.5	5.410	15.2	146.115	5.2
50-99	713.149	18.0	46.750.693	20.0	4.659	13.1	327.756	11.6
100-199	383.323	9.7	49.216.633	21.0	4.552	12.8	541.512	19.2
200-499	173.774	4.4	46.487.432	19.8	1.960	5.5	519.070	18.4
500+	36.838	0.9	40.166.623	17.1	1.114	3.2	1.177.593	41.7
TOPLAM	3.966.822	100.0	234.510.993	100.0	35.521	100.0	2.823.930	100.0

Kaynak: 1991 Genel Tarım Sayımı , DİE

Tablodan da görüldüğü gibi, 1-49 dekar arazi genişliğine sahip işletmelerin, toplam işlenen alan içindeki payı %9.1, 50-199 dekar arazi genişliğine sahip olanların payı %30.8, 200-499 dekar arazi genişliğine sahip olanların payı %18.4 ve 500 dekardan büyük araziye sahip olanların payı ise %41.7'dir. İlde işletme başına düşen ortalama toprak büyüklüğü 79 dekadır. İşletme başına düşen ortalama arazi büyüklüğü Türkiye genelinde ise 58 dekadır.

Yine 1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Mardin ilinde 39.498 çiftçi ailesi bulunmaktadır. İl genelinde 538 köye dağılmış olan çiftçi ailesinden 5.283'ü bitkisel ürün yetiştiren, 4.278'i hayvan yetiştiren, 29.937'si ise hem bitkisel ürün, hem de hayvan yetiştiren çiftçi ailelerinden oluşmaktadır.

Mardin ilinde tarımsal işletmelerin büyük bölümü aile işletmeleri şeklinde olup, tütün, sebze, meyve ve hayvancılık gibi ana faaliyet kollarına ayrılmışlardır.

Mardin ili GSYİH rakamları incelendiğinde, il GSYİH'sı içinde yıllar itibariyle en yüksek payın (cari fiyatlarla) tarım sektörüne ait olduğu görülmektedir. 1987 yılı itibariyle il GSYİH içinde %39.6 olan tarımın payı sonraki yıllarda iniş-çıkışlar göstermiş, 1997 yılında en düşük payı olan %32.3 düzeyine inmiştir. 1998 yılı itibariyle ise il tarımsal hasılasının payı yaklaşık olarak 1987 yılı seviyesine (%39.0) yükselmiştir.

1987-1998 yılları arasında Mardin ili tarımsal hasılasının gelişimi ile Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi içindeki yeri Tablo 21'de verilmektedir.

**TABLO 21 : MARDİN İLİ TARIMSAL HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ
BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (Cari fiyatlarla) (Milyon TL)**

Faaliyet Kolu	1987	1990	1995	1996	1997	1998
- Çiftçilik ve Hayvancılık	183.143	784.522	13.120.171	25.439.651	42.560.850	100.914.713
- Ormancılık	0	0	0	0	22.660	51.904
- Balıkçılık	0	0	0	0	0	0
Mardin Tarım Hasılası (1)	183.143	784.522	13.120.171	25.439.651	42.583.510	100.966.617
G.D.A. Böl. Tarım Hasılası (2)	1.038.278	5.817.670	125.008.437	243.190.351	429.946.369	816.728.336
Türkiye Tarım Hasılası (3)	13.314.271	68.692.041	1.218.178.131	2.489.773.564	4.170.001.098	9.113.454.067
(1)/(2) (%)	17.64	13.49	10.50	10.46	2.83	12.4
(1)/(3) (%)	1.38	1.14	1.08	1.02	0.15	1.10
(2)/(3) (%)	7.80	8.47	10.26	9.77	5.21	8.9

Kaynak : DİE

Tablodan da görüldüğü gibi, 1987 yılı itibariyle 183.143 milyon TL. olan Mardin ili tarımsal hasılası, 1987-1998 yılları arasında yaklaşık olarak 550 kat artarak 1998 yılında 100.914.713 milyon TL. düzeyine yükselmiştir. İl tarımsal hasılasının hemen hemen tamamı (%99.5) çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerinden oluşmaktadır.

Mardin ili tarımsal hasılasının Güney Doğu Anadolu Bölgesi tarımsal hasılasından aldığı pay 1987 yılından 1997 yılına kadar sürekli olarak düşüş göstermiş, %17.64 olan sözkonusu oran 1997 yılında en düşük düzey olan %2.83'e düştükten sonra 1998 yılında yeniden %12.4'e yükselmiştir. Yine Türkiye toplam tarımsal hasılası içinde 1987 yılı itibariyle %1.38 olan il tarımsal hasılasının payı 1997 yılında en düşük düzeyi olan %0.15'e düştükten sonra 1998 yılında yeniden %1.1'e yükselmiştir.

4.4.1. Bitkisel Üretim

İlin güneyindeki Mezopotamya ovası geniş fakat susuz bir yapıya sahiptir. Bölgedeki en verimli topraklar Şanlıurfa'da (%38.1) bulunmakta olup onu sırasıyla Diyarbakır ve Mardin illeri izlemektedir.

889.100 hektar olan il arazisinin %43.48'i (385.478,7 hektar) tarım arazisi, %12.74'ü (113.341 hektar) orman ve fundalık, %12.98'i (115.447,1 hektar) çayır ve mera, %30.91'i ise (274.833,2 hektar) yerleşim alanı ve kullanılmayan alanlardan oluşmaktadır. Toplam tarım alanlarının %81 gibi çok büyük bir bölümü tarla alanı, %5.2'si bağ-bahçe, %2.3'ü sebzelik, %1.2'si kavaklık ve geri kalan kısmı da zeytinlik olarak kullanılmaktadır.

Toplam il arazisinin ilçeler itibariyle kullanıma göre dağılımı Tablo 22'de verilmiştir.

TABLO 22 : İL ARAZİSİNİN İLÇELER İTİBARIYLA KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI (1999)

İLÇE ADI	YÜZÖLÇÜMÜ (ha)	TARIM ALANI		ORMAN-FUNDALIK		ÇAYIR-MERA		TARIM DIŞI ARAZİ	
		MİKTAR (ha)	PAY (%)	MİKTAR (ha)	PAY (%)	MİKTAR (ha)	PAY (%)	MİKTAR (ha)	PAY (%)
Merkez	79.722	32.751	41.00	10.271	12.88	10.700	13.42	26.000	32.61
Dargeçit	42.935,9	13.735,4	32.00	8.888,5	20.80	11.312	26.34	9.000	20.96
Derik	144.141,5	65.243,5	45.20	10.398	7.21	12.500	8.67	56.000	33.25
Kızıltepe	140.173,1	131.925,7	94.10	1.173,1	0.83	1.500	1.07	5.574,3	3.97
Mazıdağı	75.706,5	26.479,5	34.90	11.727	15.49	9.900	13	27.600	36.45
Midyat	94.604	36.000,2	38.05	21.505	22.73	32.159,1	33.99	4.939	5.22
Nusaybin	109.361	34.982,6	31.90	4.878,5	4.46	12.500	11.43	57.000	52.12
Ömerli	40.439	8.192,6	20.20	6.149	15.20	4.954	12.25	21.143,4	52.28
Savur	142.150,3	25.624,3	18.00	32.604	22.93	15.922	11.2	68.000	47.83
Yeşilli	19.866,7	5.794	29.10	5.746,9	28.90	4.000	20.13	4.325,8	21,77
TOPLAM	889.100	385.478,7	43.35	113.341	12.74	115.447,1	12.98	274.833,2	30.91

Kaynak: Mardin İl Planlama Müdürlüğü

Mardin il arazisinden en fazla pay alan ilçeler Derik (%16.2), Savur (%16) ve Kızıltepe'dir (%15.8). İl toplam tarım alanı içerisinde en büyük payı alan ilçe ise Kızıltepe (%34.2) olup, toplam arazisinin %94.1'i tarım alanı olarak kullanılabilir. İl ormanlık alanından en büyük payı alan ilçe ise Savur (%28.8)'dur.

İl tarım alanlarının 1999 yılı itibariyle ilçeler bazında kullanıma göre dağılımı Tablo 23'de verilmektedir.

TABLO 23 : İL TARIM ALANLARININ İLÇELER İTİBARIYLA KULLANIMA GÖRE DAĞILIMI (1999) (Ha)

İLÇE ADI	TOPLAM TARIM ARAZİSİ	TARLA ALANI	SEBZELİK	MEYVELİK	BAĞ	ZEYTİNLİK	DİĞER
Merkez	32.751	26.776	2.845	38,2	701	2.368,8	27
Dargeçit	13.735,4	5.184	25,3	439,6	3.350	4.736,5	-
Derik	65.243,5	61.684,5	1.539	239	1.100	-	681
Kızıltepe	131.925,7	125.460	251,5	38,8	680	5.478,4	17
Mazıdağı	26.479,5	22.206	126	2,6	1.575	2.569,9	-
Midyat	36.000,2	20.128	2.004	29,7	2.751,5	11.087	-
Nusaybin	34.982,5	31.594,5	1.372	410	1.560	-	46
Ömerli	8.192,6	725	38	12	1.550	5.867,6	-
Savur	25.624,3	19.833	812	189	3.490	1.300,3	-
Yeşilli	5.794	2.134	155,4	17	1.980	1.507,6	-
TOPLAM	385.478,7	315.725	9.168,2	1.415,9	18.737,5	34.911,1	771

Kaynak: Mardin İl Planlama Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü gibi, genel olarak tüm ilçelerde tarım alanlarının çok büyük bir bölümü tarla alanı olarak kullanılmaktadır. Tarla alanı açısından Kızıltepe (125.460 ha), sebze alanı açısından Merkez ilçe (2.845 ha), meyvelik alan açısından Dargeçit (439.6 ha) ve bağlık alan açısından da Savur ilçesi (3.490 ha) il genelinde ilk sırada yer almaktadır.

İl tarım arazisinin ilçeler itibariyle sulama durumları Tablo 24’de verilmektedir.

TABLO 24 : İLÇELERE GÖRE SULANAN TARIM ALANLARI (Ha) (1999)

İLÇE ADI	TARIM ARAZİSİ	SULANABİLİR ARAZİ	DEVLET SULAMASI	HALK SULAMASI	TOPLAM SULANAN ARAZİ	
					Miktar (ha)	Oran (%)
Merkez	32.751	21.267	1.056,6	462,4	1.519	7.1
Dargeçit	13.735,4	895	372	228	600	67.0
Derik	65.243,5	43.140	5.020,6	179,4	5.200	12.0
Kızıltepe	131.925,7	69.724	17.152	9.648	26.800	38.4
Mazıdağı	26.479,5	11.699	996	647,5	1.643,5	14.0
Midyat	36.000,2	2.835	-	368	368	13.0
Nusaybin	34.982,5	17.534	11.478	371	11.849	67.6
Ömerli	8.192,6	431	7,8	21,2	29	6.7
Savur	25.624,3	14.395	1.599	1.671	3.270	22.7
Yeşilli	5.794	1.321	484,5	156,5	641	48.5
TOPLAM	385.478,7	183.241	39.858,6	12.060,9	51.919,5	28.3

Kaynak: Mardin İl Planlama Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü gibi, il toplam tarım arazisinin (385.478,7 ha) %47.5’i (183.241 ha) sulamaya elverişli olup bunun da yaklaşık olarak %28.3’ü (toplam tarım arazisinin ise %13.5’i) sulanabilmektedir. Tarım arazisi sulamalarının yaklaşık %76.8’i devlet sulaması, %23.2’si ise halk sulaması şeklinde gerçekleşmektedir. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamındaki sulama projelerinin tamamlanmasından sonra il genelinde sulama yapılan tarım arazisinin yaklaşık olarak 175.000 hektara ulaşması beklenmektedir.

Yıllar itibariyle Mardin ilindeki tarla ürünleri üretim miktarlarının gelişimi Tablo 25’de verilmektedir.

TABLO 25 : MARDİN İLİ TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE VERİMİ

ÜRÜN ADI	Üretim (Ton)			Ekilen Alan (Ha)			Verim		
	1996	1997	1998	1996	1997	1998	1996	1997	1998
TAHILLAR	421.259	218.312	494.160	198.037	213.805	211.532	-	-	-
-Buğday	253.054	137.614	331.056	123.500	135.644	139.084	2.049	1.015	2.382
-Arpa	167.027	80.658	162.312	74.172	78.101	72.206	2.252	1.033	2.248
-Mısır	1.049	-	694	215	-	94	4.879	-	7.383
-Pirinç	129	40	98	150	60	148	860	667	662
BAKLAGİLLER	111.557	68.407	86.762	100.253	80.350	81.085	-	-	-
-Nohut	9.503	9.144	8.106	7.140	6.825	5.861	1.331	1.340	1.383
-Fasulye	348	508	474	281	404	377	1.238	1.257	1.257
-Mercimek (Kırmızı)	101.706	58.755	78.170	92.020	72.340	74.777	1.105	812	1.045
-Fığ	-	-	-	67	37	12	10.238	-	-
-Burçak	-	-	12	745	744	58	-	-	207
END. BİTKİLER	25.155	31.723	41.761	23.948	26.861	29.583	-	-	-
-Tütün	3.289	4.591	304	1.848	2.861	183	1.780	1.605	1.661
-Pamuk (Kütlü)	66.260	73.330	96.931	22.100	24.000	29.400	2.998	3.055	3.297
-Pamuk (Saf)	21.866	27.132	41.457	-	-	-	989	1.131	1.410
YAĞLI TOHURLAR	42.179	43.926	52.039	333	528	235	-	-	-
-Susam	75	205	151	135	218	132	556	940	1.144
-Çiğit	41.876	43.411	51.791	-	-	-	1.895	1.809	1.762
-Soya	228	310	97	198	310	103	1.152	1.000	942
YUMRU BİTKİLER	3.683	3.856	3.936	421	437	391	-	-	-
-Soğan (Kuru)	1.654	1.797	1.706	185	200	166	8.941	8.985	10.277
-Sarımsak (Kuru)	184	180	217	96	97	89	1.917	1.856	2.438
-Patates	1.845	1.879	2.013	140	140	136	13.179	13.421	14.801

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri

1998 yılı itibariyle, il genelinde ekilen toplam 322.826 hektarlık tarla alanının %65.5 gibi büyük bir kısmında (211.532 ha) tahıl üretimi, %25'lik kısmında (81.085 ha) baklagil üretimi, %9'luk kısmında endüstriyel bitkiler ve geri kalan alanda da yağlı tohumlar ve yumru bitkiler üretimi yapılmıştır. 1996 yılından 1998 yılına baklagil, yağlı tohumlar ve yumru bitkiler üretimi yapılan ekilen alan azalırken, tahıl ve endüstriyel bitkiler üretimi yapılan tarla alanında artış olmuştur. Ekilen alanın artışına paralel olarak özellikle tahıl üretiminde %17, endüstriyel bitkiler üretiminde ise %66 oranında artış gerçekleşmiştir.

Mardin ili tahıl ürünlerinde ekilen alan itibariyle en önemli ürünler buğday ve arpadır. 1998 yılı itibariyle tahıl ekilen alanların %65.7'si buğdaya, %34'ü de arpaya aittir. Diğer tahıl ürünlerinin ekim alanları ise önemsenmeyecek kadar azdır. Ekilen alan itibariyle baklagillerden kırmızı mercimek (%92), endüstriyel bitkilerden kütlü pamuk (%99) ve

yumru bitkilerden soğan (%42) ve patates (%35) önemli paylar almaktadır. Adı geçen ürünler üretim açısından da önde gelen ürünlerdir.

1998 yılı itibariyle, Mardin ili tarla ürünleri üretiminin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli içindeki yeri karşılaştırmalı olarak Tablo 26’da verilmektedir.

TABLO 26 : MARDİN İLİ TARLA ÜRÜNLERİ ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE ÜRETİMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI (TON) (1998)

ÜRÜN ADI	TÜRKİYE	G.D.A. BÖLGESİ	MARDİN
TAHILLAR	32.489.000	3.962.380	494.160
-Buğday	21.000.000	2.620.438	331.056
-Arpa	9.000.000	1.300.365	162.312
-Mısır	2.300.000	36.751	694
-Pirinç	189.000	4.826	98
BAKLAGİLLER	1.106.000	528.433	86.762
-Nohut	625.000	91.058	8.106
-Fasulye	236.000	2.761	474
-Mercimek (Kırmızı)	100.000	433.767	78.170
-Fığ	140.000	341	-
-Burçak	5.000	506	12
ENDÜSTRİYEL BİTKİLER	1.132.710	433.298	41.761
-Tütün	250.556	50.201	304
-Pamuk (kütü)	2.304.503	988.406	96.931
-Pamuk (saf)	882.154	383.097	41.457
YAĞLI TOHUMLAR	1.428.778	580.690	52.039
-Susam	34.000	12.842	151
-Çiğit	1.334.778	567.751	51.791
-Soya	60.000	97	97
YUMRU BİTKİLER	7.600.000	116.503	3.936
-Soğan (Kuru)	2.270.000	102.242	1.706
-Sarımsak (Kuru)	80.000	7.844	217
-Patates	5.250.000	6.417	2.013
TOPLAM	43.756.488	5.621.304	678.658

Kaynak : (1) DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri
(2) İl Tarım Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü gibi, Mardin ili toplam tarla ürünleri üretimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesinden yaklaşık olarak %12, Türkiye genelinden ise (ilde üretilen ürünler dikkate alındığında) %1.5 oranında pay almaktadır. İl genelinde ekilen tarla alanı içerisinde en büyük payı alan tahıllar, il toplam tarla ürünleri üretiminden de en yüksek

payı (%72.8) almaktadır. Toplam il tahıl ürünleri üretiminden en yüksek payı (%67) olan ürün ise buğdaydır.

Mardin ili, Bölge ve Türkiye’den tahıl üretiminde yaklaşık %12.5 ile %1.5, baklagil üretiminde %16.4 ile %7.8, endüstriyel bitkiler üretiminde %9.6 ile %3.7, yağlı tohumlar üretiminde %8.9 ile %3.6 ve yumru bitkiler üretiminde de %3.4 ile %0.05 oranlarında paylar almaktadır. Mardin ili, mevcut ürünler dikkate alındığında tarla ürünleri açısından küçümsenmeyecek bir il görünümündedir.

Mardin ili sebze ürünleri üretiminin yıllar itibariyle gelişimi de Tablo 27’de verilmektedir.

**TABLO 27 : MARDİN İLİ SEBZE ÜRÜNLERİ ÜRETİM MİKTARLARI
(TON)**

	1994	1995	1996	1997	1998
YAPRAĞI YENEN SEBZELER	1.523	1.378	1.313	1.166	1.305
-Lahana (baş)	533	501	440	424	434
-Marul (göbekli)	176	172	172	162	166
-Ispanak	430	421	416	303	438
-Pırasa	42	42	42	42	32
-Pazı	305	206	206	198	187
-Nane	2	2	2	2	6
-Maydanoz	35	34	35	35	42
BAKLAGİL SEBZELERİ	1.125	949	1.099	1.056	951
-Fasulye	1.115	941	1.023	980	937
-Bakla	10	8	76	76	14
MEYVESİ YENEN SEBZELER	200.564	195.042	198.888	196.466	151.285
-Bamya	196	198	128	174	170
-Balkabağı	100	120	118	61	61
-Kavun	59.872	56.808	52.448	52.984	39.490
-Karpuz	86.710	77.808	79.655	80.284	68.461
-Kabak (Sakız)	1.855	1.682	1.887	1.805	970
-Hıyar	14.149	21.790	23.208	22.920	13.521
-Patlıcan	15.739	15.394	15.650	14.130	9.908
-Domates	17.928	17.557	21.577	20.487	15.856
-Biber (Dolmalık)	2.436	2.271	2.562	2.197	1.562
-Biber (Sivri)	1.579	1.414	1.655	1.424	1.286
SOĞANSI,YUMRU,KÖK SEBZ.	3.519	3.245	3.574	8.297	3.664
-Sarımsak (Taze)	67	61	58	58	466
-Soğan (Taze)	2.075	2.057	2.283	7.053	2.395
-Havuç	1.166	973	1.073	1.040	696
-Turp (kırmızı)	211	154	160	146	107
TOPLAM	206.731	200.614	204.874	206.985	157.205

Kaynak : Mardin İl Tarım Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü gibi 1994-1998 yılları arasında Mardin ilindeki toplam sebze üretimi neredeyse sabit kalmış, hatta 1998 yılında, bir önceki yıla göre %24 oranında bir düşüşle 157.205 ton sebze üretilmiştir. Bu süreçte, soğans, yumru, kök sebzeler dışındaki tüm sebze türlerinde, özellikle de meyvesi yenen sebzelerde önemli ölçüde (1994'ten 1998'e %25 oranında) düşüş gözlenmiştir.

1998 yılı itibariyle il sebze ürünleri üretiminin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli içindeki yeri karşılaştırmalı olarak Tablo 28'de verilmektedir

TABLO 28 : MARDİN İLİ SEBZE ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE ÜRETİMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI (TON) (1998)

ÜRÜN ADI	TÜRKİYE	G.D.A. BÖLGESİ	MARDİN
YAPRAĞI YENEN SEBZELER	1.345.600	14.698	1.305
-Lahana (baş)	612.000	1.664	434
-Marul (göbekli)	195.000	5.289	166
-Ispanak	191.000	3.583	438
-Pırasa	302.000	72	32
-Pazı	8.000	277	187
-Nane	4.600	2.974	6
-Maydanoz	33.000	839	42
BAKLAGİL SEBZELERİ	502.000	4.909	951
-Fasulye	455.000	4.891	937
-Bakla	47.000	18	14
MEYVESİ YENEN SEBZELER	18.246.500	1.684.127	151.285
-Bamya	24.500	756	170
-Balkabağı	65.000	496	61
-Kavun	1.885.000	300.197	39.490
-Karpuz	3.930.000	797.210	68.461
-Kabak (Sakız)	262.000	3.811	970
-Hıyar	1.475.000	66.501	13.521
-Patlıcan	915.000	150.151	9.908
-Domates	8.290.000	259.583	15.856
-Biber (Dolmalık)	390.000	59.504	1.562
-Biber (Sivri)	1.010.000	45.918	1.286
SOĞANSI, YUMRU VE KÖK SEBZELER	598.000	44.491	3.664
-Sarımsak (Taze)	26.000	8.802	466
-Soğan (Taze)	210.000	30.969	2.395
-Havuç	232.000	1.860	696
-Turp (kırmızı)	130.000	2.860	107
TOPLAM	20.692.100	1.748.225	157.205

Kaynak : (1) DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri
(2) İl Tarım Müdürlüğü

Genel olarak toplam sebze üretimi içerisinde de en büyük payı meyvesi yenen sebzeler almaktadır (genellikle %95'in üzerinde). Diğer sebze türlerinin üretim miktarları

önemsenmeyecek kadar azdır. Meyvesi yenen sebze içerisinde de en büyük payı (1998 yılı dikkate alındığında) karpuz (%45), kavun (%26), domates (%10.5) ve hıyar (%8.9) almaktadır.

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Türkiye sebze üretimi içerisinde yaprağı yenen sebzelerde %10.9, baklagil sebzelerinde %1, meyvesi yenen sebzelerde %9.2, soğans, yumru ve kök sebzelerde %7.4 ve toplam sebze üretiminde ise %8.4 oranında pay almaktadır. Mardin ili ise, Güneydoğu Anadolu Bölgesi sebze üretiminde yaprağı yenen sebzelerde %8.9, baklagil sebzelerinde %19.4, meyvesi yenen sebzelerde %9, soğans yumru ve kök sebzelerde %8.2 ve toplam sebze üretiminde ise yaklaşık olarak %9 oranında paya sahiptir. İl toplam sebze üretimi, Türkiye toplam sebze üretiminden de ilde üretilen sebzeler bazında %0.76 gibi çok düşük bir pay almaktadır. 1995-1998 yılları itibariyle Mardin ili meyve üretim miktarları Tablo 29'da verilmektedir.

TABLO 29 : MARDİN İLİ MEYVE ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

Ürün Adı	1995	1996	1997	1998		
	Üretim (Ton)	Üretim (Ton)	Üretim (Ton)	Üretim (Ton)	Ağaç Sayısı (Adet)	
					Meyve Veren Yaşta	M. Vermeyen Yaşta
YUMUŞAK ÇEKİRDEKLİLER	959	1.007	906	821	47.699	7.751
-Armut	402	430	374	346	22.862	4.101
-Ayva	76	82	65	64	3.529	608
-Elma	481	495	467	411	21.308	3.042
TAŞ ÇEKİRDEKLİLER	2.935	3.191	4.517	4.431	258.136	45.888
-Erik	502	506	446	399	28.827	3.604
-Kayısı	640	877	619	595	48.215	2.742
-Zerdali	64	90	64	103	16.269	613
-Kiraz	334	295	260	330	25.323	7.627
-Şeftali	295	315	246	195	14.105	1.608
-Vişne	106	110	69	79	6.832	1.159
-Zeytin	994	998	2.813	2.730	118.565	28.535
SERT KABUKLULAR	2.620	2.500	2.376	2.198	232.770	203.607
-Antep Fıstığı	550	564	577	584	116.885	190.133
-Ceviz	689	616	533	480	23.045	4.204
-Badem	1.376	1.317	1.255	1.123	92.240	9.270
-Fındık	5	3	11	11	600	-
ÜZÜMSÜ MEYVELER	102.909	105.112	106.707	127.962	92.552	15.944
-Dut	395	424	398	417	21.543	3.247
-İncir	827	838	770	703	45.800	6.420
-Nar	502	545	539	511	25.209	6.277
-Üzüm	101.185	103.305	105.000	126.331	18.658	-
TOPLAM	109.423	111.810	114.506	135.412	631.157	273.190

Kaynak : Mardin İl Tarım Müdürlüğü

Tablodan da görüldüğü gibi Mardin ilinde 1998 yılı itibariyle 631.157 adet meyve veren yaşta, 273.190 adet meyve vermeyen yaşta olmak üzere toplam 904.347 adet meyve ağacı bulunmaktadır. İlde 1995 yılı itibariyle toplam 109.423 ton olan meyve üretimi 1998 yılında yaklaşık %24 oranında artarak 135.412 ton olarak gerçekleşmiştir. İl toplam meyve üretimi içerisinde en büyük payı (1998 yılında) %94.5 ile üzüksü meyveler, üzüksü meyveler içerisinde de en büyük payı %98.7 ile üzüm almaktadır.

1998 yılı itibariyle, il meyve üretiminin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye meyve üretimi içindeki yeri karşılaştırmalı olarak Tablo 30'da verilmektedir.

TABLO 30 : MARDİN İLİ MEYVE ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE ÜRETİMİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI (TON) (1998)

ÜRÜN ADI	TÜRKİYE	G.D.A. BÖLGESİ	MARDİN
YUMUŞAK ÇEKİRDEKLİLER	2.905.000	9.678	821
-Armut	360.000	4.336	346
-Ayva	95.000	507	64
-Elma	2.450.000	4.835	411
TAŞ ÇEKİRDEKLİLER	3.090.000	45.232	4.431
-Erik	200.000	5.166	399
-Kayısı	490.000	3.657	595
-Zerdali	50.000	965	103
-Kiraz	195.000	912	330
-Şeftali	410.000	1.174	195
-Vişne	95.000	460	79
-Zeytin	1.650.000	32.898	2.730
SERT KABUKLULAR	771.000	37.655	2.198
-Antep Fıstığı	35.000	28.001	584
-Ceviz	120.000	5.944	480
-Badem	36.000	3.699	1.123
-Fındık	580.000	11	11
ÜZÜMSÜ MEYVELER	3.975.000	610.553	127.962
-Dut	65.000	3.275	417
-İncir	255.000	5.624	703
-Nar	55.000	11.028	511
-Üzüm	3.600.000	590.626	126.331
TOPLAM	10.741.000	703.118	135.412

Kaynak : (1) DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri
(2) İl Tarım Müdürlüğü

1998 yılı itibariyle il toplam meyve üretimi, Türkiye toplam meyve üretimi içerisinde (ilde üretilen meyveler bazında) yaklaşık olarak %1.3 oranında, Bölge meyve üretimi

içerisinde ise %19.3 oranında paya sahiptir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi toplam meyve üretimi ise Türkiye toplam meyve üretiminin %6.5'ine karşılık gelmektedir. Özellikle üzümü meyveler üretiminde Bölge, Türkiye genelinde %15 gibi anlamlı bir paya sahiptir.

Tüm Türkiye genelinde olduğu gibi, Mardin ilinde de önceleri geleneksel yöntemlerle yapılan tarımsal faaliyetler, teknik gelişmelere paralel olarak modern yöntemlerle yapılmaya başlanmıştır. 1998 yılı itibariyle Mardin ilinde bulunan tarımsal araç ve gereç sayısı, Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 31'de verilmektedir.

TABLO 31 : İL, BÖLGE VE TÜRKİYE TARIMSAL ALET VE MAKİNALAR SAYISI (1998)

Tarımsal Alet ve Makineler	Miktar (Adet)			Pay (%)	
	Türkiye(3)	Güneydoğu Anadolu Bölgesi(2)	Mardin(1)	(1)/(2)	(1)/(3)
Karasaban	188.505	34.439	6.496	18,86	3,45
Hayvan pulluğu	320.425	13.643	2.502	18,34	0,78
Kulaklı traktör pulluğu	849.396	36.031	2.385	6,62	0,28
Döner kulaklı traktör pulluğu	19.425	1.136	205	18,05	1,06
Ark pulluğu	46.065	2.615	202	7,72	0,44
Diskli traktör pulluğu	57.867	6.744	1.286	19,07	2,22
Diskli anız pulluğu (Vanvey)	35.851	2.357	384	16,29	1,07
Anız pulluğu	21.001	512	8	1,56	0,04
Toprak frezesi (Rotovator)	30.166	594	4	0,67	0,01
Kültüratör	383.488	33.509	2.005	5,98	0,52
Merdane	57.201	3.903	632	16,19	1,10
Diskli ve diğer tırmıklar	174.152	3.725	210	5,64	0,12
Dişli tırmık	348.581	1.370	78	5,69	0,02
Karma tırmık	25.588	447	0	0,00	0,00
Ot tırmığı	67.696	1.534	74	4,82	0,11
Hayvanla çekilen çapa makinası	9.336	137	1	0,73	0,01
Traktörle çekilen çapa makinası	118.070	2.280	59	2,59	0,05
Hayvanla çekilen tahıl mibzeri	2.382	101	6	5,94	0,25
Tahıl mibzeri	81.222	8.497	1.230	14,48	1,51
Kombine tahıl mibzeri	139.212	8.250	1.292	15,66	0,93
Üniversal mibzer	69.787	1.086	17	1,57	0,02
Kimyevi gübre dağıtıcısı	278.240	11.747	1.833	15,60	0,66
Orak makinası	66.260	1.036	65	6,27	0,10
Bıçer bağlar makinası	4.721	20	1	5,00	0,02
Balya makinası	7.884	71	1	1,41	0,01
Harman makinası	134.778	2.241	496	22,13	0,37
Tınaz makinası	23.975	454	16	3,52	0,07
Döven	78.487	5.138	559	10,88	0,71
Sapdöver	88.772	5.361	546	10,18	0,62
Kendi yürür bıçer döver	12.564	385	117	30,39	0,93
Traktörle çekilen çayır biçme makinası	30.686	1.928	306	15,87	1,00

TABLO 31'İN DEVAMI

Yem kırma makinası	16.158	436	82	18,81	0,51
Sap keser	11.712	926	8	0,86	0,07
Sırt pulverizatörü	555.647	14.471	1.993	13,77	0,36
kombine atomizör	15.771	884	122	13,80	0,77
Kuyruk milinden hareketli pulverizatör	202.101	5.286	220	4,16	0,11
Motorlu pulverizatör	65.760	1.543	63	4,08	0,10
Tozlayıcı	36.549	815	20	2,45	0,05
Atomizör	98.623	1.095	45	4,11	0,05
Santrifüj pompa	84.271	2.583	161	6,23	0,19
Motopomp (elektrik motorlu)	136.990	4.886	297	6,08	0,22
Motopomp (termik motorlu)	197.514	4.124	59	1,43	0,03
Derin kuyu pompa	76.062	7.284	99	1,36	0,13
Yağmurlama tesisi	165.697	764	22	2,88	0,01
Krema makinası	300.148	2.168	207	9,55	0,07
Süt sağma makinası(seyyar)	74.217	421	6	1,43	0,01
Tarım arabası(Römork)	886.972	41.245	3.510	8,51	0,40
Su tankeri (tarımda kullanılan)	152.290	17.068	520	3,05	0,34
Traktör	902.513	45.905	3.827	8,34	0,42

Kaynak: DİE, Tarımsal Yapı 1998

1998 yılı itibariyle ilde gübrelenen tarım arazisi 209.640 hektar olup il toplam tarım arazisinin (385.478,7) %54.4'ünü oluşturmaktadır. 1998 yılı itibariyle Mardin ili gübre kullanımı Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 32'de verilmektedir.

TABLO 32: 1998 YILI İTİBARIYLA GÜBRE KULLANIMININ DAĞILIMI

	Miktar (Ton)			Pay (%)	
	Türkiye (3)	Güneydoğu Anadolu B. (2)	Mardin (1)	(1)/(2)	(1)/(3)
Toplam Kimyasal Gübre Kullanımı	10.945.816	1.164.135	104.832	9,0	1,0
.....% 21 Azotlu	6.640.952	682.226	47.546	7,0	0,7
.....% 16 -18 Fosforlu	4.127.847	480.753	57.261	11,9	1,4
.....% 48 - 52 Potaslı	177.017	1.156	25	2,2	0,0

Kaynak: Tarım ve Köyşleri Bakanlığı

Tablodan da görüldüğü gibi il kimyasal gübre kullanımı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi gübre kullanımından %9, Türkiye gübre kullanımından ise %1 pay almaktadır. Türkiye gübre kullanımından Bölgenin aldığı pay ise %10.6'dır.

4.4.2. Hayvancılık

Mardin ilinde hayvancılık bitkisel üretimin yanında önemli bir faaliyet koludur. İlin orta ve kuzey kesimleri engebeli olduğundan, “Mardin Eşiği” adı verilen bu bölgede hayvancılık yapılmaktadır. İlde mera hayvancılığı şeklinde başlayan, yerleşik köylüler ve göçer aşiretlerce gerçekleştirilen hayvancılık faaliyeti, besi hayvancılığına dönüşmeye başlamıştır.

1991 Genel Tarım Sayımı sonuçlarına göre Mardin ilindeki 41.116 tarımsal işletmenin %64’ünde bitkisel üretim ve hayvancılık birlikte yapılırken (26.396), %22’sinde (9.125) sadece bitkisel üretim, %14’ünde (5.595) ise sadece hayvancılık yapılmaktadır.

1995-1998 yılları itibariyle, Mardin ili hayvan varlığının gelişimi Tablo 33’de verilmektedir.

TABLO 33 : MARDİN İLİ HAYVAN VARLIĞI (Adet)

TÜRÜ	1995	1996	1997	1998
BÜYÜKBAŞ HAYVAN	55.620	53.950	50.550	51.000
♦Sığır	55.620	53.930	50.550	51.000
-Kültür	751	2.126	1.720	1.163
-Kültür Melezi	1.858	2.923	4.549	3.585
-Yerli	38.983	35.560	30.434	30.124
-Dana Kültür	759	864	680	577
-Dana Kültür Melezi	1.092	1.137	1.541	1.315
-Dana Yerli	12.177	11.320	11.626	14.236
♦Manda	-	20	-	-
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN	631.280	650.590	454.050	495.500
♦Koyun	426.140	419.220	293.780	316.400
-Yerli	426.140	419.220	293.780	316.400
♦Keçi	205.140	231.370	160.270	179.100
-Tiftik Keçisi	20.380	16.690	32.590	25.960
-Kıl Keçisi	184.760	214.680	127.680	153.140
TEK TIRNAKLILAR	26.440	24.570	23.140	21.910
♦At	7.010	5.640	4.840	4.770
♦Katır	5.130	4.930	5.070	4.640
♦Eşek	14.260	13.960	13.190	12.470
♦Deve	40	40	40	30
KÜMES HAYVANLARI	552.550	566.800	497.300	516.390
♦Tavuk	408.218	439.700	326.700	343.600
-Et Tavuğu	-	9.000	-	-
-Yumurta Tavuğu	408.218	430.700	326.700	343.600
♦Hindi	119.662	103.200	147.500	150.100
♦Ördek	9.670	10.000	8.700	8.630
♦Kaz	15.000	13.900	14.400	14.060
KOVAN SAYISI	6.176	5.599	7.510	7.775

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri

Mardin ilinde, hayvancılık faaliyetlerinde yıllar itibariyle genel olarak bir gerileme söz konusudur. Hemen hemen tüm hayvan türleri bazında il hayvan varlığında yıllar itibariyle azalma olmuştur. Özellikle il hayvan varlığı içerisinde en büyük paya sahip olan küçükbaş hayvanlar, 1995 yılında 631.280 adet iken 1998 yılında 495.500 adete (%21.5 oranında) düşmüştür. İl hayvan varlığındaki düşüş, 1995-1998 yılları arasında, büyükbaş hayvanlarda %8, tek tırnaklı hayvanlarda %17, kümes hayvanlarında ise %6.5 oranında gerçekleşmiştir. Sadece ildeki kovan sayısında %25.9 oranında bir artış gözlenmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi, il büyükbaş hayvan varlığı tamamen sığır varlığından oluşmaktadır. 1998 yılı itibariyle bakıldığında, sığır varlığı içerisinde de başat ırk yerli sığır ırkı (%59)'dır. İl küçükbaş hayvan varlığı büyük ölçüde koyun varlığından oluşmakta olup (%63.9), keçi varlığının payı da %36.1'dir. İl koyun varlığının tamamı yerli ırktan, keçi varlığının ise %85.5'i kıl keçisinden oluşmaktadır. Yine 1998 yılı itibariyle tek tırnaklı hayvanlar içerisinde en büyük payı eşek (%56.9) almaktadır. İl kümes hayvanları varlığının da %66.5'i yumurta tavuğundan, %29'u ise hindiden oluşmaktadır.

İl havan varlığındaki yıllar itibariyle gerçekleşen azalmada çayır ve meralardaki azalma ile birlikte, ülkemizde son yıllarda gözlenen et ve süt fiyatlarındaki dalgalanmaların önemli bir payı olduğu tahmin edilmektedir.

Mardin ili hayvan varlığının Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye hayvan varlığı içindeki yeri karşılaştırmalı olarak Tablo 34'de verilmektedir.

TABLO 34 : İL HAYVAN VARLIĞININ BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (1998)

TÜRÜ	TÜRKİYE(1) (Adet)	G.D.A.BÖLGESİ(2) (Adet)	MARDİN(3) (Adet)	(3)/(1) (%)	(3)/(2) (%)	(2)/(1) (%)
BÜYÜKBAŞ HAYVAN	11.207.000	632.780	51.000	0,46	8,06	5,65
-Sığır	11.031.000	628.130	51.000	0,46	8,12	5,69
-Sığır Kültür	1.109.528	20.060	1.163	0,10	5,80	1,81
-Sığır Kültür Melezi	3.001.633	103.050	3.585	0,12	3,48	3,43
-Sığır Yerli	3.051.208	317.501	30.124	0,99	9,49	10,41
-Dana Kültür	623.472	10.090	577	0,09	5,72	1,62
-Dana Kültür Melezi	1.693.367	39.540	1.315	0,08	3,33	2,33
-Dana Yerli	1.551.792	137.889	14.236	0,92	10,32	8,89
-Manda	176.000	4.650	-	0,00	0,00	2,64
KÜÇÜKBAŞ HAYVAN	37.492.000	5.513.440	495.500	1,32	8,99	14,71
-Koyun	29.435.000	4.043.920	316.400	1,07	7,82	13,74
-Kıl Keçisi	7.523.000	1.416.650	153.140	2,04	10,81	18,83
-Tiftik Keçisi	534.000	52.870	25.960	4,86	49,10	9,90
TEK TIRNAKLILAR	1.067.400	149.710	21.910	2,05	14,63	14,03
-At	330.000	52.200	4.770	1,45	9,14	15,82
-Katrır	133.000	22.320	4.640	3,49	20,79	16,78
-Eşek	603.000	74.840	12.470	2,07	16,66	12,41
-Deve	1.400	350	30	2,14	8,57	25,00
KÜMES HAYVANLARI	243.913.791	4.847.930	516.390	0,21	10,65	1,99
-Tavuk	236.997.651	3.619.000	343.600	0,14	9,49	1,53
-Hindi	3.805.345	937.750	150.100	3,94	16,01	24,64
-Ördek	1.339.468	101.360	8.630	0,64	8,51	7,57
-Kaz	1.771.327	189.820	14.060	0,79	7,41	10,72
KOVAN SAYISI	4.199.351	124.650	7.775	0,19	6,24	2,97

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri, 1998

Mardin ili hayvan varlığının Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yerine bakıldığında, Türkiye içerisinde önemsiz bir paya sahip olan il hayvan varlığının, Bölge içerisinde özellikle tek tırnaklılar (%14.6) ve kümes hayvanlarında (%10.6) anlamlı paylara sahip olduğu görülmektedir. Mardin küçükbaş hayvan varlığı Bölgeden yaklaşık olarak %9, büyükbaş hayvan varlığı ise Bölgeden yaklaşık olarak %8 oranında pay almaktadır. İl hayvan varlığı Türkiye hayvan varlığından ise büyükbaş hayvanlarda %0.46, küçükbaş hayvanlarda %1.32, tek tırnaklılarda %2.5, kümes hayvanlarında ise %0.21 oranlarında pay almaktadır. Gelişme içerisinde görülen il arıcılığının Bölge ve Türkiye arıcılığı içindeki payına bakıldığında ise, 1998 yılı itibarıyla il genelindeki 7.775 adet olan arı kovani sayısının Bölge içerisinde %6.2, Türkiye içerisinde ise %0.19 oranında pay aldığı görülmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi de 1998 yılı itibariyle Türkiye genelinde büyükbaş hayvanlarda %5.65, küçükbaş hayvanlarda %14.71, tek tırnaklılarda %14.03, kümes hayvanlarında %1.99 ve arı kovanı sayısında da %2.97 oranında paya sahiptir. Bölge, özellikle yerli sığır (%10.41), koyun (%13.74), kıl keçisi (%18.83), tek tırnaklı tüm hayvanlar ve hindi (%24.64) açısından Türkiye genelinden anlamlı paylar almaktadır.

Mardin ilindeki kesilen ve sağılan hayvan sayıları incelendiğinde, 1994-1998 yılları arasında gerek kesilen, gerekse sağılan hayvan sayılarında azalma olduğu görülmektedir. 1994 yılından 1998 yılına sağılan hayvan sayısı %16.8, kesilen hayvan sayısı ise %11.8 oranında azalmıştır. 1998 yılı itibariyle sağılan hayvanların %56.7'si, kesilen hayvanların ise %67'si koyunlardan oluşmaktadır. Sağılan ve kesilen hayvanlar içerisinde ikinci sırayı ise %29.2 ve %23.6 paylarla kıl keçisi almaktadır. 1994-1998 yılları arasında sağılan ve kesilen hayvan sayılarının gelişimi Tablo 35'de verilmektedir.

**TABLO 35 : MARDİN İLİNDE SAĞILAN VE KESİLEN HAYVAN SAYILARI
(Adet)**

TÜRÜ	1994	1995	1996	1997	1998
SAĞILAN HAYVAN SAYISI	375.120	380.530	390.160	281.341	311.948
-Koyun	242.880	238.470	235.170	161.701	177.016
-Kıl Keçisi	87.660	96.780	113.600	72.621	91.104
-Tiftik Keçisi	14.260	13.040	9.810	19.440	16.542
-Sığır	30.320	32.240	31.580	27.579	27.286
KESİLEN HAYVAN SAYISI	130.400	101.410	113.700	128.890	115.076
-Koyun	77.980	63.660	85.420	92.359	77.217
-Kıl Keçisi	42.130	27.560	15.340	20.486	27.173
-Tiftik Keçisi	-	1.250	600	1.393	861
-Sığır	10.290	8.940	12.340	14.652	9.825

Kaynak : Mardin İl Tarım Müdürlüğü

Mardin ili sağılan ve kesilen hayvan sayılarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri, 1998 yılı itibariyle Tablo 36'da verilmiştir.

TABLO 36 : İLDE SAĞILAN VE KESİLEN HAYVAN SAYILARININ BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (1998)

TÜRÜ	TÜRKİYE(1) (Adet)	G.D.A.BÖLGESİ(2) (Adet)	MARDİN(3) (Adet)	(3)/(1) (%)	(3)/(2) (%)	(2)/(1) (%)
SAĞILAN HAYVAN SAYISI	26.512.468	3.378.274	311.948	1,18	9,23	12,74
-Koyun	16.776.236	2.226.155	177.016	1,06	7,95	13,27
-Kıl Keçisi	3.988.811	771.597	91.104	2,28	11,81	19,34
-Tiftik Keçisi	258.378	31.443	16.542	6,40	52,61	12,17
-Sığır	5.489.043	349.079	27.286	0,50	7,82	6,36
KESİLEN HAYVAN SAYISI	11.441.599	1.433.239	115.076	1,01	8,03	12,53
-Koyun	7.899.041	1.157.106	77.217	0,98	6,67	14,65
-Kıl Keçisi	1.303.793	213.748	27.173	2,08	12,71	16,39
-Tiftik Keçisi	38.290	1.071	861	2,25	80,39	2,80
-Sığır	2.200.475	61.314	9.825	0,45	16,02	2,79

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri, 1998

Tablodan da görüldüğü gibi, 1998 yılı itibariyle ilde sağılan hayvan sayısı Bölgeden %9.23, Türkiye'den %1.18 oranında, kesilen hayvan sayısı ise Bölgeden %8.03, Türkiye'den %1.01 oranında pay almaktadır. Mardin ilinde sağılan ve kesilen hayvanlar içerisinde Türkiye genelinden ve Bölge genelinden en büyük payı tiftik keçisi almaktadır. Sağılan tiftik keçisi Türkiye genelinden %6.4, Bölgeden %52.61 oranında pay alırken, kesilen tiftik keçisi de Türkiye genelinden %2.25, Bölgeden ise %80.39 gibi çok büyük paylar almaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi de Türkiye genelinden sağılan hayvan sayısı açısından %12.74, kesilen hayvan sayısı açısından da %12.53 oranında paylar almaktadır. Bölgede sağılan ve kesilen hayvanlar içerisinde Türkiye genelinden en büyük payları %19.34 ve %16.39 oranlarıyla kıl keçisi almaktadır. Mardin ili hayvansal ürünler üretiminin 1995-1998 yılları itibariyle gelişimi Tablo 37'de verilmektedir.

TABLO 37 : MARDİN İLİ HAYVANSAL ÜRÜNLER ÜRETİMİ (Ton)

ÜRÜN ADI	1995	1996	1997	1998
Süt	47.845	50.525	41.052	41.531
Et	2.205	3.055	3.872	3.333
Deri(Adet)	111.530	125.050	141.761	126.585
Yapağı	585	576	404	435
Kıl	115	131	82	101
Tiftik	20	15	29	23
Beyaz Et	0	12	0	0
Bal	87	73	65	71
Balmumu	6	5	4	4
Yumurta(Bin Adet)	43.568	44.800	21.328	45.024

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri, 1995,1996,1997,1998

Tablodan da görüldüğü gibi, 1995 yılından 1998 yılına süt, yapağı, kıl, bal ve balmumu üretiminde düşüş gözlenirken, et üretiminde %51, deri üretiminde %13.5, tiftik üretiminde ise %15 oranlarında artış kaydedilmiştir. Yumurta üretimi ise bu dönemde %3.3 gibi çok küçük bir yükseliş göstermiştir.

1998 yılı itibariyle Mardin ili hayvansal ürünler üretiminin Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye üretimi içindeki yeri Tablo 38’de verilmiştir.

TABLO 38 : İL HAYVANSAL ÜRÜNLER ÜRETİMİNİN BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (TON) (1998)

ÜRÜN ADI	TÜRKİYE(1)	G.D.A.BÖLGESİ(2)	MARDİN(3)	(3)/(1) (%)	(3)/(2) (%)	(2)/(1) (%)
Süt	9.970.531	621.198	41.531	0,42	6,69	6,23
Et	532.504	35.999	3.333	0,63	9,26	6,76
Deri(Adet)	12.447.592	1.573.076	126.585	1,02	8,05	12,64
Yapağı	44.368	6.488	435	0,98	6,70	14,62
Kıl	2.981	719	101	3,39	14,05	24,12
Tiftik	608	56	23	3,78	41,07	9,21
Beyaz Et	487.488	4.832	0	0,00	0,00	0,99
Bal	67.490	1.167	71	0,11	6,08	1,73
Balmumu	3.324	70	4	0,12	5,71	2,11
Yumurta(Bin Adet)	13.887.872	391.216	45.024	0,32	11,51	2,82

Kaynak : DİE, Tarımsal Yapı İstatistikleri, 1998

Tablodan da görüldüğü gibi, 1998 yılı itibariyle 41.531 ton olan il süt üretimi Bölgenin %6.69’unu, Türkiye’nin %0.42’sini, 3.333 ton olan il kırmızı et üretimi Bölgenin %9.26’sını, Türkiye’nin %0.63’ünü, 126.585 adet olan il deri üretimi Bölgenin %8.05’ini, Türkiye’nin %1.02’sini, 435 ton olan il yapağı üretimi Bölgenin %6.70’ini, Türkiye’nin %0.98’ini, 101 ton olan il kıl üretimi Bölgenin %14.05’ini, Türkiye’nin %3.39’unu, 23 ton olan il tiftik üretimi Bölgenin %41.07’sini, Türkiye’nin %3.78’ini, 71 ton olan il bal üretimi Bölgenin %6.08’ini, Türkiye’nin %0.11’ini, 4 ton olan il balmumu üretimi Bölgenin %5.71’ini, Türkiye’nin %0.12’sini oluşturmaktadır. İl süt üretiminin %58’i inek sütünden ve kırmızı et üretiminin %43’ü ise koyun etinden oluşmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi de 1998 yılı itibariyle Türkiye hayvansal ürünler üretiminden süt üretiminde %6.23, et üretiminde %6.76, deri üretiminde %12.64, yapağı üretiminde %14.62, kıl üretiminde %24.12 ve tiftik üretiminde de %9.21 oranında pay almaktadır.

Mardin ilinde sağılan ve kesilen hayvanların verim durumu incelendiğinde 1998 yılı itibariyle yıllık ortalama olarak koyundan 68 kg/baş, kıl keçisinden 57 kg/baş, inekten 882 kg/baş süt verimi alınmıştır. Kesilen hayvanların verim düzeyine bakıldığında ise koyunların birim karkas ağırlığının 18.6 kg., kıl keçisinin 18.9 kg. ve sığırdaki 139 kg. olduğu görülmektedir.

Türkiye genelinde koyundan 48 kg/baş, kıl keçisinden 60 kg/baş, inekten ise 1.609 kg/baş süt verimi alınmaktadır. Kesilen hayvanlarda ise karkas ağırlığı koyunlarda 18 kg., kıl keçisinde 17 kg. ve sığırdaki 163 kg'dır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi genelinde ise koyundan 60.5 kg/baş, kıl keçisinden 62.1 kg/baş ve inekten 1.250 kg/baş süt verimi alınabilmektedir. Kesilen hayvanlarda karkas ağırlığı da koyunda 19.9 kg., kıl keçisinde 17.9 kg., sığırdaki ise 147.5 kg. 'dır.

4.4.3. Tarımsal Krediler

Tarım sektöründen beklenen üretim seviyelerine ulaşılabilmesi, işletmelerde yetersiz olan işletme sermayesi unsurlarının tamamlanması ile söz konusu olabilir. Tarımsal üretimde işletme sermayesindeki eksiklikler modern üretim girdilerinin kullanımını veya entansiteyi ve yatırımın kapasitesini sınırlamaktadır. Oysa ülkemiz tarımının geliştirilmesi, istihdam imkanı yaratılması, işletme gelirindeki riskin azaltılması, işletmelerin daha verimli çalışabilmeleri giderek artan nüfusun yeterli ve dengeli beslenebilmesi bakımından kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu nedenle ülkemiz tarım sektörünün arzulanana düzeye getirilmesi için gerek bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten ve gerekse sadece bitkisel ve sadece hayvansal üretim yapan üreticilerin işletme ve yatırım sermayesi eksikliklerinin giderilmesi zorunlu bulunmaktadır. Böylece, mevcut üretim kaynaklarından daha etkin yararlanmak suretiyle, tarımsal üretimin ülke ekonomisine katkısı da artırılabilecektir.

Tarımda kredi gereksinimini artıran en önemli nedenler ekonomik ve sosyal nedenlerdir. Bu nedenlerin başlıcaları, tarım işletmelerinin yeterli büyüklükte olmayışı ve sermaye yetersizliği, piyasa içi üretim ve verimliliğin artırılması arzusu, veraset ve intikal işlemlerinin düzenlenmesi ve tarımsal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar gibi olgulardır.

Bununla beraber Türkiye genelinde ekstansif bir yapı gösteren hayvancılık işletmeleri çağdaş gelişme ve ihtisaslaşmanın gereği olarak giderek entansif bir yapı kazanmaktadır. Özellikle koyun ve sığır besiciliği işletmeleri, süt sığırcılığı işletmeleri ve sanayi tipi üretim yapısı kazanmış broiler ve yumurta tavukçuluğu işletmeleri entansif karakterli olmaları nedeniyle önemli ölçüde sabit ve döner sermayeye gereksinim duymaktadır. Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, sektör ve onu oluşturan hayvancılık işletmelerinde uzun, orta ve kısa vadeli her çeşit krediye gereksinim vardır. İşletmelerin altyapı ile ilgili (ahır, ağıl, kümes gibi) işletme sorunlarının çözümünde uzun vadeli krediye gereksinim duyulmaktadır. Orta ve kısa vadeli krediler ise hayvancılık işletmesinin döner sermaye, cari ve diğer harcamalardan olan alet ve malzeme alımları için kullanılmaktadır. Özellikle orta ve kısa vadeli krediler besi, süt sığırcılığı ve entansif tavukçuluk işletmelerinin devamlılıklarını sağlayabilmeleri açısından önem taşımaktadır.

Yukarıda da açıklandığı gibi tarım ve hayvancılık sektörlerinde teknolojik gelişme ve verim artışı, yatırım ile yeterli girdi kullanımına bağlıdır. Çağdaş teknolojilerin uygulanması, ekonomik, sosyal ve doğal olaylar tarımda sermaye ihtiyacını dolayısıyla kredi gereksinimini artıran faktörlerdir.

Mardin ili tarımsal kredi durumu incelendiğinde, 1999 yılı itibariyle 8.274 milyar TL. tarımsal kredi verildiği ve bu kredi miktarının %36.9'unun tarımsal araç ve gereç kredilerinden, %26'sının bitkisel üretim kredilerinden, %20.3'ünün de tarım kredi kooperatiflerine verilen kredilerden oluştuğu görülmektedir. Mardin ili tarımsal kredileri toplamı Güneydoğu Anadolu Bölgesine verilen tarımsal kredilerin %10.2'sine, Türkiye toplam tarımsal kredilerinin ise %0.39'una karşılık gelmektedir. Mardin iline verilen tarımsal kredilerin dağılımı Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 39'da verilmektedir.

TABLO 39: 1999 YILI İTİBARIYLA TARIMSAL KREDİLERİN DAĞILIMI

	Kredi Tutarı (Milyon TL)			Pay (%)	
	Türkiye (3)	Güneydoğu Anadolu B. (2)	Mardin (1)	(1)/(2)	(1)/(3)
Toplam	2.129.192.551	81.195.714	8.274.278	10,2	3,9
.....Bitkisel üretim kredileri	206.451.409	21.817.636	2.157.568	9,9	10,5
.....Hayvansal üretim	348.369.970	9.793.861	201.128	2,1	0,6
.....Kimyevi gübre	33.723.972	7.761.672	727.084	9,4	21,6
.....Su ürünleri kredileri	10.115.338	10.599	0	0,0	0,0
.....Tarımsal araç ve gereçler	56.646.821	14.776.616	3.056.207	20,7	54,0
.....Tarım kredi kooperatifleri	478.109.479	19.508.749	1.678.443	8,6	3,5
.....Tarımsal içerikli krediler	995.728.794	7.636.115	453.848	5,9	0,5
.....Tarımsal sanayi	46.768	2	0	0,0	0,0

Kaynak: DİE, T.C. Ziraat Bankası

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kullanılan toplam tarımsal krediler ise Türkiye genelinde kullanılan tarımsal kredilerden %3.8 gibi çok küçük bir pay almaktadır.

4.4.4. Ormanlık

Mardin ili coğrafi konum ve iklim özellikleri nedeniyle ormanlık alan ve bitki örtüsü açısından oldukça fakirdir. Akarsu kenarlarındaki kavaklar ile bazı ilçelerdeki çeşitli cins meşe toplulukları ilin başlıca orman varlığını oluşturmaktadır.

Mardin ili topraklarının sadece %12.74'ü (113.341 ha) ormanlarla kaplıdır. Mardin ili genelinde en fazla orman arazisine sahip ilçe Savur'dur. Toplam 142.150,3 hektar alana sahip ilçe, toplam il orman alanlarının %28.8'ini barındırmaktadır. İlçe alanı içinde orman arazisi oranı en yüksek olan ilçe ise Yeşilli ilçesidir. Toplam alanı 19.866,7 hektar olan ilçenin %28.9'u (5.746,9 ha.) ormanlık alandır.

Mardin ilinde ormancılık faaliyetlerinin il toplam gayri safi yurtiçi hasılası içindeki payı 1998 yılı itibarıyla %0.05 gibi önemsenmeyecek bir düzeydedir. 1998 yılı itibarıyla Mardin ili ormancılık hasılası Güneydoğu Anadolu Bölgesi ormancılık hasılasından ve Türkiye hasılasından anlamlı paylar alamamıştır.

İlde orman ürünleri üretimi olarak sadece yakacak odun üretilmektedir. İl genelinde 1990 yılında 5.410 ster olan yakacak odun üretimi 1997 yılında 800 stere, 1999 yılında da 582 stere düşmüştür.

4.5. Madencilik

Mardin ili madencilik açısından zengin bir il değildir. İldeki en önemli maden Mazıdağı bölgesindeki 68 milyon ton rezervi olan fosfattır. Etibank tarafından bölgede bir fosfat zenginleştirme tesisi kurulmuş olup, tesis yılda 1.730.000 ton %18,11 P₂O₅ tenörlü fosfat cevherini %88,14 kurtarma randımanı ile işleyerek 497.800 ton %30,30 P₂O₅ tenörlü konsantre üretecek kapasitededir. Fosfatlı hammaddelerin %85-90,11'i fosfatlı gübre sanayinde, geri kalanı yem, gıda ve deterjan sanayinde kullanılmaktadır.

İlde ayrıca Kızıltepe ve Nusaybin dolaylarında 120 milyon ton rezervli çimento ve kireçtaşı hammaddeleri ile, Kızıltepe Zorkan'da 3 milyon ton kaynak rezervli tuğla-kiremit hammaddeleri bulunmaktadır. Sözkonusu hammaddeler ildeki çimento fabrikası ve kireç fabrikası tarafından değerlendirilmektedir.

Midyat-Gerburan-Gemiab'ta ise 40 °C sıcaklıkta ve debisi 2 mt/m olan bir kaplıcanın varlığı tespit edilmiştir.

4.6. İmalat Sanayi

Mardin ilinin geleneksel ekonomik yapısı tarım ve ticarete dayalı olduğundan sermaye sahibi insanlar daha çok batıda sanayinin yoğun olduğu illerde yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. İlde sanayileşme faaliyetleri öncelikle İl Özel İdaresi, Türkiye Kalkınma Bankası ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının önderliğinde kurulan sanayi tesisleri ile başlamıştır. Bu tesislerin en önemlileri Mardin Çimento Fabrikası, Güneydoğu Anadolu Fosfatları Mazıdağı İşletmeleri, Kızıltepe Yem Fabrikası, Mardin Boru Fabrikası ve Mardin Kireç Fabrikası'dır.

İl sanayisinin gelişmesine katkı sağlamak ve düzenli bir yapılaşma sağlamak amacıyla 1976 yılında inşaatına başlanan Mardin Organize Sanayi Bölgesi 1992 yılında hizmete girmiştir. 300 hektar alan üzerinde kurulu bulunan OSB 160 sanayi parselinden oluşmaktadır. Organize Sanayi Bölgesinde halen 37 tesis üretim faaliyetine devam etmekte olup, 6 tesis de inşaatını tamamlayarak üretime hazır hale gelmiştir. 8 kapalı tesisin bulunduğu OSB’de 13 tesisin inşaatı devam etmektedir. Ayrıca 4 parsel proje aşamasındaki tesislere, 10 parsel Mardin Serbest Bölgesine tahsis edilmiş olup, 68 parsel halen boş durumdadır.

Organize Sanayi Bölgesinin kurulması, teşvik tedbirlerinin getirdiği olanaklar, özelleştirme programı ve ilde kalıp riski göze alan yatırımcılar Mardin’de sanayinin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ayrıca Güneydoğu Anadolu Projesindeki gelişmeler, Mardin ilindeki genç yatırımcıların faaliyetleri, Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki tek Serbest Bölgenin Mardin ilinde kurulmuş olması yöre dışı yatırımcıların da Mardin’e yönelmesini sağlamıştır. İldeki sanayi tesisleri daha çok Mardin Kızıltepe yolu üzerindeki Organize Sanayi Bölgesinde yoğunlaşmıştır.

Çimento, boru, gaz beton, bisküvi, gofret, çikolata, tarım alet ve makineleri, kablo, un, bulgur, plastik eşya, otomotiv yan sanayi ürünleri, tekstil ürünleri ildeki belli başlı imalat sanayi üretim konularıdır. Ayrıca temizlik maddeleri (deterjan, labse vb.), boya ve makarna üretim tesislerinin de yakın zamanda hizmete girmeleri beklenmektedir.

İl genelinde faaliyet gösteren sanayi tesisleri, üretim konuları ve üretim kapasiteleri ile birlikte Tablo 40’da verilmektedir.

TABLO 40 : İLDE ÜRETİMDE BULUNAN SANAYİ TESİSLERİNİN ÜRETİM KONULARINA GÖRE DAĞILIMI

FİRMA ADI	ÜRETİM KONUSU	ÜRETİM KAPASİTESİ	
İnşaat ve Yapı Elemanları Sanayi Tesisleri			
Mardin Çimento	Çimento	770.000	Ton/yıl
	Klinker	590.000	Ton/yıl
	Hazır Beton	102.780	M ³ /yıl
Mardin Boru Sanayi A.Ş.	Asbestli Boru	25.000	Ton/yıl
	PVC Boru	17.500	Ton/yıl
Nuhoğlu Marsan Kireç San.A.Ş.	Söndürülmüş Kireç	80.000	Ton/yıl
Martu İnş.Malz.San.Tic.A.Ş.	Kireç Kumtaşı	1.440.000	Adet/yıl
	Mermer	120.000	Ton/yıl
Marbeton A.Ş.	Karo	1.200.000	Adet/yıl
	Beton Boru	40.000	Ton/yıl
	Hazır Beton	110.000	M ³ /yıl
Sözdar Bakır Ltd.Şti.	Karo	1.800.000	Adet/yıl
Gıda Sanayi Tesisleri			
1. Kızıltepe Star Gıda San.A.Ş.	Bisküvi	6.140	Ton/yıl
	Gofret	1.368	Ton/yıl
	Gofret Kaplama	120	Ton/yıl
	Bisküvi Kaplama	1.800	Ton/yıl
2. Duyan Un A.Ş.	Un	14.000	Ton/yıl
3. Gap Un San.A.Ş.	Un	28.000	Ton/yıl
4. Mer Gıda San.A.Ş.	Un,İrmik	32.400	Ton/yıl
5. Marcan Gıda San.A.Ş.	Un	28.500	Ton/yıl
	Kepek	7.200	Ton/yıl
6. Hamitoğlu A.Ş.	Un	19.200	Ton/yıl
	İrmik	18.200	Ton/yıl
7. Kızıltepe Gıda San.A.Ş.	Un	19.200	Ton/yıl
8. İpek Bulgur İmal San.A.Ş.	Bulgur	6.000	Ton/yıl
9. Midsan A.Ş.	Bulgur,Un	30.000	Ton/yıl
10. Depsan Bulgur	Bulgur	1.500	Ton/yıl
11. Mes-Süt A.Ş.	Süt,Peynir,Yağ	3.000	Ton/yıl
12. Çağdaş Çiğit Yağ Tesisi	Pamuk Yağı	15.000	Ton/yıl
13. Mer Gıda San.A.Ş.	Makarna	26.000	Ton/yıl
14. Silosan Bulgur Tesisi	Bulgur	360	Ton/yıl
15. Duysan Un Tesisi	Un	30.000	Ton/yıl
LPG Dolu ve Tüp Tesisleri			
1. Artüp Tüp ve Ev Aletleri A.Ş.	LPG Dolu	57.000	Adet/yıl
2. Nargaz LPG Dolu Tes.İnş.A.Ş.	Tüp Dolu	7.000	Adet/yıl
Plastik Eşya Tesisleri			
1. Mar Plas A.Ş.	PVC	400	Ton/yıl
	Boru Parçaları	504	Ton/yıl
	Plastik Eşya	5.230	Ton/yıl
2. Nuhbaba Plastik Tesisi	Granür	1.500	Ton/yıl
Tarım Alet ve Makineleri Tesisleri			
1. Özmuratoğlu Mak.A.Ş.	Tarım Aletleri	250	Adet/yıl
2. Ercan Zirai Alet	Zirai Alet	250	Adet/yıl
3. Adaylar Zirai Aletler	Zirai Alet	100	Adet/yıl
	Kafes		
4. Ekingen Zirai Aletler Tesisi	Tarım Alet,Makine	100	Adet/yıl

TABLO 40'IN DEVAMI

1.	Yay Çivi Tel ve Gıda San.A.Ş.	Tel Çivi	3.000	Ton/yıl
2.	Levent Mak.A.Ş.	Tel Çivi	2.700	Ton/yıl
Karma Yem Tesisleri				
1.	Mar Yem San.A.Ş.	Karma Yem	32.250	Ton/yıl
2.	Karaboğa Gıda Paz.A.Ş.	Karma Yem	108.000	Ton/yıl
3.	GAP Yem San.A.Ş.	Karma Yem	87.600	Ton/yıl
Kimya Sanayi Tesisleri				
1.	Özhan Kimya San.A.Ş.	Sülfürik Asit	7.200	Ton/yıl
		Toz Deterjan	24.000	Ton/yıl
		Sıvı Deterjan	3.000	Ton/yıl
2.	Pikasso Boya Tesisi	Boya	100	Ton/gün
Tekstil Sanayi Tesisleri				
1.	Karaboğa Teks.A.Ş.	Basic Tişört	230.400	Adet/yıl
		Eşofman	125.000	Adet/yıl
		Polo Yaka Tişört	156.000	Adet/yıl
2.	GAP Tekstil A.Ş.	Tişört	1.500	Adet/yıl
3.	Mardin Tekstil A.Ş.	Penye	2.000	Adet/yıl
Kablo Sanayi Tesisleri				
1.	Mar Kablo Elekt.Pano İnş.Tic.A.Ş.	NYK Kablo	1.500	Km/yıl
		NYA Kablo	30.000	Km/yıl
		NYM Kablo	6.000	Km/yıl
		TTR Kablo	10.000	Km/yıl
Orman Ürünleri Sanayi Tesisleri				
1.	Ağaçsan Ağaç İşleme	Tomruk İşleme	30.000	M ³ /yıl
		Kapı Üretimi	90.000	Adet/yıl
		Mutfak Dolabı	3.000	Adet/yıl
Otomotiv Yan Sanayi Tesisleri				
1.	Meyko Otomotiv A.Ş.	Oto Yan San.Ürünleri	10.000	Ton/yıl

Kaynak:Mardin İl Planlama Müdürlüğü

İldeki yatırımı devam eden veya atıl durumdaki sanayi tesislerinin üretim konularına göre dağılımı ise Tablo 41'de verilmektedir.

TABLO 41 : İLDE YATIRIMI DEVAM EDEN VEYA ATIL DURUMDAKİ TESİSLER

FİRMA ADI	ÜRETİM KONUSU	ÜRETİM KAPASİTESİ
İnşaat ve Yapı Elemanları Sanayi Tesisleri		
1.	Maral Martu Alçı ve Harç San.A.Ş.	Alçı,Hazır Harç
		Kanal Bezi
2.	Betonsan Beton Yapı A.Ş.	Briket
		Parke Taşı
		Bordür Taşı
3.	Mardaş A.Ş.	Mermer Taşı
Gıda Sanayi Tesisleri		
1.	Maryaç Tar.Mam.Yağ.San.A.Ş.	Pamuk Yağı
2.	Hamidi Ağaç San.Ltd.Şti.	Un
3.	Tadem Yağ San.Ltd.Şti.	Nebati Yağ
4.	Safyağ Entegre Yağ	Pamuk Yağı
		Sabun

TABLO 41'İN DEVAMI

6.	Gülşel Yağcı	Gıda Paketleme	100.000	Ton/yıl
7.	Türsan Mercimek A.Ş.	Mercimek İşleme	20.000	Ton/yıl
		Ambalajlama		
8.	Temiroğlu Gıda	Süt Entegre	30.000	Ton/yıl
9.	Badaylar Gıda A.Ş.	Makarna	11.680	Ton/yıl
Sanayi Kalıp Techizatı Tesisleri				
1.	Güneydoğu Bakır San.A.Ş.	Kalıp İmal	700	Adet/yıl
2.	Elif Bakır San.A.Ş.	Bakır Levha	5.500	Adet/yıl
Tarım Alet ve Makineleri Sanayi Tesisleri				
1.	Adaylar Ziraî Alet Ltd.Şti.	Ziraî Alet	250	Adet/yıl
2.	Okan Makine Ziraî Alet.	Ziraî Alet	250	Adet/yıl
3.	Elinka A.Ş.	Makine Montaj	350	Adet/yıl
Orman Ürünleri Sanayi Tesisleri				
1.	Emin Mobilya San.A.Ş.	Mobilya	2.000	Takım/yıl
2.	Hamidi Ağaç San.Ltd.Şti	Mobilya	460	Adet/yıl
Plastik Eşya Tesisleri				
1.	İşler Gıda San.ve Tic.Ltd.Şti.	Plastik Eşya	1.200	Ton/yıl
Deri İşleme Tesisleri				
1.	Kartallar Deri San.A.Ş.	Deri İşleme	400.000	Adet/yıl
Yem Tesisleri				
1.	İnpa İnş.San.A.Ş.	Karma Yem	15.000	Ton/yıl
Tekstil Sanayi Tesisleri				
1.	Marteks Tekst.A.Ş.	Pamuk İpliği	996	Ton/yıl
2.	Markom Tekstil Tesisi	Jean Pantolon	360.000	Adet/yıl
Bakır Levha Tesisleri				
1.	Elif Bakır Kalay A.Ş.	Bakır Levha	5.400	Adet/yıl
Diğer Metal Eşya Sanayi Tesisleri				
1.	Selsan Isıtma Soğutma Ltd.Şti.	Güneş Kollektörü	500	Adet/yıl
		Klima	500	Adet/yıl
2.	Yasinoğulları Klima ve Kollektör	Kollektör ve Klima	1.500	Adet/yıl
3.	Nuhbaba Ltd.Şti.	Dorse	1.200	Adet/yıl

Kaynak: Mardin İl Planlama Müdürlüğü

İlde ayrıca toplam 169.896 ton/yıl üretim kapasitesine sahip 27 adet yatırımı devam eden veya atıl durumda bulunan pamuk çırçır ve prese tesisi bulunmaktadır.

Mardin ilinde çeşitli iş kollarında faaliyet gösteren küçük sanayicilerin girişimiyle, ilk Küçük Sanayi Sitesi olan Mardin Merkez Sanayi Sitesi 1984 yılında tamamlanarak 190 işyeri ile faaliyete geçmiştir. Sitenin ikinci bölümü kooperatif tarafından 200 işyeri olarak programlanmış olup, yapım aşamasındadır. Ayrıca ilde Kızıltepe ve Nusaybin Küçük Sanayi Sitelerinin inşaatları devam etmektedir. İlde bulunan Küçük Sanayi Siteleri ve işyeri sayıları Tablo 42'de verilmiştir.

TABLO 42 : İLDEKİ KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ

ÜN VANI	İŞYERİ SAYISI	DURUMU
1. Mardin KSS Yapı Koop. 1. Bölüm	190	İşyerleri Faaliyette
1. Mardin KSS Yapı Koop. 2. Bölüm	200	İnşaata Başlama Aşamasında
1. Kızıltepe KSS Yapı Kooperatifi	200	İnşaata Devam Etmekte
1. Nusaybin KSS Yapı Kooperatifi	154	İnşaata Devam Etmekte
1. Midyat KSS Yapı Kooperatifi	100	Arsa Temini Aşamasında

Kaynak : Mardin İl Planlama Müdürlüğü

1992 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre Mardin ili imalat sanayinde faaliyet gösteren işyeri sayısı 480 olup, Türkiye genelindeki işyeri sayısının %0.26'sına karşılık gelmektedir. 1985 yılında ilde imalat sanayinde faaliyet gösteren tesis sayısı 915 iken, bu sayı 1985-1992 döneminde yaklaşık olarak %47 oranında azalış göstererek 1992'de 480'e inmiştir. Tesis sayısındaki azalmalar, taş ve toprağa dayalı sanayiler dışında tüm sektörlerde görülmekle birlikte, özellikle de Kimya, Petrol, Kömür, Kauçuk ve Plastik ürünler ile Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi sektörlerinde oldukça önemli oranlarda gerçekleşmiştir. 1985-1992 yıllarında Mardin ili ve Türkiye genelinde imalat sanayinde faaliyet gösteren işyerlerinin sektörlere göre dağılımı Tablo 43'de verilmektedir.

TABLO 43 : MARDİN İLİ İMALAT SANAYİNDEKİ İŞYERİ SAYILARI

İKTİSADİ FAALİYET KOLU	MARDİN		TÜRKİYE	
	1985	1992	1985	1992
İMALAT SANAYİİ	915	480	183.573	186.574
- Gıda, İçki ve Tütün Sanayii	198	112	19.528	20.092
- Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayii	221	86	59.082	53.904
- Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayii	172	97	37.033	43.317
- Kağıt, Kapıt Ürünleri ve Basım Sanayii	8	3	4.467	6.342
- Kimya, Petrol, Kömür, Kauçuk ve Plastik Ürünler Sanayii	84	3	7.522	4.807
- Taş ve Toprağa Dayalı Sanayii	4	7	5.295	6.553
- Metal Ana Sanayii	3	-	2.395	1.789
- Metal Eşya, Mak. Tech., Ulaşım Aracı, İlmî ve Mesl.Ölç.Alet.San.	210	167	43.260	46.733
- Diğer İmalat Sanayii	15	5	4.911	3.037

Kaynak: DİE, 1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Sonuçları

Tablodan da görüldüğü gibi 1992 Genel Sanayi ve İşyeri Sayımı sonuçlarına göre Mardin ili imalat sanayinde yer alan tesislerin yaklaşık %35'i Metal Eşya, Makine ve Teçhizat sektöründe, %23'ü Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi sektöründe ve %20'si de Orman Ürünleri ve Mobilya sanayi sektöründe faaliyet göstermektedir.

Mardin ili imalat sanayinin yaratmış olduğu katma değer incelendiğinde, 1997 yılı itibariyle il katma değerinin 3.467 milyar TL. olduğu ve bunun da %17.5'inin devlet sektöru tarafından, %82.5'inin de özel sektör tarafından yaratıldığı görölmektedir.

1997 yılı itibariyle DİE tarafından yayınlanabildiği kadarıyla (gizlilik nedeniyle) katma değer verilerini incelediğimizde, ilde yaratılan toplam katma değer içerisinde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayilerin (devlet sektöru) %17.5 oranında, Gıda, İçki ve Tütün sektörunün ise (özel sektör) %3.2 oranında pay aldığını görmekteyiz.

Mardin ili imalat sanayinin çevirici güç kapasitesine bakıldığında, kurulu çevirici güç kapasitesinin 24.007 Bg-Hp olduğu, bunun da %94.4'ünün devlet, %5.6'sının ise özel sektöre ait olduğu görölmektedir. İl imalat sanayinde ęalıřılan işçi-saat toplamı ise 1997 yılı itibariyle 599.000 saat olup, bunun %58'i devlet, %42'si de özel sektöre aittir. Mardin ili imalat sanayinde, sabit sermayeye yıl içerisinde yapılan gayri safi ilave toplamı 2.278 milyar TL. olup, bu tutarın %56.9'u devlet, %43.1'i özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir.

Mardin ili imalat sanayi verileri Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırıldığında, Mardin ilinde yaratılan katma değerin Türkiye toplam katma değerinin %0.06'sını, Güneydoğu Anadolu Bölgesi toplam katma değerinin %4.1'ini oluşturduğu görölmektedir. Yine yılda ęalıřılan işçi-saat toplamı açısından Mardin ili Türkiye genelinin %0.03'ünü, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin %1'ini oluştururken, çevirici güç açısından Türkiye'nin %0.18'ini, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin de %6.7'sini oluşturmaktadır.

Mardin ili imalat sanayine ilişkin veriler (işyeri sayısı, ęalıřılan işçi-saat toplamı, kurulu çevirici güç kapasitesi, stok değişmeleri, sabit sermayeye yıl içinde yapılan gayri safi ilaveler, girdi, ęıktı ve katma değer) Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 44'de verilmiştir.

TABLO 44: MARDİN İMALAT SANAYİNDEKİ İŞYERİ SAYISI, ÇALIŞILAN İŞÇİ-SAAT TOPLAMI, ÇEVİRİCİ GÜÇ KAPASİTESİ, STOK DEĞİŞMELERİ, SABİT SERMAYEYE YAPILAN İLAVELER VE KATMA DEĞER (1997)

A : TOPLAM B : DEVLET SEKTÖRÜ C : ÖZEL SEKTÖR (10+)

		İşyeri Sayısı	Yılda Çalışılan İşçi Saat Toplamı (Bin Saat)	Yıl Sonunda Kurulu Olan Toplam Çevirici Güç (Bg-Hp)	Stok Değişimleri (Milyar TL)	Sabit Sermayeye Yıl İçinde Yapılan G.S. İlaveler (Milyar TL)	Girdi (Milyar TL)	Çıktı (Milyar TL)	Katma Değer (Milyar TL)	Çalışanların Yıllık Ortalama Sayısı	Çalışan Başına Katma Değer (Milyon TL)
MARDİN	A	7	599	24.007	758	2.278	4.591	8.058	3.467	521	6.655
	B	1	251	1.348	19	1.297	461	1.069	608	164	3.707
	C	6	348	22.659	739	981	4.130	6.989	2.859	357	8.008
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ	A	371	59.465	358.475	25.727	27.089	187.235	271.288	84.053	29.188	2.880
	B	18	6.251	32.112	3.111	1.310	24.952	46.591	21.638	3.630	5.960
	C	353	53.214	326.363	22.616	25.779	162.283	224.697	62.415	25.558	2.442
TÜRKİYE	A	11.348	2.081.408	13.110.011	1.244.490	913.817	9.851.085	16.078.165	6.227.080	1.136.914	5.477
	B	315	225.071	3.261.835	226.224	45.757	1.526.041	2.954.197	1.428.157	146.379	9.757
	C	11.033	1.856.337	9.848.176	1.018.266	868.060	8.325.044	13.123.967	4.798.923	990.535	4.845
MARDİN/ GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ (%)	A	1.88	1.00	6.69	2.95	8.41	2.45	2.97	4.12	1.78	-
	B	5.55	4.02	4.20	0.61	99.00	1.85	2.29	2.81	4.52	-
	C	1.69	0.65	6.94	3.27	3.81	2.54	3.11	4.58	1.40	-
MARDİN/TÜRKİYE (%)	A	0.06	0.03	0.18	0.06	0.25	0.05	0.05	0.06	0.05	-
	B	0.32	0.11	0.04	0.01	2.83	0.03	0.04	0.04	0.11	-
	C	0.05	0.02	0.23	0.07	0.11	0.05	0.05	0.06	0.04	-

Kaynak : DİE, Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 1997

Mardin ilinde 1998 yılı itibariyle sanayi sektöründe yaratılan hasıla cari fiyatlarla 10.067 milyar TL. olup, bu tutar il toplam GSYİH'nın yaklaşık olarak %3.9'una karşılık gelmektedir. Tablodan da görülebileceği gibi sanayi sektörü içerisinde en yüksek pay %78.1 ile imalat sanayine ait olup, geri kalan pay da %11.7 ile elektrik, gaz, su, %10.2 ile madencilik ve taşocakçılığı alt sektörlerine ilişkindir.

Mardin ili sanayi sektörü hasılasının Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye sanayi hasılası içindeki payı incelendiğinde, il sanayi hasılasının gerek Bölge gerekse Türkiye içindeki payının 1987-1998 döneminde azalış gösterdiği görülmektedir. 1987 yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi sanayi hasılası içinde %4.49 olan Mardin ilinin payı 1998'de %2.47'ye, yine 1987 yılında Türkiye sanayi hasılası içinde %0.19 olan il sanayi hasılası payı ise 1998 yılında %0.08'e düşmüştür.

İl sanayi sektörü hasılasının yıllar itibariyle gelişimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye sanayi hasılası ile karşılaştırmalı olarak Tablo 45'de verilmektedir.

**TABLO 45 : MARDİN İLİ SANAYİ HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ
BÖLGE VE TÜRKİYE SANAYİ HASILASI İÇİNDEKİ YERİ
(Cari fiyatlarla) (Milyar TL)**

Faaliyet Kolu	1987	1990	1995	1996	1997	1998
- Madencilik ve Taşocakçılığı	24	68	552	627	1.177	1.020
- İmalat Sanayi	10	74	1.409	2.422	4.679	7.864
- Elektrik, Gaz, Su	3	19	214	370	740	1.183
Mardin Sanayi Hasılası (1)	37	161	2.175	3.419	6.596	10.067
G.D.A. Böl. San. Hasılası (2)	824	4.214	74.155	148.785	262.163	408.318
Türkiye Sanayi Hasılası (3)	19.276	100.321	2.042.395	3.716.528	7.293.186	11.970.299
(1)/(2) (%)	4.49	3.82	2.93	2.30	2.52	2.47
(1)/(3) (%)	0.19	0.16	0.11	0.10	0.09	0.08
(2)/(3) (%)	4.27	4.20	3.63	4.00	3.59	3.41

Kaynak : DİE

Mardin ilindeki küçük ve orta ölçekli sanayi işletmeleri incelendiğinde, 1992 yılı verilerine göre ilde KOS (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi) işletmeleri sayısının 484 olduğu, bu işletmelerde toplam olarak 1.359 kişinin istihdam edildiği ve yine bu işletmelerin 37 milyar TL. katma değer yarattığı görülmektedir.

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) tarafından yapılan “Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri Profili” adlı çalışmaya göre Mardin ilinde küçük ölçekli sanayide (1-49 kişi çalıştırılan işletmeler) 482 işyeri bulunmakta olup bu işyerlerinde 1.058 kişi istihdam edilirken, orta ölçekli sanayide (50-199 kişi çalıştıran işletmeler) 2 işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde de 301 kişi istihdam edilmektedir. İlde KOS işletmelerinde çalışanlar toplamının %77.9’u küçük ölçekli sanayide, %22.1’i de orta ölçekli sanayide istihdam edilmektedir. Türkiye geneline bakıldığında da küçük ölçekli (%77.2) ve orta ölçekli (%22.8) işletmelerin istihdam oranları yaklaşık olarak il istihdam oranlarıyla aynıdır.

İlde KOS işletmelerinin yoğun olduğu sektörler şöyledir:

- Metal Eşya Sanayi 167 (%34)
- Gıda, İçki ve Tütün Sanayi 114 (%23)
- Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi 97 (%20)
- Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi..... 86 (%18)

KOS işletmelerinde istihdamın ağırlıklı olduğu sektörler ise şöyledir:

- Gıda, İçki ve Tütün Sanayi373 (%28)
- Taş ve Toprağa Dayalı Sanayi334 (%25)
- Metal Eşya Sanayi326 (%24)
- Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi..... 165 (%12)
- Dokuma, Giyim Eşyası ve Deri Sanayi.....138 (%10)

Mardin ilinde KOS işletmelerinin 1992 yılında yarattığı katma değer, 10-49 ölçeğindeki işletmelerde 2 milyar TL., 100-199 ölçeğindeki işletmelerde ise 35 milyar TL. olmak üzere toplam 37 milyar TL.’dir. İlde yaratılan toplam katma değer 35 milyar TL.’lık kısmı Taş ve Toprağa Daylı Sanayilere, 2 milyar TL.’lık kısmı ise Gıda, İçki ve Tütün Sektörüne ilişkindir.

4.7. Teşvik Durumu

Bir ülkede yatırımların özendirilmesinde uygulanan teşviklerden en önemlisi yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet, tasarrufları yatırıma yönlendirmek suretiyle, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgeler ve/veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek, istihdam yaratmak ve uluslar arası rekabet gücü sağlamak amacıyla illere farklı yatırım teşvikleri (Devlet Yardımları) sağlamaktadır. Yine Devlet belirli sektörlerin ülke içinde gelişmesini sağlamak amacıyla gelişmesini istediği sektörlerle (özel önem taşıyan sektörlerle) farklı teşvik tedbirlerini (destek unsurlarını) uygulamaktadır.

1991-2000 döneminde Mardin iline verilen yatırım teşvik belgelerinin sayısı, toplam yatırım tutarı ve istihdam durumu Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak Tablo 46'da verilmiştir.

TABLO 46 : YILLAR İTİBARIYLA TÜRKİYE, GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ VE MARDİN İLİNE VERİLEN YATIRIM TEŞVİK BELGELERİNİN DAĞILIMI

Yıllar	TÜRKİYE			GÜNEYDOĞU ANADOLU B.			MARDİN		
	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyar TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyar TL)	İstihdam (Kişi)	Belge Sayısı (Adet)	Toplam Yatırım Tutarı (Milyar TL)	İstihdam (Kişi)
1991	1.775	97.411	171.681	258	9.945	19.154	31	315	1.137
1992	1.554	168.112	113.227	32	2.523	1.545	3	40.121	40
1993	3.052	675.426	199.060	96	34.195	5.004	5	197	140
1994	1.392	390.402	90.900	53	20.596	4.050	1	76	100
1995	4.955	3.601.405	375.842	274	350.190	29.217	8	6.764	457
1996	5.024	3.298.396	270.545	315	210.097	17.790	23	9.224	1.100
1997	5.144	4.044.300	335.717	416	251.209	19.459	77	33.682	2.857
1998	4.291	4.381.995	287.421	323	320.473	22.186	36	11.778	1.410
1999	2.968	5.004.578	192.831	158	184.073	7.845	10	14.599	801
2000*	1.669	3.479.017	100.960	105	171.130	5.683	5	3.457	113

Kaynak : Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı

(*) : 30 haziran 2000 itibariyle

Tablodan da görüldüğü gibi 1997 yılında ilde en üst düzeye çıkan teşvik belgesi ve buna bağlı istihdam sayısı, toplam yatırım tutarı da dahil olmak üzere 1998 yılından itibaren

düşmeye başlamıştır. Bu durumun ilde 1997 yılında sınır ticaretine başlanmış olması ve dolayısıyla ithal ve yerli çekici ve treyler yatırımlarının oldukça artması ve daha sonra da sınır ticaretinin durdurulmasından kaynaklandığı bilinmektedir.

4.8. Turizm

Mardin ili, tarihsel süreç içerisinde Babiller, Asurlular, Hititler, Urartular, Persler, Selçuklular, Emeviler, Abbasiler, Anadolu Selçukluları, Artukoğulları ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerinden beri bir yerleşim merkezi niteliğinde olması nedeniyle oldukça renkli bir kültürel yapıya sahiptir. Yine aynı nedenle il oldukça fazla tarihi kalıntılarla bezenmiştir. Güneydoğu illerinin en eski şehri ve bir dinin doğuş ve yayılış merkezi (Süryanilerin toplu olarak Hristiyanlığı kabulü) niteliğindeki Mardin ili turizm kaynakları ve doğal güzellikler açısından da oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Özellikle Artukoğulları dönemi yapıtları açısından zengin bir şehir olan Mardin ili zengin taş bezemeleri ile kapalı bir bölge mimarisi özelliği göstermektedir.

İldeki önemli tarihi yapıtlar aşağıda sıralanmıştır.

Mardin Kalesi: Yüksekliği 1.200 metreye varan ve şehrin yamaçlarında kurulu olduğu tepede bulunan kalenin onuncu yüzyılda Handaniler tarafından yaptırıldığı sanılmaktadır. Kale dışında kentin de surlarla çevrili olduğu bilinmekte olup kimi yerlerde sur temelleri bulunmaktadır. Kalenin güney burç, duvar parçaları ve bir girişi günümüze gelebilmiştir. Ayrıca kalede camii ve kalıntıları mevcuttur.

Rabbat Kalesi: Derik İlçesinin 15 Km. Batısındaki Kale Artuklu Döneminden kalmadır. Yer altında saray kalıntıları, erzak ambarları, su sarnıçları günümüze kadar ulaşmıştır.

Dermetinan Kalesi: Mazıdağı ilçesinin 20 km. kuzey batısında ve Gümüşova köyü sınırları içerisindeki kale Bizanslılar tarafından yaptırılmıştır. Kuzeye açılan tek kapıdan kaleye girilmektedir. Harap olan kalede su sarnıçları, erzak ambarları ve ev kalıntıları mevcuttur.

Zarzavan Kalesi: Mardin-Diyarbakır yolu üzerinde, il hududunda 50 metre yükseklikte bir tepenin üzerinde kuruludur. Eski kervan yolu üzerinde bulunan kale Timur ordularınca yıkılmış olup harabe halindedir.

Savur Kalesi: Savur ilçesinin sırtını dayadığı yüksek tepenin üzerinde tek beden halinde kurulmuştur. Mardin-Savur-Midyat-Hasankeyf-Cizre kervan yolu üzerinde Romalılar tarafından stratejik kullanım amaçlı kurulmuş olup günümüzde harabe halindedir.

Hafevantay Kalesi: Nusaybin ilçesinin 20 km. kuzey doğusundaki kale Romalılar tarafından inşa edilmiştir. Suriye ovasına hakim olması nedeniyle Romalılar ve Araplar arasındaki çekişme ve savaşlara sahne olmuştur.

Marin Kalesi: Nusaybin ilçesinin 15 km. kuzey doğusundadır. Kale içerisinde bir şato, mahzen ve suyu hiç eksilmeyen bir sarnıç mevcuttur. Bizans eseri olduğu tahmin edilen kalenin burç ve surları günümüze kadar özelliğini muhafaza etmiştir.

Aznavor Kalesi: Nusaybin ilçesinin 14 km. kuzey doğusundadır. Onuncu yüzyılda Hamdaniler tarafından yapılan kalenin kuzeye bakan kulesi halen ayaktadır. Kaleye ait kalıntılar inceleme ve görülmeye değer özelliktedir.

Dara Kalesi: Mardin'in 30 km. doğusundadır. Harabeleri yığma bir tepede yükselir. İranlılar tarafından yapılan kale günümüze kadar özelliğini korumuştur.

Kız Kalesi: Mardin'in 5 km. doğusunda Deyrulzafaran manastırını korumak amacıyla yapılmıştır. Süryanilerin önemli ibadet ve ziyaret yerlerinden olan Deyrulzafaran'ın, Meryem ana kilisesi ve Maryakup manastırı üçlüsünün korunmasında önemli bir yeri vardır.

Dara Harabeleri: Mardin'in 30 km. güney doğusunda bulunan şehir İran hükümdarı Yuvaniş tarafından kurulmuştur. İran ve Romalılar arasında el değiştiren şehir 15. yüzyılda Türklerin eline geçmiştir.

Gırnavaz Harabeleri: Nusaybin ilçesinin Veskiye kesimindedir. Mitfani uygarlığının kalıntılarının bulunduğu Gırnavaz kazıları, devam ettiği takdirde geçmişe ışık tutacak niteliktedir.

Merdis Marin Harabeleri: Nusaybin ilçesinin 15 km. kuzey doğusundadır. Mezopotamya'nın en eski ve en büyük şehirlerinden biri olan Marin bugün toprak altında bulunmaktadır. Harabeler arasında Roma ve Süryani Kadim dönemine ait kalıntılar mevcuttur.

Ayrıca Derik ilçesinin 13 km. batısındaki Fıtvar, 18 km. kuzeydoğusundaki Hafı ve Zorava önemli şehir harabeleridir.

İldeki diğer tarihi eserler ise şunlardır:

- Sıtrazaviye Medresesi,
- Şehidiye Medresesi
- Altınboğa Medresesi
- Zinciriye Medresesi
- Kasımiye Medresesi
- Şah Sultan Hatun Medresesi
- Hüsamiye Medresesi
- Muzafferiye Medresesi
- Melik Mansur Medresesi
- Surur Hanı
- Kayseriye Hanı
- Revaklı Çarşı
- Emir Hamamı
- Sıtraziye Hamamı
- Ulucami
- Melik Mahmut Camii
- Latifiye Camii
- Reyhaniye Camii
- Cihangir Camii
- Şeyh Salih Camii
- Kale Camii
- Sultan Hamza Mescidi
- Hamidiye Camii
- Süleyman Paşa Camii
- Şeyh Çabuk Camii
- Tekkiye Camii
- Zeynel Abidin Camii
- Kızıltepe Ulucamii
- Midyat Camii
- Sultan Musa Camii
- Karan Türbesi
- Deyrulzafaran Manastırı
- Mar Yakup Manastırı
- Duyrulumur Manastırı
- Mar Efran Manastırı
- Mar İğıpra Manastırı

- Necmeddin Camii
- Şehidiye Camii
- Hüsamettin Camii
- Muzafferiye Camii
- Sıtrızıya Camii
- Nizabettin Begas Camii
- Mar İzol Manastırı
- Mar Gabriyel Manastırı
- Meryem Ana Kilisesi
- Kırklar Kilisesi
- Mar Mihail Kilisesi
- İşmune Kilisesi
- Behirmiz Kilisesi
- Mar Yusuf Kilisesi

Mardin ve çevresinde bulunan eserler 1972 yılında zinciriye külliyesinin medrese bölümünde toplanmış ve halka teşhir edilmeye başlanmıştır. Bugün Mardin Cumhuriyet alanı mevkiinde restorasyonu tamamlanan yeni hizmet binasında idari işlemleri yapılmaktadır.

Mardin Müzesinde Asur, Roma, Bizans ve Selçuklular döneminden kalma 14.150 eser mevcuttur. Taşınmaz kültür varlığı sayısı arkeolojik 3.047, etnografik 979, el yazma kitap 1, tablet 8 adettir. Mardin müzesine Dara Harabeleri, Gırnavaz Höyüğü, Deyrulzafaran ve Deyrulumur ören yerleri bağlıdır.

Mardin ilinde 2 adet belediye belgeli, 5 adet te turizm işletme belgeli olmak üzere toplam 7 adet konaklama tesisi bulunmaktadır. 69 oda ve 126 yatak kapasitesine sahip olan belediye belgeli tesislerin 1999 yılı itibariyle ortalama doluluk oranı %38.6 iken, 261 oda ve 548 yatak kapasiteli turistik işletme belgeli tesislerin ortalama doluluk oranı ise %69'dur. Tüm tesisler bazında ortalama doluluk oranı ise %63.6'dır. İlde faaliyette bulunan konaklama tesislerine ilişkin bilgiler Tablo 47'de verilmektedir.

TABLO 47 : İLDEKİ TURİZM İŞLETME VE BELEDİYE BELGELİ TESİSLER (1999)

Otel Adı	Belge Türü	Sınıfı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Doluluk Oranı (%)
Bayraklar Otel	Belediye	1.Sınıf	41	72	30
Bulvar Otel	Belediye	2.Sınıf	28	54	50
Nezirhan Turistik Tesisleri	Turizm	4 Yıldızlı	68	114	50
Bilen Otel	Turizm	3 Yıldızlı	108	216	100
Denktaş Turistik Tesisleri	Turizm	3 Yıldızlı	32	64	30
Doğu Turistik Tesisleri	Turizm	2 Yıldızlı	26	46	50
Öztopraklar	Turizm	3 Yıldızlı	27	108	60
TOPLAM			330	674	64

Kaynak : Mardin İl Planlama Müdürlüğü

İlde ayrıca toplam 198 oda ve 386 adet yatak kapasitesine sahip 6 adet yatırım belgeli tesis bulunmaktadır. Bu tesislerden sadece 1'i işletmeye açılacak konumda iken 5'i inşaat halindedir.

İldeki sosyal ve kültürel yaşantıyı harekete geçirebilmek ve turistleri hoşnut edebilmek amacıyla konaklama tesisleri dışında lokanta ve dinlenme tesisi türü yerlerin işletmeye açılması büyük önem taşımaktadır.

Mardin ilini ziyaret eden turist sayısı yıllar itibariyle büyük dalgalanmalar göstermektedir. Özellikle Nusaybin sınır kapısından giriş yapan turist sayısı 1990 yılında 10.516 iken bu sayı 1996 yılında 12.316'ya kadar yükselmiş, 1999 yılında ise 6.904'e düşmüştür. Bu durum ülkeler arasındaki ilişkilerle birlikte ekonomik ve siyasi konjontürdeki değişimlerden de kaynaklanmaktadır.

4.9. Ticaret, Bankacılık ve Gelir Durumu

4.9.1. Ticaret

Mardin ilinde son yıllarda sanayi alanında gerçekleşen yatırımlar her ne kadar ekonomik hayatın canlanmasında büyük bir etken olduysa da il ekonomisi tarımdan sonra daha çok ticaret ağırlıklı bir yapıya sahiptir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinin tüm diğer illeri gibi Mardin'de de ana geçim kaynağı ağırlıklı olarak tarımdır. Mevcut sanayi yapısı da tarımsal kaynak potansiyeline bağlı bir gelişme içerisindedir. Temel gıda maddelerinin büyük çoğunluğu, dayanıklı tüketim mallarının neredeyse tamamı il'e başta Gaziantep ve Adana illeri olmak üzere diğer üretim merkezlerinden gelmektedir. Sebze ve meyve ürünleri, kahvaltılık ve yemeklik margariner, her çeşit nebati yağlar, makarna, pirinç, şeker vb. yiyecek maddeleri ve tekstil ürünleri ve çoğu sanayi ürünleri diğer illerden karşılanmaktadır.

Tarihi İpekyolu üzerinde bulunan Mardin ili, gerek diğer illere, gerekse de Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olarak yurtdışına yönelik ticaret açısından (transit taşıma güzergahında) oldukça önemli bir konumdadır. İlden ihraç edilen ürünlerin başında çimento, kireç, asbest boru, plastik ev eşyaları, sebzeler, kök ve yumru bitkiler, meyveler, kabuklu yemişler, bisküviler, hububatlar, hayvansal ve bitkisel yağlar gelmektedir. İç ve dış ticarete konu olabilecek sanayi ürünlerinde ise son yıllarda önemli bir artış söz konusudur.

1994-1999 yılları arasında Mardin iline ilişkin ihracat ve ithalat miktarları Tablo 48'de verilmektedir.

**TABLO 48 : 1994-1999 YILLARI ARASINDAKİ MARDİN İLİ
DIŞ TİCARET RAKAMLARI (\$)**

Yıllar	İthalat	İhracat
1994	2.692.000	51.049.000
1995	6.393.000	67.812.000
1996	4.694.000	57.737.000
1997	4.370.472	84.184.424
1998	6.279.000	22.216.000
1999	18.611.350	31.594.668

**Kaynak : 1) Mardin İl Planlama Müdürlüğü
2) DİE**

Tablodan da görüldüğü gibi, ilden yapılan ithalatta 1994-1999 döneminde oldukça yüksek bir artış kaydedilirken (yaklaşık 9 kat), ilden yapılan ihracatta önemli oranda bir düşüş (%38) yaşanmıştır. İle dönük ithalat daha çok Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya Federasyonu, Suriye, Irak, Kuveyt ve Çin'den yapılırken, il ihracatı daha çok Fransa, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Irak, Kuveyt ve Suriye'ye yöneliktir.

İlde Sınır Ticareti Nusaybin Sınır kapısından 1997 yılı içerisinde başlamış, 1998 yılında devam etmiş ancak 1999 yılında durmuştur. Sınır ticareti il ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte ilin sanayi ve ticari gelişimine katkı sağlamaktadır. İl ticari hayatına doğrudan etki eden sınır ticareti, ayrıca nakliye, tamir ve diğer hizmet sektörlerinde (konaklama, lokanta vb.) faaliyet gösteren esnaflar aracılığıyla da dolaylı olarak il ekonomisine canlılık getirmektedir.

İlde 1999 yılı itibariyle 354 gerçek ve tüzel kişiye sınır ticareti yapma yetkisi verilmiştir. Sınır ticareti kapsamında 1997 ve 1998 yıllarında motorin, kırmızı mercimek, pirinç, pamuk çiğidi, plastik eşya ithali ve besi yemi ihracatı yapılmıştır. 1997 yılında bu kapsamda 15.609.750 \$'lık ithalat, 1998 yılında da 12.162.750 \$'lık ithalat ve 126.625 \$'lık ihracat gerçekleştirilmiştir.

Mardin ilindeki ticaret sektöründeki işyeri sayısı 1985 yılında 4.621 iken, 1992'de bu sayı 4.052'ye düşmüştür. 1992 yılı itibariyle Mardin ilindeki ticari işyeri sayısı Türkiye'deki ticaretle uğraşan işyeri sayısının %0.6'sını oluşturmaktadır. Mardin ilinde ticaret sektöründeki işyerlerinin büyük bir bölümünü (%85.7) perakende ticaret ile uğraşan işyerleri oluşturmakta, diğer işyerlerinin %10.7'si lokanta ve otellerden, %3.6'sı da toptan ticaretle uğraşan işyerlerinden oluşmaktadır.

Mardin ilindeki ticaret sektöründe faaliyet gösteren işyeri sayıları Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 49'de verilmektedir.

TABLO 49 : MARDİN'DE TİCARET SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞYERİ SAYISI VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI

	MARDİN		TÜRKİYE	
TİCARET, OTELCİLİK, LOKANTACILIK	4.621	4.052	508.325	634.471
- Toptan Ticaret	141	145	53.443	60.321
- Perakende Ticaret	3.892	3.475	370.471	457.014
- Lokanta ve Oteller	588	435	84.411	117.136

Kaynak : DİE, 1992 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı Sonuçları

1990 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre il aktif nüfusunun %3.6'sını oluşturan 7.081 kişi ticaret, otelcilik ve lokantacılık sektöründe faaliyet göstermektedir.

1987 yılında Mardin gayri safi yurtiçi hasılası içinde ticaret sektörünün payı (cari fiyatlarla) yaklaşık olarak %14.8 iken, bu oran 1995 yılında %17.5 düzeyine yükselmiş ancak daha sonraki yıllarda kademeli olarak düşerek 1998 yılında %15.5 olarak gerçekleşmiştir. 1987 yılı itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi ticaret hasılasından %10.1 oranında pay alan Mardin ili ticaret hasılasının bu payı sürekli azalarak 1998 yılında %7.35 olarak gerçekleşmiştir. Yine 1987 yılında Türkiye ticaret hasılası içinde Mardin ili ticaret hasılasının payı %0.46 iken, bu oran 1998 yılında %0.27'ye düşmüştür.

İl ticaret sektörü hasılasının yıllar itibariyle gelişimi Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 50’de verilmektedir.

**TABLO 50 : MARDİN İLİ TİCARET HASILASININ YILLAR İTİBARIYLA GELİŞİMİ
BÖLGE VE TÜRKİYE İÇİNDEKİ YERİ (Cari fiyatlarla) (Milyar TL)**

Faaliyet Kolu	1987	1990	1995	1996	1997	1998
- Toptan ve Perakende Ticaret	63	258	4.743	8.286	14.745	25.379
- Otel, Lokanta Hizmetleri	5	21	449	894	1.806	3.162
Mardin Ticaret Hasılası (1)	68	279	5.192	9.180	16.551	28.541
G.D.A. Böl.Ticaret Hasılası (2)	673	3.439	70.555	124.306	223.572	388.233
Türkiye Ticaret Hasılası (3)	14.850	74.912	1.587.691	3.022.315	5.985.402	10.404.501
(1)/(2) (%)	10.10	8.11	7.36	7.39	7.40	7.35
(1)/(3) (%)	0.46	0.37	0.33	0.30	0.28	0.27
(2)/(3) (%)	4.53	4.59	4.44	4.11	3.74	3.73

Kaynak : DİE

Ekonomik ve ticari hayatın önemli göstergelerinden biri olan vergiler dikkate alındığında, Mardin ilinde 1996 yılında 11.409’u gerçek usulde, 8.592’si götürü usulde, 1.113’ü de kurumlar vergisine tabi olmak üzere toplam 21.114 olan vergi mükellefi sayısının 1999 yılında 16.871’i gerçek usulde, 7.578’i basit usulde ve 1.476’sı da kurumlar vergisine tabi olmak üzere toplam 25.925 vergi mükellefine yükseldiği görülmektedir. Yine 1996 yılında 2.591.672.679.000 TL. olan ile yönelik tahakkuk eden vergi miktarı 1999 yılında 17.072.169.000.000 TL.’na yükselmiştir.

Mardin ilinde ticari ve ekonomik hayatı oluşturan kuruluşlar; Mardin, Nusaybin ve Kızıltepe’de kurulu bulunan Ticaret ve Sanayi Odaları, Mardin, Kızıltepe, Nusaybin ve Derik’te bulunan Ziraat Odaları, Nusaybin ve Kızıltepe’deki Ticaret Borsaları, Esnaf ve Sanatkar Odaları ile Kooperatiflerdir.

1999 yılında kuruluş işlemleri yapılan 105 şirketle birlikte ilde kurulu toplam 1.535 adet şirket bulunmaktadır. Bunların 40’ı Kollektif Şirket, 1’i Komandit Şirket, 247’si Anonim Şirket ve 1.247’si ise Limited Şirket konumundadır.

1999 yılı itibariyle Mardin Ticaret ve Sanayi Odası’nın 2.803 Nusaybin Ticaret ve Sanayi Odası’nın 1.030, Kızıltepe Ticaret ve Sanayi Odası’nın ise 1.314 kayıtlı üyesi bulunmaktadır. Nusaybin ve Kızıltepe’deki Ticaret Borsalarına ise toplam 203 üye

kayıtlı bulunmaktadır. Mardin Merkez Ziraat Odası'nın 5.500, Kızıltepe Ziraat Odası'nın 7.135, Nusaybin Ziraat Odası'nın 2.843 ve Derik Ziraat Odası'nın 2.081 kayıtlı üyesi bulunmaktadır.

Mardin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği bünyesinde faaliyet gösteren 22 oda ve 3 ajanslık bulunmaktadır. Merkez ilçede bulunan 10 adet Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı 3.387 üye, Kızıltepe, Nusaybin, Midyat ve Derik'te bulunan 12 Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı 21.026 üye, Savur, Ömerli ve Dargeçit'te bulunan 3 Esnaf ve Sanatkarlar Ajanslıklarına kayıtlı ise 21.026 üye bulunmaktadır.

İlde, 1999 yılı içerisinde kuruluş işlemleri yapılan 12 adet kooperatif ile birlikte toplam 149 kooperatif bulunmaktadır. Bunların 77'si konut yapı kooperatifi, 4'ü küçük sanayi sitesi kooperatifi, 7'si tüketim kooperatifi, 47'si motorlu taşıt kooperatifi, 8'i esnaf ve sanatkarlar kredi ve kefalet kooperatifi, 2'si üretim ve tevzi kooperatifi ve 4'ü de tarım satış kooperatifi niteliğindedir.

Organize Sanayi Bölgesi içerisinde 516.000 m²'lik alana sahip Mardin Serbest Bölgesi 1994 yılında kurulmuş olup, GAP bölgesindeki tek serbest bölgedir. Bölgenin kurulması ve işletilmesi amacıyla hisseleri İl Özel İdaresi, Mardin Belediyesi ve yöre girişimcilerine ait olmak üzere 22 ortaklı Mastaş adlı bir şirket kurulmuştur. Serbest Bölgenin altyapı işleri hemen hemen tamamlanmış bulunmaktadır. 1999 yılı sonu itibariyle Bölgede 5.270.038 \$'lık ticaret hacmi gerçekleşmiştir. Mardin Serbest Bölgesinde özellikle Irak, Rusya, Türk Cumhuriyetleri, Yeni Zelanda, Malezya, Hong Kong, İtalya, Hollanda, Almanya ile ticaret yapılmakta olup, ticareti yapılan ürünler genellikle gıda maddeleri, tavuk yemi, tekstil ürünleri ve çeşitli sanayi ürünleridir.

4.9.2. Bankacılık

Mardin ilinde 1999 sonu itibariyle 8 ayrı banka toplam 29 şubede faaliyet göstermektedir. İl genelinde 10 adedi T.C. Merkez Bankası olmak üzere toplam 19 kamusal sermayeli banka şubesi, 10 adet de özel sermayeli banka şubesi bulunmaktadır. Bu banka şubelerinin 8'i Merkez ilçede, 7 adedi Kızıltepe'de, 4 adedi Nusaybin'de, 3

adedi Midyat'ta, 2 adedi Ömerli'de, 1 adedi Derik'te, 1 adedi Mazıdağı'nda, 1 adedi Estel'de, 1 adedi Yeşilli'de ve 1 adedi de Savur'da faaliyet göstermektedir.

Mardin ilinde 1999 yılı itibariyle toplam banka mevduatı 28.818 milyar TL. olup, bunun büyük bir bölümü döviz tevdiat (%48.7) ve tasarruf mevduat (%37) hesaplarından oluşmaktadır. İl toplam mevduatı 1999 yılı itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi toplam mevduatının (645.058 milyar TL.) %4.5'ini, Türkiye toplam banka mevduatının (44.320.449 milyar TL.) ise ancak %0.07'sini oluşturmaktadır.

1995-1999 yılları arasındaki il toplam banka mevduatının gelişimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 51'de verilmektedir.

TABLO 51 : MARDİN İLİ TOPLAM BANKA MEVDUATININ DAĞILIMI (Milyar TL)

MEVDUAT TÜRÜ	1995	1996	1997	1998	1999
Tasarruf Mevduatı	601	1.198	2.620	5.035	10.691
Mevduat Sertifikası	0	0	0	0	0
Resmi Kuruluşlar	140	370	403	721	1.280
Ticari Kuruluşlar	177	457	679	1.567	2.212
Bankalar Mevduatı	0	0	1	0	0
Döviz Tevdiatı	806	1.637	3.637	8.051	14.029
Diğer Mevduat	56	110	219	768	606
TOPLAM (MARDİN) (1)	1.780	3.772	7.559	16.143	28.818
G.D.ANADOLU BÖLGESİ(2)	38.263	78.327	150.322	299.106	645.058
TÜRKİYE (3)	2.461.529	5.721.670	11.508.057	21.792.195	44.320.449
(1) / (2) (%)	4.65	4.82	5.03	5.40	4.47
(1) / (3) (%)	0.07	0.06	0.06	0.07	0.07
(2) / (3) (%)	1.55	1.37	1.31	1.37	1.45

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 1995, 1996, 1997,1998

(*) : Kıbrıs ve yabancı ülkeler mevduatı dahil edilmemiştir.

Mardin ili toplam banka mevduatı ve kişi başına banka mevduatı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 52'de verilmektedir.

TABLO 52 :BANKA MEVDUATI AÇISINDAN İLİN BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI (1999)

İller	Toplam Banka Mevduatı (Milyar TL.)	Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı (TL)	Nüfus (1999)
Adıyaman	50.132	69.808.990	718.131
Diyarbakır	114.331	86.191.013	1.326.484
Gaziantep	320.152	276.936.597	1.156.048
Mardin	28.818	43.169.412	667.556
Siirt	12.546	47.082.046	266.471
Şanlıurfa	70.948	51.533.220	1.376.743
Batman	21.678	52.415.620	413.579
Şırnak	16.707	50.572.103	330.360
Kilis	9.746	53.629.010	181.730
G.D.A. BÖLGESİ	645.058	100.209.380	6.437.102
TÜRKİYE	44.320.449	688.879.634	64.337.000

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 1998

(*) : Kıbrıs ve yabancı ülkeler mevduatı dahil edilmemiştir.

1999 yılı itibariyle Mardin ilinde 43.169.412 TL. olarak gerçekleşen kişi başına düşen banka mevduatı, Güneydoğu Anadolu Bölgesi kişi başına düşen banka mevduatının (100.209.380 TL.) yaklaşık %43'ü kadar, Türkiye kişi başına düşen banka mevduatının (688.879.634 TL.) ise yaklaşık olarak %6.3'ü kadardır.

Tablodan da görüldüğü gibi 1999 yılı itibariyle ilde kişi başına düşen banka mevduatı, tüm Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden daha düşüktür. Türkiye'nin gelişmiş illeri itibariyle kişi başına düşen banka mevduatına bakıldığında, bu rakamın Ankara için 2.138.108.457 TL., İstanbul için 2.005.564.941 TL. ve İzmir için de 868.312.647 TL. gibi oldukça yüksek düzeylerde olduğu görülmektedir. 1995-1999 yılları arasında Mardin ili toplam banka kredilerinin gelişimi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 53'de verilmektedir.

TABLO 53 : MARDİN İLİ TOPLAM BANKA KREDİLERİNİN DAĞILIMI (Milyar TL)

KREDİ TÜRÜ	1995	1996	1997	1998	1999
İHTİSAS KREDİLERİ	507	1.580	2.928	5.571	11.027
- Tarım	347	1.082	1.670	3.487	7.550
- Gayri Menkul	18	26	49	83	101
- Mesleki	142	327	693	987	1.428
- Diğer	0	145	516	1.014	1.948
İHTİSAS DIŞI KREDİLER	200	547	2.354	4.411	7.872
TOPLAM (MARDİN)(1)	707	2.127	5.282	9.982	18.899
G.D.A.BÖLGESİ (2)	20.800	47.019	126.284	246.111	335.005
TÜRKİYE (3)	1.554.041	3.429.777	7.847.769	12.457.143	19.240.583
(1) / (2) (%)	3.40	4.52	4.18	4.05	5.60
(1) / (3) (%)	0.04	0.06	0.06	0.08	0.10
(2) / (3) (%)	1.34	1.37	1.61	1.97	1.74

Kaynak : Bankalar Birliği, Bankalarımız, 1995, 1996,1997,1998,1999

Tablodan da görüldüğü gibi 1999 yılı itibariyle Mardin ilinde kullanılan toplam 18.899 milyar TL.'lık banka kredisinin %58'i (11.027 milyar TL.) ihtisas kredilerinden, %42'si de (7.872 milyar TL.) ihtisas dışı kredilerden oluşmaktadır. İhtisas kredilerinin de %68'i (7.550 milyar TL.) tarım kredilerinden oluşmaktadır.

1999 yılı itibariyle ilde kullanılan toplam banka kredileri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi kredilerinden %5.6 oranında, Türkiye toplam banka kredilerinden ise ancak %0.1 gibi çok küçük bir oranda pay almaktadır. Mardin ili toplam banka kredisi ve kişi başına düşen banka kredisi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri ve Türkiye geneli ile karşılaştırılmalı olarak Tablo 54'de verilmiştir.

TABLO 54: TOPLAM BANKA KREDİLERİ AÇISINDAN İLİN BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI (1999)

İLLER	TOPLAM BANKA KREDİLERİ (Milyar TL)	KİŞİ BAŞINA DÜŞEN BANKA KREDİLERİ (TL)	(*) NÜFUS (1999)
Adıyaman	21.007	29.252.323	718.131
Diyarbakır	36.746	27.701.804	1.326.484
Gaziantep	199.271	172.372.600	1.156.048
Mardin	18.899	28.310.733	667.556
Siirt	3.272	12.279.009	266.471
Şanlıurfa	44.753	32.506.430	1.376.743
Batman	4.184	10.116.567	413.579
Şırnak	2.007	6.075.191	330.360
Kilis	4.866	26.775.986	181.730
G.D.A. BÖLGESİ	335.005	52.042.829	6.437.102
TÜRKİYE	19.240.583	299.059.374	64.337.000

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 1999

(*) : Yıl ortası nüfus tahminleridir.

1999 yılı itibariyle ilde 28.310.733 TL. olarak gerçekleşen kişi başına düşen banka kredisi Güneydoğu Anadolu Bölgesi kişi başına düşen banka kredisinin (52.042.829 TL.) yaklaşık %54'ü, Türkiye kişi başına düşen banka kredisinin (299.059.374 TL.) ise yaklaşık olarak %9.5'i kadardır.

Tablodan da görüldüğü gibi, toplam banka kredisi ve kişi başına düşen banka kredisi açısından Mardin ili Bölge illeri arasında 5. sıradadır. Türkiye'nin gelişmiş illeri itibariyle kişi başına düşen banka kredisine bakıldığında, 1999 yılı itibariyle bu rakamın Ankara için 1.134.665.833 TL., İstanbul için 773.002.005 TL. ve İzmir için de 367.480.423 TL. olduğu görülmektedir.

Mardin ili banka mevduatı ve banka kredisi ilişkisi incelendiğinde, ilde ticari bankaların açtıkları kredilerin topladıkları mevduata oranının 1999 yılında %65.6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Yıllar itibariyle Mardin ili kredi/mevduat oranları Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 55’de verilmektedir.

TABLO 55 : KREDİ/MEVDUAT ORANI AÇISINDAN İLİN BÖLGE İLLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI (%)

İLLER	1995	1996	1997	1998	1999
Adıyaman	53.5	49.7	58.1	67.8	41.9
Diyarbakır	27.5	41.8	47.7	49.0	32.1
Gaziantep	62.9	68.7	117.8	108.9	62.2
Mardin	39.7	56.4	70.0	61.8	65.6
Siirt	41.3	33.8	28.1	25.4	26.1
Şanlıurfa	83.8	80.2	82.7	95.3	63.1
Batman	42.8	43.4	28.7	26.8	19.3
Şırnak	8.6	11.9	17.0	15.7	12.0
Kilis	77.3	71.8	60.0	45.8	49.9
G.D. ANADOLU BÖLGESİ	54.4	60.0	84.0	82.2	51.9
TÜRKİYE	63.1	59.0	68.2	57.2	43.4

Kaynak : Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız 1995, 1996, 1997,1998,1999

Tablodan da görüldüğü gibi, 1999 yılı itibariyle Mardin ili toplam banka mevduatı ve toplam banka kredisi açısından Bölge illeri arasında 5.sırada yer almakla birlikte, kredi/mevduat oranı açısından Bölge illeri arasında ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca il kredi/mevduat oranı 1999 yılında Bölge (%51.9) ve Türkiye (%43.4) kredi/mevduat oranının da oldukça üzerindedir (%65.6).

Gelişmiş bazı illerin 1999 yılındaki kredi/mevduat oranına bakıldığında, bu oranın Ankara için %53.1, İstanbul için %38.5 ve İzmir için %42.3 olduğu görülmektedir. Genel olarak 1999 yılında büyük şehirlerin kredi/mevduat oranı oldukça düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

4.9.3. Gelir Durumu

Mardin ili gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) rakamları incelendiğinde; cari fiyatlarla 1987 yılında 462.668 milyon TL. olan il GSYİH’nın 1987-1998 döneminde yaklaşık olarak 558 kat artarak 258.405.819 milyon TL.’na yükseldiği görülmektedir. 1987 yılı

üretici fiyatlarıyla değerlendirildiğinde ise 1987-1998 döneminde Mardin ili GSYİH'nın %17 gibi çok düşük bir oranda arttığı görülmektedir.

İl GSYİH'nın yıllar itibariyle gelişimi (sabit ve cari fiyatlarla) Tablo 56'da verilmektedir.

TABLO 56 : MARDİN İLİ GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILASININ GELİŞİMİ

YILLAR	CARİ FİYATLARLA		SABİT FİYATLARLA	
	DEĞER (Milyon TL.)	GELİŞME HIZI (%)	DEĞER (Milyon TL.)	GELİŞME HIZI (%)
1987	462.668	-	462.668	-
1988	683.905	47.8	434.621	-6.1
1989	1.079.241	57.8	355.154	-18.3
1990	2.022.189	87.4	410.088	15.5
1991	2.828.026	39.8	374.480	-8.7
1992	5.062.516	79.0	403.074	7.6
1993	9.257.173	82.9	415.076	3.0
1994	18.262.136	97.3	401.152	-3.4
1995	35.237.209	93.0	428.750	6.9
1996	69.258.930	96.6	461.794	9.1
1997	131.920.565	90.5	494.813	7.2
1998	258.405.819	95.9	541.366	9.4

Kaynak : DİE

Tablodan da görüldüğü gibi, 1987-1998 yılları arasında Mardin ili GSYİH'nda cari fiyatlarla en yüksek gelişme hızı %97.3 ile 1994 yılında, en düşük gelişme hızı ise %39.8 ile 1991 yılında yaşanmıştır. Sabit fiyatlarla il GSYİH'nın gelişimine bakıldığında ise, 1987 yılı GSYİH değeri olan 462.668 milyon TL. rakamına ancak 1996 yılında yeniden ulaşılabildiği, bu tarihler arasında GSYİH rakamının reel olarak sürekli 1987 yılı değerinin altında seyrettiği gözlenmiştir.

Mardin ili GSYİH'nın faaliyet kollarına göre dağılımı incelendiğinde, cari fiyatlarla 1987 yılı itibariyle en yüksek payın %39.6 ile tarım sektörüne (183.143 milyon TL.) ait olduğu, bunu da %14.8 pay ile ticaret (68.315 milyon TL.), %11 ile ulaştırma ve haberleşme (51.199 milyon TL.) ve %10.8 ile de inşaat sektörlerinin (50.125 milyon TL.) izlediği görülmektedir. 1987 yılı itibariyle sanayi sektörünün payı ise %7.9 gibi oldukça düşük bir orandır (36.753 milyon TL.).

1998 yılı itibariyle ise toplam 258.405.819 milyon TL. olan il GSYİH içinde tarım sektörü %39 pay ile yine ilk sırada yer alırken, ikinci sıraya %20.8 pay ile devlet hizmetleri sektörü yükselmiştir. Ulaştırma ve haberleşme sektörü %18.8 ile yine üçüncü sırada yer alırken, ticaret sektörünün payı %11'e, sanayi sektörünün payı %3.9'a, inşaat sektörünün payı ise %3'e düşmüştür.

İl GSYİH'na alt sektörler itibariyle bakıldığında, cari fiyatlarla 1998 yılında yaklaşık olarak 100 trilyon TL. olarak gerçekleşen tarım sektörü hasılasının neredeyse tamamının çiftçilik ve hayvancılık sektöründen oluştuğu, ormancılık sektörü payının ise sadece %0.5 gibi çok düşük bir oran olduğu dikkat çekmektedir. İlde balıkçılıkla ilgili herhangi bir hasıla söz konusu değildir. İl sanayi sektörü hasılası içinde en büyük payı %78 ile imalat sanayi alırken, il ticaret sektörü hasılası içinde de en büyük payı %89 ile toptan ve perakende ticaret alt sektörü almaktadır. Mardin ili GSYİH'nın 1987-1998 yılları arasındaki gelişimi cari ve sabit fiyatlarla Tablo 57 ve Tablo 58'de verilmektedir.

**TABLO 57 : MARDİN İLİ GSYİH'NIN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(Cari Fiyatlarla) (Milyon TL.)**

SEKTÖRLER	1987	1990	1994	1995	1996	1997	1998
1. TARIM	183.143	784.522	6.187.904	13.120.171	25.439.651	42.583.510	100.966.617
a)Çiftçilik ve Hayvancılık	183.143	784.522	6.187.904	13.120.171	25.439.651	42.560.850	100.914.713
b)Ormancılık	0	0	0	0	0	22.660	51.904
c)Balıkçılık	0	0	0	0	0	0	0
2. SANAYİ	36.753	160.623	1.140.443	2.174.297	3.418.705	6.595.884	10.069.136
a)Madencilik ve Taş ocakçılığı	23.806	68.428	302.958	551.864	627.119	1.176.641	1.020.864
b)İmalat Sanayii	10.109	73.573	715.949	1.408.876	2.421.937	4.679.356	7.864.626
c)Elektrik, Gaz ve Su	2.838	18.622	121.536	213.557	369.649	739.887	1.183.646
3. İNŞAAT	50.125	47.057	339.287	581.101	2.160.635	4.725.934	7.770.456
4. TİCARET	68.315	279.155	2.497.772	5.191.988	9.179.831	16.550.737	28.540.973
a)Toptan ve Perakende Ticaret	63.369	257.711	2.277.588	4.742.905	8.285.666	14.744.478	25.378.794
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	4.946	21.444	220.184	449.083	894.165	1.806.259	3.162.179
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	51.199	275.966	2.894.712	5.849.512	13.106.449	27.937.306	48.491.779
6. MALİ KURULUŞLAR	4.299	22.215	134.334	357.605	546.141	1.229.666	2.617.092
7. KONUT SAHİPLİĞİ	28.001	86.562	738.492	1.212.557	1.918.445	2.799.953	5.399.691
8. SERBEST MESLEK VE HİZM.	2.329	13.798	143.078	280.312	542.184	1.025.689	1.730.820
9. (EKSİ) İZAFİ BANKA HİZM.	2.282	11.197	154.471	225.086	677.335	504.936	1.941.639
10. SEKTÖRLER TOPLAMI (1-9)	421.882	1.658.701	13.921.551	28.542.456	55.634.706	102.943.743	200.644.926
11. DEVLET HİZMETLERİ	37.052	319.085	4.252.810	6.489.269	13.254.837	28.245.039	53.734.894
12. KAR AMACI OLM.ÖZEL HİZM.KUR.	1.461	3.256	3.422	5.527	0	0	0
13. ARA TOPLAMI (10 + 12)	460.395	1.981.042	18.177.782	35.037.252	68.889.543	131.188.782	257.379.820
14. İTHALAT VERGİSİ (Alıcı Fiyatlarıyla)	2.273	41.146	84.354	199.957	369.387	731.783	1.025.999
15. G.S YURTIÇİ HASILA (13 + 14) (Alıcı Fiyatlarıyla)	462.668	2.022.189	18.262.136	35.237.209	69.258.930	131.920.565	258.405.819

Kaynak: DİE

İl GSYİH'nın sabit fiyatlarla gelişimine bakıldığında ise 1987 yılı itibariyle Mardin ili GSYİH'ndan %39.6 oranında pay alan tarım sektörünün payının 1998 yılında %37'ye, sanayi sektörü payının %7.9'dan %6.3, %10.8 oranında pay alan inşaat sektörü payının %2'ye ve %8 oranında pay alan devlet hizmetleri sektörü payının %6.8'e düştüğü gözlenmektedir. 1987 yılında toplam il GSYİH'ndan %14.8 pay alan ticaret sektörünün payının %15.5'e, %11.1 pay alan ulaştırma ve haberleşme sektörünün payının %25.3'e yükseldiği görülmektedir.

**TABLO 58 : MARDİN İLİ GSYİH'NIN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(1987 Yılı Üretici Fiyatlarıyla) (Milyon TL.)**

SEKTÖRLER	1987	1990	1994	1995	1996	1997	1998
1. TARIM	183.143	166.503	164.699	169.930	177.462	162.557	200.313
a)Çiftçilik ve Hayvancılık	183.143	166.503	164.699	169.930	177.462	162.403	200.130
b)Ormancılık	0	0	0	0	0	154	181
c)Balıkçılık	0	0	0	0	0	0	0
2. SANAYİ	36.753	36.502	28.854	30.623	28.268	31.428	34.315
a)Madencilik ve Taşocaklığı	23.806	16.357	7.730	7.198	4.591	5.097	5.340
b)İmalat Sanayii	10.109	14.932	16.994	19.616	19.354	21.955	23.913
c)Elektrik, Gaz ve Su	2.838	5.213	4.130	3.809	4.323	4.376	5.061
3. İNŞAAT	50.125	10.777	5.931	6.248	11.347	11.188	10.649
4. TİCARET	68.315	63.139	65.492	75.072	74.574	80.111	84.136
a)Toptan ve Perakende Ticaret	63.369	58.238	60.111	69.601	68.872	73.832	77.972
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	4.946	4.901	5.381	5.471	5.702	6.279	6.164
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	51.199	56.804	67.314	76.962	99.387	137.918	137.186
6. MALİ KURULUŞLAR	4.299	3.560	2.609	2.624	2.469	2.772	2.752
7. KONUT SAHİPLİĞİ	28.001	28.394	29.069	29.161	29.461	29.640	29.852
8. SERBEST MESLEK VE HİZM.	2.329	2.214	2.482	2.628	2.791	2.944	2.996
9. (EKSİ) İZAFİ BANKA HİZM.	2.282	1.860	1.351	1.349	1.245	1.362	1.335
10. SEKTÖRLER TOPLAMI (1-9)	421.882	366.033	365.099	391.899	424.514	457.196	500.863
11. DEVLET HİZMETLERİ	37.052	31.991	33.325	33.489	33.545	33.487	36.899
12. KAR AMACI OLM.ÖZEL HİZM.KUR.	1.461	1.592	696	673	0	0	0
13. ARA TOPLAMI (10 + 12)	460.395	399.615	399.120	426.061	458.059	490.683	537.761
14. İTHALAT VERGİSİ	2.273	10.473	2.033	2.689	3.735	4.130	3.605
15. G.SAFİ YURTIÇİ HASILA (13 + 14) (Alıcı Fiyatlarıyla)	462.668	410.088	401.152	428.750	461.794	494.813	541.366

Kaynak: DİE

Sabit fiyatlarla il GSYİH'nın sektörler bazında dağılımı (%) Tablo 59'da verilmiştir. Mardin ili GSYİH'nın Türkiye ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi içindeki yeri incelendiğinde, sabit fiyatlarla ilde yaratılan hasılanın 1987 yılı itibariyle Bölge hasılasından %11.8, Türkiye hasılasından %0.6 oranında pay aldığı, bu payların 1998 yılı itibariyle de %8.8 ve %0.5'e düştüğü görülmektedir. İl hasılası yıllar itibariyle Bölge hasılasından en yüksek payı 1987 yılında (%11.8), en düşük payı ise 1991 ve 1993

yıllarında (%7.8) almıştır. Yine il hasılası Türkiye hasılasından en yüksek payı 1987 yılında (%0.62), en düşük payı da 1993 yılında (%0.43) almıştır.

**TABLO 59 : İLİN GSYİH'NİN SEKTÖRLERE GÖRE DAĞILIMI
(1987 Yılı Üretici Fiyatlarıyla) (%)**

SEKTÖRLER	1987	1990	1994	1995	1996	1997	1998
1. TARIM	39,6	40,6	41,1	39,6	38,4	32,9	37,0
a)Çiftçilik ve Hayvancılık	39,6	40,6	41,1	39,6	38,4	32,8	37,0
b)Ormancılık	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0
c)Balıkçılık	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. SANAYİ	7,9	8,9	7,2	7,1	6,1	6,4	6,3
a)Madencilik ve Taş ocakçılığı	5,1	4,0	1,9	1,7	1,0	1,0	1,0
b)İmalat Sanayii	2,2	3,6	4,2	4,6	4,2	4,4	4,4
c)Elektrik, Gaz ve Su	0,6	1,3	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9
3. İNŞAAT	10,8	2,6	1,5	1,5	2,5	2,3	2,0
4. TİCARET	14,8	15,4	16,3	17,5	16,1	16,2	15,5
a)Toptan ve Perakende Ticaret	13,7	14,2	15,0	16,2	14,9	14,9	14,4
b)Otel, Lokanta Hizmetleri	1,1	1,2	1,3	1,3	1,2	1,3	1,1
5. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME	11,1	13,9	16,8	18,0	21,5	27,9	25,3
6. MALİ KURULUŞLAR	0,9	0,9	0,7	0,6	0,5	0,6	0,5
7. KONUT SAHİPLİĞİ	6,1	6,9	7,2	6,8	6,4	6,0	5,5
8. SERBEST MESLEK VE HİZMETLER	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6
9. (EKSİ) İZAFİ BANKA HİZMETLERİ	0,5	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2
10. SEKTÖRLER TOPLAMI (1-9)	91,2	89,3	91,0	91,4	91,9	92,4	92,5
11. DEVLET HİZMETLERİ	8,0	7,8	8,3	7,8	7,3	6,8	6,8
12. KAR AMACI OLMAYAN ÖZEL HİZM.KUR.	0,3	0,4	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0
13. ARA TOPLAMI (10 + 12)	99,5	97,4	99,5	99,4	99,2	99,2	99,3
14. İTHALAT VERGİSİ	0,5	2,6	0,5	0,6	0,8	0,8	0,7
15. GAYRİ SAFİ YURTIÇİ HASILA (13 + 14) (Alıcı Fiyatlarıyla)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak : DİE

Mardin ili GSYİH'nın Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri Tablo 60'da verilmektedir.

**TABLO 60 : MARDİN İLİ GSYİH'NİN BÖLGE GSYİH'Sİ İÇİNDEKİ YERİ
(1987 Yılı Üretici Fiyatlarıyla)**

YILLAR	TÜRKİYE		BÖLGE		İL		(III)/(II)	(III/I)
	GSYİH (I)	Gelişme Hızı (%)	GSYİH (II)	Gelişme Hızı (%)	GSYİH (III)	Gelişme Hızı (%)	(%)	(%)
1987	74.721.925	-	3.905.909	-	462.668	-	11.8	0.6
1988	76.306.292	2.1	4.245.425	8.7	434.621	-6.1	10.2	0.6
1989	76.498.311	0.3	3.986.868	-6.1	355.154	-18.3	8.9	0.5
1990	83.578.464	9.3	4.513.964	13.2	410.088	15.5	9.1	0.5
1991	84.352.830	0.9	4.827.952	7.0	374.480	-8.7	7.8	0.4
1992	89.400.745	6.0	5.001.910	3.6	403.074	7.6	8.1	0.5
1993	96.590.370	8.0	5.353.235	7.0	415.076	3.0	7.8	0.4
1994	91.320.722	5.5	4.934.307	-7.8	401.152	-3.4	8.1	0.4
1995	97.887.800	7.2	5.123.284	3.8	428.750	6.9	8.4	0.4
1996	104.745.151	7.0	5.443.406	7.1	461.794	9.1	8.5	0.4
1997	112.631.203	7.5	5.992.074	10.1	494.813	7.2	8.3	0.4
1998	116.113.609	3.1	6.161.055	2.8	541.366	9.4	8.8	0.5

Kaynak : DİE

Mardin ili, GSYİH'nın büyüklüğü itibariyle ele alındığında, 1998 yılı itibariyle cari fiyatlarla 258.405.819 milyon TL. GSYİH ile Türkiye genelinde 45.sırada, Bölge illeri içerisinde ise 4.sırada yer almaktadır.

Kişi başına gelir düzeyi açısından Mardin ili incelendiğinde; 1987 yılı itibariyle 773 \$ olarak gerçekleşen kişi başına gayri safi yurtiçi hasılanın genellikle düzenli bir artış göstererek 1998 yılında 1.523 \$'a yükseldiği görülmektedir.

1987-1998 yılları arasında ilde kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla, Bölge ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 61'de verilmektedir.

TABLO 61: YILLAR İTİBARIYLA MARDİN İLİ KİŞİ BAŞINA GSYİH'NIN GELİŞİMİ
(Cari Fiyatlarla)

YILLAR	MARDİN K.B.GSYİH (TL)	GELİŞME HIZI (%)	MARDİN K.B.GSYİH(\$)	BÖLGE K.B.GSYİH(\$)	TÜRKİYE K.B.GSYİH(\$)
1987	674.077	-	773	981	1.629
1988	967.020	43.5	677	988	1.685
1989	1.481.387	53.2	692	1.086	1.933
1990	2.690.405	81.6	1.021	1.569	2.655
1991	4.982.630	85.2	1.179	1.580	2.603
1992	8.716.288	74.9	1.249	1.597	2.682
1993	15.582.499	78.8	1.394	1.707	2.981
1994	30.067.266	93.0	1.023	1.281	2.173
1995	56.779.626	88.8	1.229	1.498	2.727
1996	109.200.910	92.3	1.338	1.580	2.888
1997	205.702.265	88.4	1.346	1.619	3.021
1998	394.581.377	91.8	1.523	1.685	3.176

Kaynak : DİE

Tablodan da görüldüğü gibi Mardin ilinde kişi başına düşen GSYİH, 1987 yılından itibaren her dönemde Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla rakamlarının altında kalmıştır. 1998 yılı itibariyle il kişi başına GSYİH rakamı (1.523 \$), 1.685 \$ olan Bölge rakamının %90'ına, 3.176 \$ olan Türkiye rakamının %48'ine karşılık gelmektedir.

1998 yılı itibariyle, kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla açısından Mardin ili Türkiye genelinde 63.sırada, Bölge illeri arasında ise 5.sırada yer almaktadır. Bölge illeri arasında 1.sırada yer alan Kilis ili ise Türkiye genelinde 42.sırada bulunmaktadır.

Kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılanın gelişimi açısından Mardin ili, Bölge illeri arasında 1998 yılı itibariyle %91.8 ile ilk sırada yer almaktadır. Gelişmiş bazı illerle Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinin kişi başına gayri safi yurtiçi hasılları Tablo 62’de verilmektedir.

TABLO 62 : GELİŞMİŞ BAZI İLLERLE BÖLGE İLLERİNİN KİŞİ BAŞINA GSYİH’LARININ KARŞILAŞTIRILMASI (1998)

İller	KB GSYİH (\$)	KB GSYİH (TL.)	Gelişme Hızı (%)	KB GSYİH Sıralaması
İstanbul	4.658	1.206.855.679	66.3	4
İzmir	4.375	1.133.701.037	70.3	6
Ankara	3.917	1.015.022.502	88..7	9
TÜRKİYE	3.176	822.976.986	78.3	-
Adıyaman	1.198	310.385.123	63.2	75
Diyarbakır	1.875	485.842.882	83.4	56
Gaziantep	2.280	590.772.818	69.3	47
Mardin	1.523	394.581.377	91.8	63
Siirt	1.401	362.877.544	76.4	68
Şanlıurfa	1.455	376.915.230	79.5	65
Batman	1.698	439.953.968	76.2	59
Şırnak	1.121	290.561.921	74.2	77
Kilis	2.454	635.898.814	77.9	42

Kaynak : DİE

Mardin ili GSYİH’nın ilçeler itibariyle dağılımı incelendiğinde; GSYİH’ya katkısı açısından Merkez ilçenin ilk sırada bulunduğu görülmektedir. İlçeler itibariyle değerlendirmeye olanak tanıyan 1996 yılı verilerine göre, cari fiyatlarla 69.258.930 milyon TL. olan Mardin ili GSYİH’nın %34.54’ü (23.919.318 milyon TL.) Merkez ilçeye, %25.35’i (17.553.976 milyon TL.) ise Kızıltepe ilçesine aittir. İl GSYİH’na en az katkıyı yapan ilçe ise %1.21 pay ile Yeşilli ilçesidir.

Mardin ili, toplam Türkiye GSYİH’ndan 1996 yılı itibariyle %0.47 oranında pay alırken, bu payın %0.16’sı Merkez ilçeye, %0.12’si ise Kızıltepe ilçesine ait bulunmaktadır. 1996 yılı itibariyle ülke genelindeki 918 ilçe arasında, GSYİH büyüklüğü açısından Merkez ilçe 149.sırada, Kızıltepe ilçesi ise 182. sırada yer almaktadır. İl GSYİH içindeki payı en düşük olan Yeşilli ilçesi ise ülke genelindeki 918 ilçe içerisinde 833.sıradadır. İl GSYİH’nın ilçelere göre dağılımı Tablo 63’de verilmektedir.

TABLO 63 : MARDİN İLİ GSYİH'NİN İLÇELERE GÖRE DAĞILIMI (1996)
(Cari Fiyatlarla)

İlçe Adı	GSYİH (milyon TL)	İl İçindeki Payı (%)	Toplam GSYİH İçindeki Payı (%)	İlçeler Sıralamasındaki Yeri
Merkez	23.919.318	34.54	0.16	149
Dargeçit	1.342.159	1.94	0.01	732
Derik	5.898.819	8.52	0.04	379
Kızıltepe	17.553.976	25.35	0.12	182
Mazıdağı	2.286.854	3.30	0.02	597
Midyat	6.475.265	9.35	0.04	352
Nusaybin	5.373.884	7.76	0.04	400
Ömerli	1.066.594	1.54	0.01	787
Savur	4.506.251	6.51	0.03	432
Yeşilli	835.810	1.21	0.01	833
TOPLAM	69.258.930	100.00	0.47	-

Kaynak : DİE

4.10 Kamu Yatırım Harcamaları

Mardin ili kamu yatırım harcamalarının gelişimi incelendiğinde, 1990 yılı itibariyle cari fiyatlarla 42.808 milyon TL. olan kamu yatırım harcamaları toplamının 1999-2000 döneminde yaklaşık olarak 160 kat artarak 2000 yılında 6.881.004 milyon TL. olarak gerçekleştiği görülmektedir. Devlet Planlama Teşkilatı'nın (DPT) 1998 yılı fiyatlarıyla geriye dönük olarak yaptığı hesaplamada, Mardin ili kamu yatırım harcamalarının 1990 yılından itibaren önemli ölçülerde azalış gösterdiğine dikkat çekilmektedir.

İlde yapılan kamu yatırım harcamalarının Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri incelendiğinde, 2000 yılı itibariyle (cari fiyatlarla) 6.8 trilyon TL. olarak gerçekleşen il kamu yatırım harcamalarının, Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerine yönelik yapılan toplam harcamaların %2.4'ünü, Türkiye genelinin yaklaşık olarak %1 gibi oldukça küçük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir.

1991-2000 döneminde yapılan kamu yatırım harcamaları toplamının büyüklüğü açısından değerlendirildiğinde, Mardin ilinin Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde 5.sırada yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde Mardin ili kamu yatırım harcamaları tutarı, İç Anadolu Bölgesi ve Türkiye ile karşılaştırmalı olarak Tablo 64'de verilmektedir.

TABLO 64 : KAMU YATIRIM HARCAMALARININ GELİŞİMİ
(Cari Fiyatlarla)

Yıllar	HARCAMA TUTARI (Milyon TL)			%	
	TÜRKİYE (1)	G.D. A.BÖLGESİ (2)	MARDİN (3)	(3) / (1)	(3) / (2)
1991	41.863.515	1.126.116	48.686	0,12	4,32
1992	75.404.039	2.473.700	77.474	0,10	3,13
1993	122.799.478	4.598.848	98.343	0,08	2,14
1994	218.875.188	6.775.550	255.912	0,12	3,78
1995	312.039.359	11.367.332	353.292	0,11	3,11
1996	622.924.899	26.709.297	967.135	0,15	3,62
1997	1.346.980.872	62.398.872	2.073.901	0,15	3,32
1998	3.162.782.859	137.666.598	5.709.153	0,18	4,15
1999	4.605.642.748	148.796.637	3.313.303	0,07	2,23
2000	7.612.580.183	291.960.047	6.881.004	0,09	2,36

Kaynak: DPT, 2000 Yılı Yatırım Programı, Yatırımların İllere Göre Dağılımı, Şubat 2001

2000 yılı itibariyle Mardin iline ilişkin kamu yatırım harcamalarının sektörlere göre dağılımına bakıldığında, Mardin ilinde 6.8 trilyon TL. olarak gerçekleşen kamu yatırım harcamalarının en büyük kısmını (%43.6) enerji yatırımları oluştururken, geriye kalan kamu yatırım harcamalarının %18.7'sinin eğitim, %11.6'sının sağlık ve %25.5'inin diğer kamu hizmetleri sektöründe yapıldığı dikkati çekmektedir. Diğer kamu hizmetleri olarak adlandırılan yatırımlar genel olarak içme suyu ve kanalizasyon projeleri ile O.S.B. ve KSS yatırımlarını kapsamaktadır. Tablo 65'de ildeki kamu yatırım harcamalarının sektörler itibariyle dağılımı verilmektedir.

TABLO 65 : KAMU YATIRIM HARCAMALARININ SEKTÖREL DAĞILIMI
(Cari Fiyatlarla, 2000 Yılı) (Milyar TL.)

Sektörler	TÜRKİYE		G.D.A. BÖLGESİ		MARDİN	
	Tutar	%	Tutar	%	Tutar	%
Tarım	397.000.001	5,22	38.401.000	13,15	1.000	0,01
Madencilik	93.300.000	1,23	100.000	0,03	0	0,00
İmalat	398.258.758	5,23	6.351.590	2,18	0	0,00
Enerji	1.201.850.000	15,79	42.043.000	14,40	3.000.000	43,60
Ulaştırma ve Haberleşme	1.796.640.000	23,60	17.932.995	6,14	10.001	0,15
Turizm	36.307.760	0,48	200.000	0,07	0	0,00
Konut	376.968.695	4,95	1.197.000	0,41	33.000	0,48
Eğitim	993.676.002	13,05	15.715.000	5,38	1.287.000	18,70
Sağlık	379.772.100	4,99	15.634.001	5,35	795.000	11,55
Diğer	1.938.806.867	25,47	154.385.461	52,88	1.755.003	25,51
TOPLAM	7.612.580.183	100,00	291.960.047	100,00	6.881.004	100,00

Kaynak: DPT, 2000 Yılı Yatırım Programı, Yatırımların İllere Göre Dağılımı, Şubat 2001

Tablodan da görüldüğü gibi Türkiye toplam yatırım harcamaları içerisinde en büyük payı (%23.6) ulaştırma ve haberleşme sektörü alırken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %14.4 ile enerji yatırımları ve %13.1 tarım sektörü, Mardin ilinde ise %43.6 ile enerji yatırımları almaktadır.

4.11. Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu

1970'li yıllara kadar gelişmenin temel göstergesi olarak görülen kişi başına gelir; toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamayan, yalnızca talep genişlemesini açıklayabilen dar kapsamlı bir göstergedir. Gerçekte gelişme kavramı; fiziki kapasite büyüklüğü ve gelir artışı gibi iktisadi gelişmeler yanında, bunların gelir grupları ve bölgeler arası dağılımı ile sosyal ve kültürel birikimlerin yansıtılabildiği toplumsal gelişme düzeyini ifade etmektedir. Bu anlayışla gelişme; ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarındaki ilerlemeyi kapsamakta ve bir bütün oluşturmaktadır. Bu bakımdan, illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralamasında, kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklindeki iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri de içeren bir “sosyo-ekonomik gelişme” ölçütü daha anlamlı olabilmektedir.

DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü tarafından yapılan “illerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması araştırması (1996)” temel bileşenler analizi yöntemini kullanarak illeri beş grup gelişmişlik derecesine ayırmıştır. Aralık 1993'teki idari yapıyı esas aldığından 76 il bazında yapılan çalışmada il ölçeğinde 58 değişkenin ortak bileşkesi olarak ve temel bileşenler çözümlemesiyle ortaya çıkarılan temel bileşen değerleri esas alınarak illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ortaya çıkartılmıştır. Araştırmada kullanılan göstergeler; demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı ve illerde on bin kişiye düşen özel otomobil, motorlu kara taşıtı ve faks aboneliği ile fert başına düşen telefon kontör değeri ve elektrik tüketim miktarının içerildiği diğer refah göstergelerinden oluşan Sosyal Göstergelerle, imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergelerden oluşan Ekonomik Göstergelerdir.

Yukarıdaki kriterler doğrultusunda ortaya çıkartılan, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması ve bu sıralamaya esas teşkil eden endeks değerleri, ilgili çalışmadan aynen alınarak Tablo 66'da, gelişmişlik endeksine göre kademeli il grupları ise Tablo 67'de verilmektedir.

TABLO 66 : İLLERİN SOSYO – EKONOMİK GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

SIRA NO	İL ADI	ENDEKS	SIRA NO	İL ADI	ENDEKS
1.	İSTANBUL	4.879015	39.	AMASYA	-0.193947
2.	ANKARA	3.324472	40.	KARAMAN	-0.225250
3.	İZMİR	2.707983	41.	AFYON	-0.228109
4.	KOCAELİ	1.745641	42.	NİĞDE	-0.280378
5.	BURSA	1.561681	43.	KASTAMONU	-0.331970
6.	ESKİŞEHİR	1.010243	44.	ÇORUM	-0.338263
7.	ANTALYA	0.979019	45.	GİRESUN	-0.342129
8.	TEKİRDAĞ	0.912105	46.	ARTVİN	-0.361540
9.	ADANA	0.825002	47.	ERZINCAN	-0.369077
10.	İÇEL	0.692054	48.	SİVAS	-0.408015
11.	MUĞLA	0.625896	49.	AKSARAY	-0.449240
12.	AYDIN	0.572214	50.	KAHRAMANMARAŞ	-0.450686
13.	BALIKESİR	0.566499	51.	BARTIN	-0.472164
14.	KIRKLARELİ	0.554468	52.	TOKAT	-0.481332
15.	KAYSERİ	0.530593	53.	ÇANKIRI	-0.506919
16.	DENİZLİ	0.501473	54.	SINOP	-0.512526
17.	BİLECİK	0.474944	55.	ORDU	-0.535689
18.	EDİRNE	0.408019	56.	ERZURUM	-0.550649
19.	ZONGULDAK	0.362269	57.	DİYARBAKIR	-0.614462
20.	ÇANAKKALE	0.351583	58.	YOZGAT	-0.639394
21.	İSPARTA	0.337425	59.	ŞANLIURFA	-0.657586
22.	MANİSA	0.308470	60.	TUNCELİ	-0.694920
23.	UŞAK	0.249609	61.	ADIYAMAN	-0.752853
24.	KONYA	0.220072	62.	KARS	-0.754675
25.	GAZİANTEP	0.199953	63.	GÜMÜŞHANE	-0.783385
26.	HATAY	0.189559	64.	BAYBURT	-0.798578
27.	SAKARYA	0.154779	65.	BATMAN	-0.869404
28.	BOLU	0.147192	66.	MARDİN	-0.916083
29.	BURDUR	0.144998	67.	VAN	-0.955459
30.	KIRIKKALE	0.141061	68.	SİİRT	-0.970848
31.	KÜTAHYA	0.093397	69.	İĞDIR	-0.980015
32.	NEVŞEHİR	0.006389	70.	HAKKARİ	-1.053626
33.	ELAZIĞ	-0.024586	71.	BİTLİS	-1.056951
34.	TRABZON	-0.034803	72.	ARDAĞAN	-1.057505
35.	SAMSUN	-0.042239	73.	BİNGÖL	-1.060746
36.	KIRŞEHİR	-0.116527	74.	AĞRI	-1.134534
37.	RİZE	-0.122267	75.	ŞIRNAK	-1.224524
38.	MALATYA	-0.179552	76.	MUŞ	-1.244671

Burada; illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasını ve endeks değerlerini belirleyen temel faktörler; illerin sahip oldukları nüfus büyüklüğü, yüzölçümü ya da şehirleşme oranı gibi bir takım yüzeysel büyüklükler değildir. Sıralamayı belirleyen başlıca faktörler; illerdeki demografik yapının işgücü talebinin, eğitim ve sağlık hizmetlerinin, fiziki ve sosyal altyapı olanaklarının, üretim seviyesinin ve her şeyden önemlisi gelir düzeyinin, il nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamada sağladıkları başarı olmaktadır.

TABLO 67 : GELİŞMİŞLİK ENDEKSİNE GÖRE KADEMELİ İL GRUPLARI

1.Derecede Gelişmiş İller	2.Derecede Gelişmiş İller	3.Derecede Gelişmiş İller	4.Derecede Gelişmiş İller	5.Derecede Gelişmiş İller
1. İstanbul	1. Eskişehir	1. Bilecik	1. Kastamonu	1. Tunceli
2. Ankara	2. Antalya	2. Edirne	2. Çorum	2. Adıyaman
3. İzmir	3. Tekirdağ	3. Zonguldak	3. Giresun	3. Kars
4. Kocaeli	4. Adana	4. Çanakkale	4. Artvin	4. Gümüşhane
5. Bursa	5. İçel	5. Isparta	5. Erzincan	5. Bayburt
	6. Muğla	6. Manisa	6. Sivas	6. Batman
	7. Aydın	7. Uşak	7. Aksaray	7. Mardin
	8. Balıkesir	8. Konya	8. Kahramanmaraş	8. Van
	9. Kırklareli	9. Gaziantep	9. Bartın	9. Siirt
	10. Kayseri	10. Hatay	10. Tokat	10. Iğdır
	11. Denizli	11. Sakarya	11. Çankırı	11. Hakkari
		12. Bolu	12. Sinop	12. Bitlis
		13. Burdur	13. Ordu	13. Ardahan
		14. Kırıkkale	14. Erzurum	14. Bingöl
		15. Kütahya	15. Diyarbakır	15. Ağrı
		16. Nevşehir	16. Yozgat	16. Şırnak
		17. Elazığ	17. Şanlıurfa	17. Muş
		18. Trabzon		
		19. Samsun		
		20. Kırşehir		
		21. Rize		
		22. Malatya		
		23. Amasya		
		24. Karaman		
		25. Afyon		
		26. Niğde		

Araştırmanın amaçlarından birisi de eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve ülke genelinde homojen alanların saptanmasıdır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik kriterine göre ayrımı yapılan il gruplarının analizinde; değişkenlerin ait oldukları yıl ve parasal büyüklüklerin cari değerleri gözönüne alınarak, genellikle ülke ortalamasına göre aldıkları değerler ve oransal büyüklükler karşılaştırmalar yoluyla değerlendirilmiştir.

Yapılan çözümler ve değerlendirmeler sonucunda ÷lke; farklı gelişmişlik düzeylerinde 5 ayrı gruba ayrılmıştır. Bu ayrıma göre yukarıda görüldüğü gibi birinci grupta 5, ikinci grupta 11, üçüncü grupta 26, dördüncü ve beşinci grupta ise 17'şer il yer almaktadır.

Tablodan da görüldüğü gibi, illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Mardin ili 76 il arasında 66.sırada ve 5.Derecede Gelişmiş İller grubunda, bu gruptaki 17 il arasında da 7.sırada yer almaktadır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinden Gaziantep ili 76 il arasında 35.sırada ve 3. Derecede Gelişmiş iller arasında yer alırken, Şırnak ili 75.sırada ve 5. Derecede Gelişmiş iller arasında bulunmaktadır.

Beşinci derecede gelişmiş iller grubu içerisinde yer alan illerin sahip oldukları tipik özellikler şöyle sıralanmaktadır:

- Genel olarak nüfusun büyük bir kısmı (%60) kırsal alanda yaşamaktadır,
- Nüfus yoğunluğu ve nüfus artış hızı ÷lke ortalamalarının altında iken, doğurganlık hızı oldukça yüksektir,
- Gruptan diğer illere yoğun bir göç sözkonusudur,
- Toplam istihdamın yaklaşık %75'i tarım sektöründe çalışmakla birlikte, tarımsal üretim değeri oldukça düşüktür,
- Tarım sektöründe büyük bir gizli işsizlik sözkonusudur,
- Sanayi ve hizmetler sektörleri fazla gelişmemiştir.
- Kişi başına gelir ve kişi başına bankacılık faaliyetleri oldukça düşüktür.

Aynı çalışmaya göre yapılan, coğrafi bölgelere göre sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre, Mardin ilinin içinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 7 coğrafi bölge içerisinde 6.sırada yer almıştır. Genel olarak Bölgenin özellikleri ise şöyle sıralanabilir:

- En çok göç veren bölgeler içerisinde üçüncü sıradadır,

- En hızlı nüfus artışına doğurganlık oranına ve ortalama hane büyüklüğüne sahip bölgedir,
- İstihdam tarım sektöründe yoğunlaşmış (%67.3) olup, sanayi işkolunda çalışanların oranı oldukça düşüktür (%6.3),
- Eğitim ve sağlık göstergeleri açısından Bölge, sıralamada en son sırada yer alır,
- Sanayi göstergeleri açısından sıralamada beşinci ve altıncı sırada yer alan Bölge, imalat sanayi katma değeri açısından en son sırada yer alır,
- Bankacılığın en az gelişme sağlayabildiği Bölgede, diğer refah göstergeleri de oldukça düşük düzeydedir.

Mardin ilinin gelişmişlik düzeyi ilçeler itibariyle değerlendirildiğinde; 1996 yılı itibariyle Merkez ilçenin, Türkiye genelindeki 858 ilçe arasında 179.sırada, il içerisinde ise 1.sırada yer aldığı görülmektedir. İl içerisinde son sırada yer alan Savur ilçesi ise Türkiye genelinde 834.sırada bulunmaktadır. Mardin ilinin ilçeler itibariyle gelişmişlik sıralaması Tablo 68’de verilmiştir.

TABLO 68 : İLÇELER İTİBARIYLA GELİŞMİŞLİK SIRALAMASI

İlçe Adı	858 İlçe İçinde Gelişmişlik Sırası	İl İçinde Gelişmişlik Sırası
Merkez	179	1
Kızıltepe	576	2
Nusaybin	628	3
Midyat	670	4
Yeşilli	710	5
Ömerli	782	6
Mazıdağı	788	7
Derik	807	8
Dargeçit	825	9
Savur	834	10

5. YÖRENİN EKONOMİK GELİŞME YÖNÜNDEN ANALİZİ

Bir şehrin yatırımcılar için çekim merkezi olması ülke ve bölgenin gelişmişliği yanında, kendi özel konum ve koşullarına da bağlıdır. Yörelere bünyesinde zaman içerisinde meydana gelen değişimlerin bir kısmı kendiliğinden, bir kısmı da yönlendirici etkilerle ortaya çıkmaktadır.

Bazı şehirler kamunun özel desteğine rağmen yeterli bir gelişme performansı gösteremezken, bazı yöreler de kendi iç dinamikleriyle bu gelişme başarısını gösterebilmektedir. Gelişme dinamiğini oluşturan bu unsurlar genel olarak *doğal altyapı*, *maddi altyapı*, *kurumsal altyapı* ve *beşeri altyapı*dan oluşmaktadır. Söz konusu altyapılar birbirlerini tamamlayarak geliştiği ölçüde sosyo-ekonomik düzeyi artıran bir yöreden söz edilebilir. Bunu başaramayan şehirler ülkemizde de olduğu gibi ekonomik gerileme içerisine düşmektedirler.

Söz konusu sosyo-ekonomik gelişmenin büyüklük, yoğunluk ve nitelikleri bir yandan şehrin sahip olduğu nüfus, altyapı ve üstyapı donanımlarına, diğer yandan da bunlar arasındaki bilişim, etkileşim ağı, firmalar arası ileri ve geri bağlantılar ile yerleşim yeri faktörlerine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla, devlet yatırımlarının dışsal etkileri, belediyelerin kent planlaması, meslek kuruluşlarının uyarıcı ve yönlendirici faaliyetleri bir bütün olarak şehirlerin sosyo-ekonomik düzeyini şekillendirmektedir.

Bir ilin kurulduğu yerin su kaynakları, deniz, arazi yapısı, orman, maden kaynakları, iklim gibi doğal unsurları doğal altyapıyı; bünyesinde bulundurduğu sosyal sermayeyi ifade eden enerji, yol, ulaşım, haberleşme alanlarındaki yatırımlar, donatılar ve araçlar, kamusal yönetim, eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanındaki bina ve donatılar maddi altyapıyı; merkezi ve yerel kamu yönetimlerinin, güvenlikle ilgili hizmetlerin, sendika, dernek ve gönüllü kuruluşların her türlü iktisadi faaliyete ilişkin örgütlenme biçimleri ile toplumsal davranışları belirleyen her türlü düzenlemeleri kurumsal altyapıyı; işgücünün eğitim düzeyi ile birlikte şehirdeki eğitim, araştırma, kültür ve spor kurumlarının miktar ve kalitesi ise beşeri altyapıyı oluşturmaktadır.

Bir şehrin cazibe merkezi olmasının temel unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- *Gelişme mutlaka teknolojik ve örgütsel alanda yeniliklerle birlikte yürütülmelidir.*
- *Ulaşımı artırıcı ve yerleşimi kolaylaştırıcı kamusal faaliyetlere süreklilik kazandırılmalıdır.*
- *Su ve kanalizasyon dahil, sağlığı koruma hizmetlerinin gecikmesiz arttırılması gerekmektedir.*
- *İş hayatı, eğitim ve sosyal yaşamla ilgili gereksinimlerin kaliteli bir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu olanaklar kaliteli işgücünü ve dış sermayeyi çekmede önemli unsurlardır.*
- *Şehrin bitişik kent veya yerleşim alanlarıyla, ülkenin diğer bölgeleriyle ve yabancı ülkelerle mal ve hizmet alış verişlerini çoğaltıcı çabalara özel bir önem verilmelidir. Bir şehrin dış ilişkilerinin artması kendi içindeki sanayiye ve yan sanayileri uyarıcı ve dolayısıyla gelir akımlarını çoğaltıcı bir etkiye sahip bulunmaktadır.*
- *Güvenlik altyapısını geliştirici çabalara özel bir önem verilmelidir.*
- *Ulusal ve uluslararası ekonomik sistemde ortaya çıkan değişmelerin izlenmesi gerekmektedir. Bu izleme şehir ekonomisinde yönlendirici etkisi olabilecek kurum ve kuruluşlar aracılığı ile gerçekleştirilebilecektir.*

Şehir ekonomilerine en büyük katma değeri sağlayabilecek olan sektör sanayi sektörü olduğu için, yörelerin gelişme dinamiğinde sanayileşme çok özel bir yer almaktadır. Doğal kaynak potansiyeline dayalı sanayi yatırımları dışındaki sermaye yatırımları kuruluş yeri olarak yukarıda bahsedilen altyapı unsurlarının tatmin edici olduğu yöreleri tercih etmektedirler. Genellikle de ticaret ve hizmet sektörlerinin gelişimi sanayiden gelen katma değerlerle sağlanmaktadır.

Sonuç olarak; doğal, maddi, kurumsal ve beşeri altyapı bakımından yeterli, ileri-geri bağlantıları olan ve yeni kurulacak tesislere bu anlamda olanak hazırlayan kuruluşların bulunduğu şehirler gelişme potansiyeli taşımaktadır. Bu değerlendirmeler ışığında Mardin ilinin ekonomik gelişme yönünden analizi aşağıda verilmiştir.

5.1. Mevcut Durum

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Mardin ili yatırım ortamı açısından değerlendirilirken, coğrafi ve demografik yapıdan tarım ve sanayiye, altyapıdan gelir seviyesine kadar yatırımları doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen İl'e ilişkin bütün faktörler olumlu ve olumsuz yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

- Mardin ili, uluslararası ulaşım ağı üzerinde bulunuşu ve Suriye ile sınır komşusu oluşu gibi nedenlerle coğrafi olarak olumlu konumda bulunan bir ilimizdir. İl ulaşım karayolu, demiryolu ve kısmi olarak da havayolu ile sağlanabilmektedir.
- Toplam il arazisinin yaklaşık olarak %43.5'i tarım arazisi olmakla birlikte, karasal iklim özelliklerinden kaynaklanan olumsuz iklim koşulları (düzensiz yağış rejimi, güneydeki çöl ikliminin yansımaları, kuzeydeki yüksek dağların serin havanın girişine engel olması vb.) tarımsal üretime olumsuz etkilerde bulunmaktadır.
- Mardin ili nüfusunun %56'sı şehirlerde, %44'ü ise köylerde yaşamaktadır. Dolayısıyla ilin şehirleşme oranı, gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%64), gerekse Türkiye (%65) şehirleşme oranının oldukça altındadır. İl genelinde şehirleşme oranının en yüksek olduğu ilçeler Yeşilli (%87.9), Nusaybin (%69.8), Merkez ilçe (%63.2) ve Kızıltepe (%62.6)' dir.
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri genel olarak diğer illere göç veren illerdir. Mardin ili ise Bölge illeri arasında Siirt (%-157) ilinden sonra en çok göç veren il konumundadır (%-76).
- Mardin ili aktif nüfusunun %74.4 gibi çok büyük bir bölümü tarım sektöründe, %2.3 gibi çok küçük bir bölümü ise sanayi sektöründe çalışmaktadır. Bu oranlar, il ekonomisinin tarıma dayalı bir yapıda olduğunu göstermektedir. Aktif nüfus içinde tarım sektöründe çalışanların oranı Güneydoğu Anadolu Bölgesi için %67.3, Türkiye geneli içinse %53.7' dir.

- İlde okur-yazarlık oranı (%54.2), gerek Güneydoğu Anadolu Bölgesi (%60.4), gerekse Türkiye genelindeki (%80.5) okur-yazarlık oranının oldukça altındadır.
- Mardin ili, sahip olduğu sağlık kurumları ve sağlık personeli açısından yetersiz bir durumdadır. İlde sağlık personeli başına düşen nüfus, Türkiye ve Bölge rakamlarının çok üzerindedir. Yetersiz sağlık hizmetleri nedeniyle il halkı sağlık sorunlarını diğer Bölge illerinde (Adana, Gaziantep, Diyarbakır) çözmeye çalışmaktadırlar.
- Tarımın ağırlık taşıdığı il ekonomisinde esas faaliyet kolu bitkisel üretim olup, hayvancılık ikincil bir faaliyet kolu özelliği taşımaktadır.
- Toplam 889.100 hektar olan il arazisinin %43.35'i tarım arazisi olup bu arazinin de çok büyük bir bölümü (%81.9) tarla alanı olarak kullanılmaktadır. İl tarla ürünlerinin en önemlileri ise buğday, arpa, kırmızı mercimek ve pamuktur. Mardin ili tarla ürünleri üretimi Güneydoğu Anadolu Bölgesinden %12, Türkiye genelinden ise %1.5 oranında pay almaktadır.
- İl GSYİH'nda tarım sektörünün payı %39 gibi oldukça yüksek bir düzeydedir. Sözkonusu oran Güneydoğu Anadolu Bölgesi için %30 ve Türkiye için %17.5'dir. İl tarım hasılasının Bölge tarım hasılası içindeki payı %12.4, Türkiye tarım hasılası içindeki payı ise %1.1'dir.
- Tarımsal mekanizasyona geçişle birlikte çayır-mera alanlarının daralması, girdi fiyatlarının ürün ve üretici aleyhine gelişmesi ve hayvansal ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar dolayısıyla Türkiye genelinde olduğu gibi Mardin il hayvan varlığında da yıllar itibariyle azalma olmuştur. Mevcut sığır varlığı içerisinde başat ırk yerli sığır ırkıdır (%59). İl sığır ve koyun varlığı Bölge içerisinde %8 ve %7.8 oranlarında, Türkiye sığır ve koyun varlığı içerisinde ise %0.5 ve %1.1 oranlarında pay almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi süt üretiminin %6.7'si, et üretiminin ise %9.3'ü ilden karşılanmaktadır.

- Mardin ili ormancılık ve madencilik faaliyetleri açısından zengin bir il değildir. 1998 yılında il GSYİH'ndan ormancılık %0.02, madencilik ise %0.39 gibi çok düşük paylar almışlardır.
- Mardin ili sanayisi büyük ölçüde Taş ve Toprağa Dayalı Sanayiler ile (çimento, boru, gaz beton, kireç vb.) Gıda Sanayine (bisküvi, gofret, çikolata, un, bulgur vb.) yöneliktir. Mardin ili halen Kalkınmada Öncelikli iller arasında değerlendirilmektedir.
- Mardin sanayi hasılasının il GSYİH içindeki payı %3.9 gibi düşük bir orandır. İl sanayi hasılasının Bölge sanayi hasılası içerisinde %2.47, Türkiye sanayi hasılası içerisinde ise %0.08 gibi çok düşük bir payı bulunmaktadır.
- Küçük esnaf ve sanatkarlara altyapısı, sosyal tesisleri ve eğitim tesisleri olan planlı ve nitelikli işyeri sunmayı amaçlayan Küçük Sanayi Siteleri (KSS) açısından ilde 1 adet faaliyette, 4 adet ise inşaat ve proje aşamasında olmak üzere toplam 5 KSS bulunmaktadır.
- Mardin ilinde 1992 yılında hizmete açılan 160 sanayi parselinden oluşan bir Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Bölgede halen 37 tesis üretim faaliyetinde bulunmakta olup, 6 tesis de inşaatını tamamlayarak üretime hazır hale gelmiştir.
- Mardin ili ulaşım olanakları, tarihi ve doğal güzellikleri, bir dinin doğuş ve yayılış merkezi oluşu, farklı mimari yapısı gibi nedenlerle turizm açısından belli bir potansiyel taşımaktadır. Ancak, gerekli önemin verilmemesi nedeniyle ilde yeterli bir turizm altyapısı oluşturulamamıştır.
- Tarihi ipekyolu üzerinde bulunan Mardin ilinde ekonomik yapı tarımdan sonra ticaret ağırlıklıdır. İl, gerek diğer illerle yapılan ticaret, gerekse de Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olarak yurtdışına yönelik ticaret açısından (özellikle transit taşıma) oldukça önemli bir konumdadır. 1997'de başlayan ve 1998'de devam eden sınır ticareti 1999 yılında durdurulmuştur. İl GSYİH'ndan 1998 yılı

- itibariyle %15.5 oranında pay alan il ticaret sektörü, Bölge ticaretinden %7.4, Türkiye ticaretinden ise %0.27 oranında pay almıştır.
- İlde, O.S.B. içerisinde 1994 yılında kurulmuş bulunan, GAP Bölgesi'nin tek serbest bölgesi olan Mardin Serbest Bölgesi faaliyet göstermektedir. İl ticari hayatı açısından çok büyük önem taşıyan Serbest Bölgede 1999 yılında 5.270.038 \$'lık ticaret gerçekleştirilmiştir.
 - İlde bankacılık faaliyetleri fazla gelişmemiştir. 1999 yılı itibariyle ilde kişi başına düşen banka mevduatı 43.169.412 TL., kişi başına düşen banka kredisi 28.310.733 TL., kredi/mevduat oranı ise %65.6 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıl için Bölgede kişi başına düşen banka mevduatı 100.209.380 TL., kişi başına düşen banka kredisi 52.042.829 TL., kredi/mevduat oranı ise %51.9 olarak gerçekleşmiştir.
 - Mardin ili, 1998 yılı itibariyle Türkiye GSYİH'ndan %0.5, Bölge GSYİH'ndan ise %8.8 oranında pay almıştır. İl GSYİH içinde tarım sektörü %39 pay ile ilk sırada yer alırken, bunu %20.8 pay ile devlet hizmetleri, %18.8 pay ile ulaştırma ve haberleşme sektörü, %11 ile ticaret sektörü, %3.9 ile sanayi sektörü ve %3 pay ile de inşaat sektörü izlemektedir.
 - 1998 yılı itibariyle, cari fiyatlarla Mardin il GSYİH'sı büyüklük açısından Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde 4. ve Türkiye genelinde 45. sıradadır.
 - Mardin ilinde kişi başına düşen GSYİH rakamı, 1998 yılı itibariyle 1.523 \$ olarak gerçekleşmiş olup, Bölge (1.685 \$) ve özellikle de Türkiye (3.176 \$) rakamının oldukça altındadır. Kişi başına düşen GSYİH büyüklüğü açısından Mardin ili Türkiye genelinde 63. sırada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri arasında ise 5. sırada yer almaktadır.
 - İl GSYİH'nın ilçeler itibariyle dağılımına bakıldığında, GSYİH'ya katkısı açısından Merkez ilçenin %34.54 payla ilk sırada yer aldığı ve bunu %25.35 payla Kızıltepe ilçesinin izlediği, diğer ilçelerin paylarının oldukça düşük olduğu görülmektedir.

Mardin Merkez ilçe, 1996 yılı itibariyle Türkiye genelindeki 918 ilçe arasında GSYİH büyüklüğü açısından 149.sırada yer almıştır.

- Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından Mardin ili 76 il arasında 66.sırada, Beşinci Derecede Gelişmiş İller Grubunda (son grup) ve bu gruptaki 17 il arasında da 7.sırada yer almaktadır. İl genelinde de Merkez ilçe ilk sırada yer alırken, bunu Kızıltepe ve Nusaybin ilçeleri izlemekte, Savur ilçesi ise son sırada yer almaktadır.

Yukarıda anlatılan Mardin ilinin mevcut ekonomik ve sosyal altyapısı dikkate alındığında, sonuç olarak Mardin ili geniş ve verimli toprak potansiyeli, Ortadoğu illerine yakın bir il olması, Kalkınmada Öncelikli iller arasında bulunması, dünya çapındaki GAP kapsamında bulunması nedenleriyle özel bir konuma sahiptir.

5.2. Mardin İlinin Altyapısını ve Ekonomisini Geliştirmeye Yönelik Devam Eden Ve Planlanan Yatırımlar

İldeki ekonomik ve sosyal amaçlı tüm altyapı projeleri Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında yürütülmekte olup, aşağıda özetlenmiştir.

- Mardin-Ceylanpınar Ovaları Sulaması

GAP Aşağı Fırat II. Merhale Projesi'ni oluşturan Mardin Ceylanpınar Ovaları Sulama Projesinin ihalesi 1997 yılında yapılmış olup, yatırıma 1998 yılında başlanmıştır. Bu proje ile toplam 326.000 hektar alanın sulanması öngörülmektedir.

- Ilısu Projesi

Ilısu Projesi, Dicle Nehri ancak Ilısu Barajı ile dizginlenebildiğinden GAP'ın alt projeleri arasında iç karlılık oranı açısından en kazançlı ve stratejik yönden de en önemli proje olarak değerlendirilmektedir.

Suriye sınırından yaklaşık 60 km. mimbada bulunan ve gövde hacmi bakımından Atatürk Barajı'ndan sonra ikinci büyük baraj durumunda olacak bu baraj 1.200 Mw. kurulu güç ile yılda 3.833 milyon kilovat/saat enerji üretecektir.

- **Diğer Tarımsal Projeler**

GAP İdaresi ve Tarım İl Müdürlüğü arasındaki işbirliği ile aşağıda sıralanan çeşitli çalışmalar yapılmaktadır.

- Arıcılığı Geliştirme Projesi kapsamında 1.000 adet arılı kovan dağıtımı yapılmıştır.
- Mantar yetiştiriciliğini teşvik etmek üzere 586 torba kompost getirilerek 12 yerde yetiştiricilik çalışmaları başlamıştır.
- Sebzeçiliği teşvik etmek üzere seracılık için gereken alçak tünel kurma çalışmaları sürdürülmektedir.
- Ayrıca toplam yaklaşık 1.250 dekarlık alanda antep fıstığı, zeytin, badem, kiraz ve kivi yetiştiriciliği için çiftçi tespiti yapılmaktadır.

GAP'ın tamamlanması ve projenin devreye girmesiyle Mardin ilinde 365.464 hektarlık bir alanda yapılan ekim sonucu yaklaşık olarak 2.900.000 ton bitkisel üretim gerçekleştirileceği ve 174.230 kişilik bir istihdam yaratılacağı tahmin edilmektedir.

- **Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi**

GAP'ın gerçekleşmesiyle, bölgenin işlenmiş ve ham tarımsal ürünlerde belli başlı ihracat merkezlerinden biri olması beklenmektedir. Gap'ın yaratacağı potansiyelin sağlıklı bir şekilde sanayiye yansıtılması ve kalkınma sürecinde özel sanayi yatırımlarını engelleyen etmenlerin giderilmesi amacıyla Eylül 1997'de Gap-Gidem (Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezi) kurulmuştur. Kuruluşun amacı, Mardin ilindeki mevcut ve potansiyel girişimciye aşağıda sıralanan yatırım danışmanlığı hizmetlerinin verilmesidir.

- Uygun yatırım alanları araştırılması
 - Pazar, finansman ve teknik konularda araştırma ve danışmanlık,
 - İşgücü eğitim danışmanlığı, seminerler düzenlenmesi,
 - Gerekğinde Türkiye Kalkınma Bankası mevzuatı çerçevesinde fizibilite edütü danışmanlığı,
 - Ortak arayışlarında danışmanlık,
 - Yatırım bankacılığı danışmanlığı (şirket kurulması, halka açılması, stratejik ve finansal ortak bulunması, özel finansman kaynaklarının bulunması).
- **GAP-Çatom (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) Projesi**

GAP kalkınma sürecinin sosyal boyutunu oluşturan Gap-Çatom Projesi 1995 yılında başlatılmıştır. Bu merkezler Gap'ı sadece su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesini ekonomik ve tarımsal bir proje olmaktan çıkarıp bir "İnsani Gelişme Projesi" konumuna taşımaktadır. Amacı kalkınmayı toplumun tüm kesimlerine yaymak olan projede kadının rolü kilit etmen olarak ele alınmıştır. Bu merkezlerde verilen hizmetler aşağıda sıralanmıştır.

- Kadınlara ve genç kızlara yönelik okuma-yazma eğitimi,
- Genel sağlık, ana-çocuk sağlığı, hijyen, beslenme eğitimi,
- Ev ekonomisi eğitimi,
- Gelir elde etmeye yönelik beceri kazandırma eğitimi,
- Poliklinik hizmetleri,
- Rehberlik hizmetleri.

Merkez ve ilçelerde 67 eleman bu merkezlerde çalışmakta olup, toplam 1.200 kadın Mardin Çatom'ların faaliyetlerinden yararlanmaktadır.

6. İL EKONOMİSİNİ GELİŞTİRMEDE ETKİLİ FAKTÖRLER VE ÖNERİLER

6.1.Yatırımlarda Devlet Yardımları

Yatırımların özendirilmesinde uygulanabilecek Devlet Yardımları açısından Mardin ili Kalkınmada Öncelikli iller kapsamında yer almaktadır.

18.01.2001 tarih ve 24291 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 21.12.2000 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı, Hazine Müsteşarlığı’ndan alınacak "Teşvik Bölgesi" kapsamında gerçekleştirilecek yatırımlar için yatırım veya işletme dönemlerini kapsayan aşağıdaki destek unsurlarını kapsamaktadır.

- a) Gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası,
- b) Yatırım İndirimi,
- c) Katma Değer Vergisi İstisnası,
- d) Vergi, Resim ve Harç İstisnası,
- e) Yatırımları Teşvik Fonu’ndan Kredi Tahsisi.

Yatırım teşvik belgesi kapsamına alınabilmesi için kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımların, sabit yatırım tutarının asgari 200 milyar TL. olması gerekmektedir. Teşvik belgesi kapsamındaki yatırımların finansmanında uygulanabilecek asgari özkaynak oranı ise kalkınmada öncelikli yörelerde (dolayısıyla Mardin ilinde) yapılacak yatırımlarda %20’dir.

Yatırımlarda devlet yardımları, yatırım yapılacak yerin seçiminde oldukça belirleyici bir unsurdur. Kuruluş yeri seçiminde aranan diğer koşullar da önemli olmakla birlikte, yeterli teşvik unsurunun bulunması bile yatırımları il bünyesine çekebilme ve gerçekleşen yatırımlar il ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

Yatırımlarda Devlet Yardımları Ek ’de ayrıntılı olarak verilmiştir.

6.2. Hayvansal Üretimi Geliştirmede Etkili Olan Faktörler

Türkiye, hayvan varlığı bakımından dünyada ilk sıralarda yer almakla birlikte, hayvan başına elde edilen verim itibariyle gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaktadır. Bunun başlıca nedenleri arasında; mevcut hayvan popülasyonunun büyük bir kısmının düşük verimli ırktan oluşması, olumsuz çevre faktörleri ve bakım-besleme koşullarının yeterli düzeyde olmaması sayılabilir. Ülkemizde yıllardır yürütülen ıslah çalışmaları ve uygulanan teşvik tedbirleri sonucu birim başına verimde önemli gelişmeler sağlanmış olmasına rağmen henüz istenen düzeye ulaşamamış, hayvansal ürünler arz ve talebi arasında bir denge kurulamamıştır. Nüfus artış hızının yüzde ikiler seviyesinde olduğu ülkemizde gerekli önlemler alınmazsa bu dengesiz durum daha da artabilecektir. Ülke nüfusunun yeterli ve dengeli bir şekilde beslenmesi bakımından, hayvancılığın gelişmesi büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye’de tarım işletmelerinin çoğunda bitkisel ve hayvansal üretim birlikte yürütülmektedir (1991 yılı Genel Tarım Sayım sonuçlarına göre 4.1 milyon tarım işletmesinin %72.14’ü bu şekildedir). 1997 yılı itibariyle cari fiyatlarla tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %14.5’dir. Bunun yıllara göre %33-38 arasında değişen kısmı hayvansal üretimden elde edilmektedir. Hayvancılığın GSYİH’ya olan bu katkısı yanında yerli sanayiye hammadde temini ve ihracat olanakları açısından küçümsenemeyecek döviz katkısı da bulunmaktadır.

Türkiye’de (gerekse il bazında) hayvancılık sektöründe üretimi geliştirmek için etkili olan faktörler ile kısa, orta ve uzun dönemde alınması gerekli önlemler ve çözüm önerileri aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

6.2.1. Hayvan Varlığı ve Yapısı

Türkiye mevcut hayvan varlığının büyük kısmı genetik olarak verim düzeyleri düşük yerli ırktan oluşmaktadır. Diğer taraftan ülke hayvancılığı doğal, sosyal ve ekonomik koşullara bağlı olarak ta bölgelerimize göre farklılıklar göstermektedir.

Son 20 yıllık dönemde Türkiye hayvan varlığındaki gelişmeler incelendiğinde, hayvan sayılarında önemli düzeyde azalmalar dikkati çekmektedir. Bu durum; nispeten sayım yılları itibariyle uygulanan farklı sayım yöntemlerinden ve çoğunlukla da hayvan popülasyonunda daha yüksek verimli kültür ırkları ile bunların melezlerinin giderek artması sonucu, yerli ırk hayvan sayısının azalmasından kaynaklanmaktadır. Mardin ilinde de 1995 yılında 55.620 olan sığır varlığı, 1998 yılında 51.000'e düşmüştür. Ayrıca 1993 yılında %2.7 olan kültür sığır oranı 1998'de %3.4'e ve 1993 yılında %5.3 olan kültür melezi oranı 1998'de %9.6 düzeyine yükselmiştir.

Daha çok mera ve anıza dayalı bir görünüm arzeden koyunculüğümüzda da, nadas alanlarının giderek daralması ve mera alanlarında ıslah çalışmalarının yavaş gidişi olumsuz etki yapmaktadır. Bu olumsuzluğu gidermek için koyun popülasyonunda da sığır popülasyonunda olduğu gibi, daha yüksek verimli kültür ırkı ve melezlerinin arttırılması yönünde gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Ülkede arıcılık, daha çok aile işletmesi niteliği taşımakta olup gezici ve sabit arıcılık şeklinde sürdürülmektedir. Yeterince değerlendirilemeyen arıcılık potansiyelinin daha iyi değerlendirilebilmesi için; kaliteli arı üretimine ve damızlık seçimine önem verilmesi, kovan başına bal veriminin arttırılması, arıcılık ürünlerinin iyi bir pazar organizasyonuna kavuşturulması ve üreticilerin eğitilmeleri ve örgütlenmeleri sağlanmalıdır.

Ülkenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları çerçevesinde; yüksek verimli hayvan sayısının arttırılması, ıslah, daha iyi bakım, beslenme ve hastalıklarla mücadele gibi önlemler alınmalıdır.

6.2.2. Hayvansal Üretim Yapan İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Türkiye tarım işletmelerinde, genellikle bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri birlikte yürütülmektedir. Nitekim 1991 yılı Genel Tarım Sayımı Sonuçlarına göre, mevcut 4.068.032 tarım işletmesinin %72.14'ü hem bitkisel ve hem de hayvansal üretim faaliyetine birlikte yer vermekte, %3.43'ü ise yalnız hayvancılıkla uğraşmaktadır. Mardin ilindeki 41.116 tarımsal işletmenin %64'ünde (26.396) bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetleri birlikte yürütülürken, %22'sinde (9.125) sadece bitkisel üretim, %14'ünde ise

(5.595) sadece hayvancılık faaliyeti yapılmaktadır. Bitkisel üretimle birlikte yürütülen hayvancılık, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki işletmelerde büyükbaş ağırlıklı olmak üzere daha ziyade meraya dayalı olarak yapılmakta, İç Anadolu ve Trakya Bölgesindeki işletmeler ise koyun ve keçi yetiştiriciliği daha büyük ölçüde yer almakta olup Ege, Marmara, Karadeniz ve Güney Bölgelerindeki işletmelerde süt sığırcılığı, sığır besiciliği ve tavukçuluk daha entansif olarak yürütülmektedir.

Türkiye'de mevcut büyükbaş hayvanların işletmeler itibariyle dağılımı 1991 sayım yılı itibariyle incelendiğinde; %71.85'inin 1-4 hayvana sahip işletmeler, %20.08'inin 5-9 hayvana sahip işletmeler, %6.57'sinin de 10-19 hayvana sahip işletmelerden oluştuğu görülmektedir. Küçükbaş hayvan sayısındaki dağılım incelendiğinde ise; 50-100 hayvana sahip işletmeler %33.46 ile ilk sırada yer almakta olup bu işletmeleri %31.55 ile 1-19 hayvana sahip işletmeler ve %26.39 ile de 20-49 arasında hayvana sahip işletmeler izlemektedir. 100 hayvandan fazla hayvana sahip işletmelerin payı ise %8.9 gibi düşük düzeydedir. Küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi bakımından işletmelerdeki sürü mevcudunun ve ıslah çalışmalarının artırılması gereklidir.

Bitkisel ve hayvansal üretimi birlikte yürüten işletmeler incelendiğinde; işletmelerde mevcut hayvan varlığının %70.87'si büyükbaş, %28'i küçükbaş ve %1.13'ü de kümes hayvanlarından oluşmaktadır. Bu işletmelerin toplam aktif sermayeleri içinde hayvan sermayesi oranı ise ortalama %9.26'dır. Bu oranın bitkisel ve hayvansal üretimle, tarım teknolojilerini bir arada yürüten işletmelerde %25 olması gerektiği dikkate alındığında, incelenen işletmelerde hayvan sermayesinin düşük olduğu, bu durumun da işletmeleri olumsuz olarak etkilediği söylenebilir.

6.2.3. Çayır-Mer'a ve Yem Bitkilerinin Gelişim Durumu

Ülke hayvancılığının geliştirilmesi için yem bitkileri tarımına ve çayır-mera kültürüne gereken önemin verilmesi zorunludur. Çünkü hayvancılık ve yem bitkileri tarımı ile çayır-mera kültürü birbirleri ile sıkı ilişkileri olan ve daima beraber düşünülmesi gereken konulardır.

Yem bitkileri açısından Türkiye, büyük bir iklim ve toprak çeşitliliğine sahiptir. Ancak tarla tarımı içinde yem bitkileri yetiştiriciliği yeterli düzeyde değildir. Tarımda ileri ülkelerde olduğu gibi, yem bitkileri üretiminin yüksek bir düzeye çıkarılması ve mevcut çeşitlerin yerine daha verimli yani ıslah edilmiş kültür çeşitlerinin yetiştirilmesi gereklidir.

Yem bitkileri açısından Türkiye, büyük bir iklim ve toprak çeşitliliğine sahiptir. Ancak tarla tarımı içinde yem bitkileri yetiştiriciliği yeterli düzeyde değildir. Tarımda ileri ülkelerde olduğu gibi, yem bitkileri üretiminin yüksek bir düzeye çıkarılması ve mevcut çeşitlerin yerine daha verimli yani ıslah edilmiş kültür çeşitlerinin yetiştirilmesi gereklidir.

Türkiye, doğal çayır-mera alanı bakımından büyük bir alana sahip olmakla birlikte yanlış ve kötü kullanım nedeniyle bu alanların büyük bir kısmı bozulmuş ve zayıflamış durumdadır. Hayvan yetiştiriciliği bakımından büyük bir öneme sahip olmasına rağmen mera amenajmanı teknik prensipleri olan otlatma mevsimi, otlatma kapasitesi, üniform otlatma ve yem tipine uygun hayvan türü ile otlatma kuralları uygulanmadığından, çayır-meralar günden güne yıpranmış ve birçok bölgede erozyona açık hale gelmiştir. Öncelikle “Mera Yaylak ve Kışlak” kanun tasarısının yasallaştırılarak çayır ve meraların korunması, ıslahı ve amenajmanı için yasal çerçeve oluşturulmalıdır.

6.2.4. Hayvan Sağlığı ve Hastalıklarının Durumu

Hayvancılığın gelişme aşamasında olduğu Türkiye’de hayvanlardan istenilen seviyede verim alınması ve bu seviyenin yükseltilmesinin gereklerinden biri de hayvan hastalıklarının kontrol altına alınmasıdır. Türkiye’de veteriner hekimlik hizmetleri yeterince amacına ulaşamamaktadır. Koruyucu hekimlik hizmetleri ile görevli devlet kuruluşları eleman, araç-gereç, sıhhi donanım ve mali olanaklar yönünden yetersiz durumdadır. Bu nedenle veteriner hekimlik hizmetlerini planlayıp düzenlemek zorunluluğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Hayvansal üretimin gelişmesi üzerinde diğer faktörlerin yanında, çeşitli infeksiyöz ve paraziter hastalıkların kontrol altına alınamaması da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Hayvan hastalıkları mücadelesi için; Veteriner Sağlık ve Araştırma Enstitülerine ayrılan ödenekler arttırılarak, bu kurumlar günün koşullarına göre alet ve ekipmanla donatılmalı, mevcut aşı, serum ve diğer biyolojik madde üretimi arttırılarak ülke ihtiyacına cevap verecek düzeye getirilmeli ve ihtiyaç duyulan yeni aşuların üretimine başlanmalıdır.

6.2.5. Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünlerin Pazarlanması

Hayvansal ürünlerin üretildikleri yerden tüketildikleri veya işlendikleri merkezlere rahat, kolay ve bol miktarda taşınabilmesi için hayvansal ürünlerin pazar organizasyonlarının öncelikle iyileştirilmesi gereklidir. Hayvansal ürünlere dereceleme, işleme ve değerlendirme, ambalajlama, fiyatlandırma, taşıma, depolama, riskin azaltılması vb. pazarlama hizmetlerinin iyi bir şekilde yapılmasıyla ürünlerden faydalanma derecesi arttırılabilir.

Türkiye’de hayvansal ürünler üretimini teşvik edici, ürün kalitesini yükseltici ve pazarlama hizmetlerini iyileştirici bir pazarlama politikasının izlendiği söylenemez. Hayvansal ürünlere yapılacak pazarlama hizmetlerini düzenleyici teknik kurallar yetersizdir. Hayvansal ürünler, destekleme fiyat politikasının kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye’de toplam tarım işletmelerinin %72.14’ünde bitkisel ve hayvansal üretimin birlikte yapılıyor olması ve toplam işletme sayıları içinde 1-10 baş hayvana sahip olan küçük işletmelerin oldukça büyük pay alması nedeniyle üreticilerin yeterince örgütlenememesi, aracı sayısının bazı ürünlerde 7-9’a kadar çıkmasını doğurmaktadır. Bu ise tüketicinin ödediği fiyatın ancak çok az bir kısmının üreticinin eline geçmesi demek olup hayvansal ürün pazarlamasının düzenlenmesinin gerekli olduğunu göstermektedir.

Hayvansal ürünlerin dış pazarlamasını geliştirebilmek için standardizasyonun AB normlarına çıkarılması ve zorunlu olması gereklidir. Ayrıca ambalajlama, kalite kontrol, etiketleme gibi hizmetlere gereken önem verilmeli, hayvansal ürünler işleme sanayi geliştirilmeli ve işlenmiş hayvansal ürünler üretimi arttırılmalıdır.

Hayvan ve hayvansal ürünler pazarlamasında;

- *Düzenli işleyen bir pazarlama sisteminin ve ihtisaslaşmış optimum büyüklüğe sahip hayvancılık işletmelerinin kurulması,*
 - *Et ve süt sanayinin hammadde ihtiyacının düzenli bir şekilde temini ve üreticilere pazar ve fiyat garantisi sağlanması açısından, sanayiciler ile üreticiler arasında sözleşmeli yetiştiricilik sistemi uygulamasına geçilmesi,*
 - *Hayvancılığın desteklenmesinde optimal işletme büyüklüğü esas alınmalı ve kredilendirmede hayvancılık deneyimi olanlara kredi verilmesi,*
 - *Hayvansal ürünlerin pazarlanmasında düzenli bir sistemin tesis edilebilmesi için üreticilerin örgütlenmesi,*
 - *Standart kalitede hayvansal üretimin gerçekleştirilebilmesi için hayvancılık işletmelerinden başlamak üzere pazarlama ve işletme aşamalarındaki tesislerin asgari teknik ve hijyenik özelliklere sahip olması,*
- sağlanmalıdır.

6.2.6. Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürün Fiyatları

Türkiye’de canlı hayvan ve hayvansal ürün fiyatları genel olarak arz ve talebe göre oluşmaktadır. Özellikle canlı hayvan fiyatlarının oluşumunda büyük pazarlardaki cari fiyatlar ve ticaret borsalarındaki canlı hayvan borsaları etkili olmaktadır.

Hayvansal ürünlerden süt ve süt mamullerinde, üretilen sütün %90-95’i üreticiden tüketiciye intikal ederken birkaç defa el değiştirdiğinden serbest piyasada farklı fiyatlar ortaya çıkmaktadır. Deri ve yapağı ürünleri ile üretiminin %90’ı ticari işletmelerde gerçekleşen tavukçulukta, tavuk eti ve yumurta fiyatları da genel olarak arz ve talebe göre serbest piyasada oluşmaktadır.

İşletmelerin büyük kısmının küçük işletme olması, güçlü alıcılar karşısında üreticilerin pazarlık gücünü zayıflatmakta, böylece fiyatların normal koşullar altında oluşması çoğu kez mümkün olmamaktadır.

Hayvan ve hayvansal ürünlere ait fiyatlar (endeksler) ile yem fiyatları (endeksleri) karşılaştırıldığında, çeşitli yem fiyatlarına ait endekslerin hayvan ve hayvansal ürünlerin fiyatlarına ilişkin endekslerin üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu durum, üreticiyi ve dolayısıyla üretimi olumsuz yönde etkilemektedir.

6.2.7. Hayvancılık Sektöründe Örgütlenme

Türkiye’de hayvancılık genellikle küçük aile işletmelerinde, diğer tarımsal faaliyetlerle birlikte yürütülmektedir. Türkiye’nin genel ekonomik ve demografik yapısı göz önüne alındığında bu durumun uzun süre değişmeyeceği görülmektedir. Dolayısıyla yetiştiricilerin her türlü girdiye en uygun şartlarda erişebilmesi ve ürünlerin pazarlanmasında daha güçlü duruma gelmesi için aralarında birleşmeleri veya örgütlenmeleri gerekmektedir. Küçük ve dağınık görünümde bulunan hayvancılık işletmelerinin örgütlenmeyle rasyonel yapıya dönüştürülmesi mümkün olabilmektedir.

Hayvancılık sektörünün örgütlenmesinde; dernekler, birlikler, kooperatifler ve bordlar gibi modeller bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde hayvancılık sektörünün genel tarım sektörü içindeki payının bitkisel üretime göre büyük olmasında, yetiştiricilerin bu tip örgütlenmeler yoluyla güçlenmesinin büyük etkisi bulunmaktadır.

Üreticilerin örgütlenmesinde dünyada en fazla görülen ve yaygın olan örgütlenme modeli kooperatiflerdir. Kooperatifler, üreticilerin tek başlarına yapamayacakları veya birlikte yapmalarında yarar bulunan işleri en iyi şekilde maliyet fiyatına yapmak üzere dayanışma içerisinde ekonomik güçlerini bir araya getirmek için gönüllü olarak oluşturdukları ve yönetimde söz sahibi oldukları kuruluşlardır. Kooperatifleşme, küçük işletmelerin toplumsal değerlerini ve kimi üstünlüklerini koruyarak, onları büyük işletmelere avantaj sağlayan ekonomik ölçek büyüklüklerine ulaştırmanın başka bir yoludur.

Gelişmiş ülkelerde hayvancılık kesiminde kooperatiflerde örgütlenen üreticiler, kooperatifler aracılığı ile özellikle ürünlerin toplanması, işlenmesi, satışı gibi pazarlamanın tüm alanlarında dikey bütünleşmelerini sağlayan yatırımları gerçekleştirmişler ve böylece pazarda çok etkin bir konuma gelmişlerdir. Türkiye’de ise hayvancılık kesimi üreticilerin en örgütsüz olduğu kesimdir.

Türkiye’de hayvancılık sektörünün gelişmesinde kooperatifleşmeye olan ihtiyaç açıkça bilinmektedir. Ancak kooperatifleşme hareketine üreticilerin sahip çıkması ve kooperatiflere bağlı olmaları sağlanmalıdır. Bunun için de ülkemizdeki tarımsal kooperatiflerin genel sorunları olan; halkın bilinçlendirilmemiş olması, finansman, mevzuat, yönetim, yatay ve dikey teşkilatlanmaya gidilememiş olması, eğitim ve araştırmaların yeterince yapılamamış olması ve kooperatifler arası işbirliğinin sağlanamaması gibi konuların çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Bu amaçla;

- 1. Öncelikle, sektörde üretim alt sektörlerini hedef alan ihtisas kooperatiflerine yönelmelidir. Bu anlamda işletmelerin teknik, ekonomik ve yapısal farklılıkları mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.*
- 2. Kooperatif iyi işleyen, kaynak yaratan, sorunları çözecek, bilimsellik ve gerçekçilikte olmalıdır.*
- 3. Üreticilerin öz kaynakları ve öz girişimleriyle kurulmalıdır.*
- 4. Sürekli mesleki ve sektör içi eğitim yaptırabilecek şekilde örgütlenmeli, yayın yapmalıdır.*

Yetiştiricilerin örgütlenmesinde diğer bir model de, malı üretenler ile ticaretini yapanları, işleyenleri ve devleti bir araya getiren ve bunları karşılıklı olarak uzlaştırmak suretiyle arzı, fiyatları ve ürünün dağılımını kontrol eden, böylece toplumun çeşitli kesimleri arasında denge kuran pazarlama bordlarıdır. Hayvancılık kesiminde öncelikle çabuk bozulabilen ürünlerin pazarlanmasında bu örgütlenme modelinden yararlanma düşünülebilir.

6.2.8. Hayvancılık Sektöründe Kredi ve Finansman

Hayvancılıkta kalkınma ve atılımın gerçekleşmesinde, devletin kredi ve finansmanda öncülük etmesi en başta gelen görevleri arasındadır. Hayvancılık işletmelerin oto-finansmanındaki yetersizlikler devletin bu konuda öncülüğünü daha da zorunlu hale getirmektedir.

Türkiye genelinde ekstansif bir yapı gösteren hayvancılık işletmeleri çağdaş gelişme ve ihtisaslaşmanın gereği olarak giderek entansif bir yapı kazanmaktadır. Özellikle sığır ve koyun besicilik işletmeleri, süt sığırcılığı işletmeleri ve sanayi tipi üretim yapısı kazanmış broiler (et tavuğu) ve yumurta tavukçuluğu işletmeleri entansif karakterli olmaları nedeniyle önemli ölçüde sabit ve döner sermayeye gereksinim duymaktadırlar. Dolayısıyla sektör ve onu oluşturan hayvancılık işletmelerinde uzun, orta ve kısa vadeli krediye gereksinim vardır.

Ülkemizde bitkisel ve hayvansal üretim sektörlerinin kredi ve finansman gereksiniminin büyük bir bölümü Ziraat Bankası'na karşılanmaktadır. Ancak, banka mevzuatı çerçevesi içinde karşılık gösteren veya teminat verebilen üreticiye bankaca uygun görülen miktarda kredi sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kooperatifleşemeyen, karşılık veya teminat gösteremeyen üreticiler mevcut kredilerden yararlanamamaktadır.

Sonuç olarak; hayvancılık sektörüne yönelik sorunların giderilmesi ve hayvancılığın arzu edilen hedeflere ulaşabilmesi bakımından, aşağıda tespit edilen önlemlerin dikkate alınmasında fayda görülmektedir;

- 1. Mer'a alanlarının kalite ve kantite yönünden iyileştirilmesi ve üreticilere, mer'aya bakım yükümlülüğünün getirilmesi,**
- 2. Bitkisel üretim kompozisyonunda yem bitkileri oranının artırılması,**
- 3. Yüksek verimli kültür ırkı hayvanlar ile bunların melezlerinin sayısının artırılması,**
- 4. Suni tohumlama çalışmalarının yoğunlaştırılması,**
- 5. Hastalıklarla mücadelenin gereken ölçüde sağlanması,**
- 6. Üreticilerin hayvancılık kredisini yeterli ve uygun faizle temin etmelerinin sağlanması,**
- 7. Üreticilerin kooperatifleşmesinin teşvik edilmesi ve kooperatiflerin iyi işleyen, kaynak yaratan ve sorunları çözebilecek seviyeye ulaştırılması, çabuk bozulabilen hayvansal ürünlerin pazarlanmasında bordların tesisi ve standart uygulamasının gerçekleştirilmesi,**
- 8. Canlı hayvan ihracatının et ihracatı haline dönüştürülmesi gayretlerinin teşvik edilmesi,**

9. *Hayvan beslemede optimal yem kullanım seviyesinin tespiti ve uygulamasının sağlanması,*
10. *Kuzu ve dana besiciliğinde hayvanların optimal ağırlık kazanılncaya kadar beside bırakılması.*
11. *Üreticilerin sosyal güvenliğinin temini ve tarımsal faaliyetlerle ilgili sigortacılığın geliştirilmesi.*

6.3. Sanayi Üretimini Geliştirmede Etkili Olan Faktörler ve Öneriler

Bilindiği gibi, tarımsal faaliyetlerin sürekliliği ve gelişimi, büyük ölçüde tarımsal üretimi destekleyecek sanayinin kurulmasıyla mümkündür. Sanayinin gelişimi ise yatırıma yönlendirilecek sermayenin varlığı ve bu sermayenin yatırım alanlarına özendirilmesine bağlı bulunmaktadır. İlde, çok büyük ölçeklerde olmasa bile tarımsal ve ticari faaliyetlerden kaynaklanan belli bir sermaye birikimi mevcuttur. Bu durumda, il açısından aşılması gereken en önemli sorunlar sermayedarların bir araya getirilebilmesi, sanayi alanında bilgi ve iletişimin sağlanması ve il için en uygun yatırım konularının tespit edilmesidir.

Sosyal ve ekonomik yönden öngörülen gelişmenin hızı, yönü ve sürekliliğinin tayininde, kamu (merkezi-yerel) ve özel sektörün ayrı ayrı, ya da birlikte gerçekleştirecekleri çalışmaların önemi büyüktür. Gelişme sürecinde kamu sektörü; eğitim, sağlık, ulaşım, tarımsal sulama, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri gibi sosyal ve fiziki altyapı projelerinin gerçekleştirilmesinde önemli işlevler üstlenecektir. Özel sektörün ise; kamu sektörünce gerçekleştirilecek yatırımlara, uyumlu bir işbirliği çerçevesinde azami düzeyde ekonomik ve sosyal katılımı sağlaması bu kapsamda büyük önem taşımaktadır.

Mardin ili farklı üretim konularında faaliyet gösteren oldukça fazla sanayi tesisine sahip olmakla birlikte, Türkiye genelinde ve Bölge illeri arasında sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi açısından bakıldığında geri kalmış bir ilimizdir. Bu durum milli gelir (Bölge illeri arasında 4. sırada) bankacılık faaliyetleri (kişi başına düşen banka mevduatı açısından

Bölge illeri arasında son sırada), sanayi hasılası (Bölgenin toplam sanayi hasılasından aldığı pay %2.5) ve diğer göstergelerle kendini ortaya koymaktadır.

Mardin ilinin ekonomik ve sosyal yapısını güçlendirmek doğrultusunda, sanayi sektörü genelinde önemli sayılabilecek faktörler ve öneriler aşağıda sıralanmıştır:

1. *Gelişme aşamasındaki bir yöreye, il dışından gelecek olan sermaye en kısa sürede en çok kar etmeyi hedeflemektedir. Oysa yerel sermaye için hedef hemen kara geçmek olmamaktadır. Bu bakımdan Mardin'deki yerel sermayenin sanayi yatırımlarına girişmesi özendirilmeli ve ilgili kuruluşlar birbirine destek olmalıdır.*
2. *İlin ve yörenin karşılaştırmalı üstünlükleri yatırım kararlarında dikkatlice değerlendirilerek, tarımsal sanayi ürünleri dışında diğer sektörlerde de yatırımlar artırılmalıdır.*
3. *Gelişmekte olan yörelerde şirketleşmenin artmasına ihtiyaç vardır. Bu şirketleşmeler aile, arkadaşlık veya hemşehrilik ilişkilerinden çok, ekonomik fayda unsuruna öncelik verilerek oluşturulmalıdır.*
4. *Mevcut müteşebbislerin ve girişimlerin kamu desteklerinden zamanında ve yeterince yararlanması sağlanmalıdır.*
5. *İnsan kaynağına olan yatırımın önemi bilinmeli, gelecek kuşakların bilgi birikiminin işletmelere yeni ufuklar açacağı unutulmamalıdır. Bilgi ve eğitime, araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilmelidir.*
6. *Mardin'de kazanılan gelirlerin yine Mardin'de yeni yatırımlara kaynak olması teşvik edilmeli ve sağlanmalıdır.*
7. *Mardin'de yerel kaynaklara dayalı işletmelerin en fazla katma değer yaratacak şekilde gelişmeleri sağlanmalı, ayrıca ürün çeşitlemesine gidilmelidir.*
8. *Yatırımcıların kendilerini piyasa güçlerinin serbest işleyişine alıştırmak, özellikle Gümrük Birliği sürecinde, kamu desteklerinin sınırlı kalacağını göz önünde*

bulundurarak, Devletin rolünün fiziki ve sosyal altyapının tamamlanması olacağını bilmeleri gerekmektedir.

9. İhracatın önemi dikkate alınarak dış pazarlara açılmada olabildiğince çaba harcanmalıdır.

10. Aynı alana yapılan ve yeterli piyasa araştırmasına dayanmayan yatırımlar, toplam arzı toplam talebin üzerine çıkarırlar. Bu tür işletmeler yöredeki diğer işletmeleri de olumsuz yönde etkileyebilir (Ancak, ihracata yönelik yapılan yatırımlarda bu olumsuz etki bulunmamaktadır). Böylece atıl duruma düşen tesisler ekonomiye yük olur. Bu husus yatırım kararlarında önemle göz önünde bulundurulmalıdır.

11. İnsan gücüne yatırımın önemi bilinmeli, gelecek kuşakların bilgi birikiminin işletmelere yeni ufuklar açacağı unutulmamalıdır. Bilgi ve eğitime, araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilmelidir.

6.4. Yatırım Ortamını İyileştirmeye ve Yatırımların Beklenen Faydayı Sağlamasına Yönelik Diğer Öneriler

Yatırımların özendirilmesi ve başarılı olmasında yatırım teşvik tedbirlerinin yanında önemli sayılabilecek diğer unsurlar arasında Organize Sanayi Bölgelerinin kurulması, Serbest Bölgelerin oluşturulması, ulaşım olanaklarının iyileştirilmesi, altyapı yatırımlarının yeterli düzeye getirilmesi, aynı üretim konusunda faaliyet gösteren şirketler arasında ekonomik işbirliği kurulması (Sektörel Dış Ticaret Şirketleri), kuruluş yerinin iyi seçilmesi ve uygun yatırım alanları araştırması yapılması v.b. bulunmaktadır. Söz konusu hususlar bilgi vermek amacıyla aşağıda özetlenmiştir.

Organize Sanayi Bölgesi (OSB); birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük ölçekli işletmelere, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanarak daha kolay ve ucuz üretim yapma olanağı veren bir sistemdir. Bu nedenle, bu bölgeler sınavı yatırımların teşvik edilmesinde, planlı sanayi yerleşiminin sağlanmasında, düzenli şehirleşme ve istihdamın geliştirilmesinde etkili bir kalkınma aracı olarak

kullanılmaktadır. Başlı başına bir teşvik unsuru olan Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan (ve/veya yapılacak) yatırımlara bazı ek teşvikler de sağlanmaktadır.

Altyapı tesislerinin genellikle yüksek yatırım harcamaları gerektirmesi nedeniyle, bu yatırımların bizzat teşebbüs tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla belirli bir bölgede (örneğin Organize Sanayi Bölgesinde) altyapı tesislerinin yeterli derecede mevcut olması önemli bir kuruluş yeri avantajıdır. Ayrıca belirli bir konuda altyapı tesislerinden faydalanabilme düzeyi, buraya yerleştirilecek ölçek büyüklüğünün (özellikle üst kapasite sınırı olarak) belirlenmesinde önemli bir faktör olarak değerlendirmeye dahil edilmelidir.

Organize Sanayi Bölgelerinde aynı veya farklı sektörlerdeki birçok işletmelerin toplanması sonucunda yatay ve dikey uzmanlaşmaya gitmek ve işletmeler arası işbölümü derecesini artırmak için uygun şartlar ortaya çıkmaktadır. Aynı bölgede toplanmış aynı sektöre dahil işletmeler arasında işbirliğine giderek tek tek işletmelerin ürün programlarını daraltmaları yanında (yatay uzmanlaşma), artan girdi ve hizmet talebini karşılamak üzere uygun ölçekli birçok yan sanayi ve hizmet işletmelerinin bu bölgede faaliyet göstermeleri mümkün olmaktadır. Ayrıca aynı veya farklı sektörlerdeki işletmeler arası işbölümü derecesini artırarak işletmelerin üretim derinliklerinin azaltılması yoluna gidilebilir (dikey uzmanlaşma).

Bir ülkede yatırımların artması ve özellikle ihracatın artırılması amacına yönelik üzerinde durulması gereken konulardan birisi de serbest bölgelerdir. Serbest Bölgeler; bir ülkenin toprakları veya siyasal sınırları içinde kurulan, fakat gümrük sınırları dışında tutulan, yani o ülkenin dış ticaret ve kambiyo düzenlemelerinin tamamen veya kısmen uygulanmadığı ve seçilmiş sınai ve ticari faaliyetlerin ülkenin diğer kesimlerine göre daha çok teşvik edildiği, bürokrasinin en aza indirilmeye çalışıldığı bölgeler olarak tanımlanmaktadır.

Bir ülkede serbest bölge kurulmasındaki temel iktisadi mantık; özellikle sanayi malları üretim ve ihracatının arttırılmasına yönelik olarak, söz konusu ülkenin ihtiyaç duyduğu yabancı sermaye girişini teşvik etmektir. Bunun yanı sıra, ekonominin yapısına ve özelliklerine bağlı olarak, istihdam imkanları, ödemeler bilançosuna katkı ve teknoloji

transferi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını giderme konusundaki etkiler de serbest bölgelerin kuruluş nedenleri arasında gösterilmektedir.

Kurulacak bir serbest bölgeden etkin olarak yararlanılabilmesi için, o serbest bölgenin kurulacağı yerin rasyonel bir biçimde tespit edilmesi kritik önem taşımaktadır. Serbest bölgeler uluslararası ticari ilişkilere konu olduğundan; kuruluş yeri, ulaşım ve haberleşme hizmetleri ile direkt bağlantılı olmak durumundadır. Dış pazarlarla hızlı ve düzenli olarak temasta bulunabilmek için uluslararası ulaştırma kolaylıklarının yanı sıra telefon, faks ve posta hizmetleri alt yapısının gelişmiş ve aksamadan sürdürülebiliyor olması zorunludur.

Serbest bölgelerin kuruluş yeri seçiminde benimsenen kriterler arasında; yer seçimi, liman ya da havaalanına giriş koşulları, serbest bölge sınırları, alt yapı özellikleri, bölgenin tanıtım kolaylıkları, sınırlamalar ve firma yönetimlerinin bağımsız hareket edebilme özgürlükleri vb. gibi sıralanabilir. Serbest bölgeyi besleyen hinterlandın da göz önünde bulundurulması ile ihracatın artırılması yönünde gelişme sağlanabilmektedir. Bu karşılaştırma üretilen mallar, sağlanan hammadde, diğer üretim girdileri ve istihdam özellikleri yönünden yapılmalıdır.

Gerek sanayi sektöründe gerekse hizmetler sektöründe yatırımların ivme kazanmasında önemli olan bir diğer unsur ulaşım imkanlarının çeşit ve nitelik bakımından yeterli düzeyde olmasıdır. Ulaşım şebekesinin ve burada kullanılabilen taşıma araçlarının nitelikleri de taşıma maliyetini belirleyen önemli bir faktördür. Ulaştırma teknolojisindeki gelişmelerin bir neticesi olarak gerek taşıma maliyetinin düşürülmesi ve gerekse taşıma süresinin kısaltılması sonucunda, önceleri en önemli kuruluş yeri faktörü olan taşıma maliyetinin nispi önemi azalmaktadır.

Bölgesel gelişme ve kalkınmanın itici gücü olan sanayileşmenin gerçekleşerek sürekli hale getirilebilmesi için, öncelikle yeterli sermaye birikiminin olması ve yeterli sayı ve nitelikte girişimcinin mevcudiyetini gerektirmektedir. Sermayenin yanı sıra sanayileşme için gerekli olan teknoloji transferi, kalifiye eleman, teşebbüs kabiliyeti ve dışsal ekonomiler gibi diğer unsurların sanayileşmeye elverişli yönde değiştirilebilmesi de sermaye birikimine dayanmaktadır. Tasarruf potansiyeli bulunmayan düşük gelir

seviyesindeki bölgelerin, sanayileşmeyi canlandıracak sermaye birikimi oluşturamayacağı açıktır. Bu bölgelere, sanayi hamleleri başlatmak üzere dışarıdan sermaye enjekte edilmediği sürece, bu bölgelerin geri kalmışlığın kısır döngüsünden kurtulması mümkün değildir.

Sanayi çabalarının başlatılması ve sürekli hale getirilmesi, yeterli sayı ve nitelikte girişimcinin mevcudiyetine bağlıdır. Yatırım için gerekli diğer unsurlar bulunsa bile, bu unsurları bir araya getirecek müteşebbisler olmadığı takdirde gelişme mümkün değildir. Girişimcilik bir kabiliyet olmakla beraber, toplumun refah ve gelişmişliğinin de bir fonksiyonudur. Geri kalmış bölgelerde yeterli sayı ve nitelikte girişimci bulunmayışının bir nedeni de, kabiliyetli müteşebbislerin gelişmeyi olumlu yönde etkileyen diğer faktörlerin mevcut olduğu gelişmiş bölgelere göç etmelerinden kaynaklanmaktadır. Mardin ilinde genel olarak ticari faaliyetlerden kaynaklanan bir sermaye birikimi söz konusu olmakla birlikte teşebbüs gücünün zayıf olduğu söylenebilir.

Yukarıda anlatılanlar dikkate alındığında, Mardin ilinin, 1994 yılından itibaren faaliyete geçmiş bulunan 300 hektar alan üzerine kurulu bir Organize Sanayi Bölgesi'ne, 1984 yılında faaliyete geçmiş bulunan 190 işyerine sahip bir Küçük Sanayi Sitesine, O.S.B. içerisinde 516.000 m²'lik alanıyla 1994 yılında kurulan Mardin Serbest Bölgesine, çok yönlü ulaşım olanaklarına, GAP kapsamında devam etmekte olan ekonomik (tarımsal ve altyapıya ilişkin) ve sosyal projelere sahip bir il olduğu dikkat çekmektedir. Bölgesel olumsuzlukların da geçmişte kaldığı düşünüldüğünde, Mardin ili ekonomisinin gelişmeye açık bir yapı gösterdiği söylenebilir.

- *Doğal ve turistik değerlere sahip çıkılması,*
- *Sermaye birikimine önem verilmesi,*
- *Müteşebbislerin, sermayenin etkin kullanımı açısından bir araya gelebilmeleri,*
- *Devam eden altyapı yatırımlarının tamamlanması,*
- *Sosyal yaşantının kültürel ve sanatsal faaliyetlerle zenginleştirilmesi*

gibi bazı eksikliklerin de giderilmesi durumunda Mardin ili, ülke ekonomisindeki gelişmelere daha çok paralellik gösterebilecektir.

7. ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ DEĞERLENDİRME KRİTERLERİNE GÖRE SINIFLANDIRILMASI

7.1. Değerlendirme Kriterleri

Mardin ili için önerilen yatırım konularının değerlendirilmesinde; tarım ve sanayi sektörüne yönelik olmak üzere iki ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır.

Tarım sektörü için önerilen yatırım konuları; *Pazar Olanakları, Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık, Taşıma, İşgücü, Enerji, Yakıt ve Su, Arazi Durumu, Sosyal ve Kültürel Çevre, İklim Koşulları, Özendirme Önlemleri ve Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı ve Finansman Olanakları* olmak üzere 10 faktör üzerinden değerlendirilmiştir.

Sanayi sektörü için önerilen yatırım konuları ise; *Pazar Olanakları ve Yakınlık, Yardımcı Malzeme ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık, Taşıma, İşgücü, Enerji ve Yakıt, Su, Arazinin Maliyeti, Topografik Yapısı ve İnşaat Maliyeti, Sosyal ve Kültürel Çevre, İklim Koşulları, Artıkların Atılması, Özendirme Önlemleri, Yan Sanayiye Yakınlık, Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Personelin Sağlanması, İletişim İmkanları, Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı, Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizmetlerinden Yararlanma ve Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)* gibi 16 faktör üzerinden değerlendirilmiştir.

Her yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Ayrıca önerilen yatırım konuları kendi içlerindeki görece üstünlüklerini yansıtmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir;

A Grubu: Gerek talep-pazar-kaynak, gerekse yatırım boyutları, karlılık ve risk derecesi bakımından sorunlu bulunmadığı düşünülen girişim alanlarını kapsamaktadır.

B Grubu: Bölgesel olanaklar ve hazırlık derecesine göre birinci gruptaki yatırımlar gibi sorunsuz konular olarak düşünölmekle birlikte kuruluş yeri, pazarlama, kapasite, işgücü vb. unsurlar açısından daha ayrıntılı çalışmayı gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

C Grubu: Bölge ve ülkenin gereksinim duyabileceği, girdi çıktı değerlendirilmesi bakımından anlamlı potansiyel gösteren yatırım alanlarıdır. Ancak, bölgede belirli bir altyapı ile ekonomik oluşum ve gelişmelere bağlı olarak öteki gruplara oranla daha ciddi hazırlık dönemi gerektiren girişim alanlarını kapsamaktadır.

Buna göre,

Tarım Sektörü için;	Sanayi Sektörü için;
0 – 120 arası puan C Grubu	0 – 150 arası puan C Grubu
121 – 160 arası puan B Grubu	151 – 200 arası puan B Grubu
161 – 200 arası puan A Grubu	201 – 250 arası puan A Grubu

yatırım konularını ifade etmektedir.

7.2. Uygun Yatırım Konuları

Mardin ili için uygun yatırım konuları önerilirken, öncelikle doğal kaynak potansiyeli göz önünde tutulmuştur. Tarım, hayvancılık, maden, orman varlığı, tarihi ve turistik değerlerden meydana gelen doğal kaynak potansiyeli, öncelikle ve kolaylıkla değerlendirilebilecek kaynakları oluşturur. Mardin ili ekonomisinde tarım ve hayvancılık sektörünün ağırlığı da dikkate alındığında, doğal kaynak potansiyeline öncelik verilmesinin gerekliliği çok açıktır.

Ön araştırmalar, yerinde yapılan incelemeler ve gerek Mardin'deki ilgililerden alınan bilgiler doğrultusunda Mardin'e yönelik 27 yatırım konusu önerilmiştir. İl için önerilen yatırım konuları aşağıda verilmektedir.

7.2.1. Doğal Kaynak Potansiyelini Değerlendirmeye Yönelik Yatırımlar

Türkiye nüfusunun yaklaşık %35'i kırsal kesimde yaşamakta ve bu nüfusun yaklaşık beşte dördü geçimini tarımsal faaliyetlerden sağlamaktadır. GSYİH'nın cari fiyatlarla %17.5'ini tarım sektörü oluşturmaktadır.

Türkiye'de hayvancılık sektörünün Milli Hasıla içindeki payı %6, kırsal gelirler içindeki payı ise %25 civarındadır. Hayvancılıkta ileri gitmiş ülkelerde ise bu oran %60-80'ler seviyesindedir. Ülkemizde hayvancılığın Milli Hasılaya olan katkısı ve gelirler içinde aldığı pay dikkate alındığında, bu sektörün önemi ve mevcut potansiyelinin iyi değerlendirilemediği anlaşılmaktadır. Ülkemizde hayvan varlığının çokluğuna rağmen birim başına verimlilik oldukça düşüktür.

Ülkemizde artan nüfusun meydana getirdiği talep ve yükselen sosyo-ekonomik refah düzeyi hayvansal protein üretiminin artırılmasını gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda dış pazar potansiyelinin de bulunması hayvancılığın önemini daha da artırmaktadır.

Başlıca hayvancılık faaliyetleri; büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı, arıcılık ve su ürünleri yetiştiriciliğidir. Hayvansal proteinin dolayısıyla hayvansal üretimin artırılmasında hayvan varlığı yanında, birim hayvandan elde edilen verim de oldukça önemlidir. Hayvansal ürünlerin üretiminde mevcut ihtisaslaşmış işletmelerin miktarının yetersizliği ve daha çok hayvansal ürünlerin üretiminin bitkisel üretimle birlikte yapılması, birim hayvan başına düşen verimi etkilemekte, hayvansal üretim potansiyelinin yeterince değerlendirilmesine olanak vermemektedir. Birim başına verimi etkileyen diğer önemli etkenler ise; hayvanların büyük bir bölümünün düşük verimli yerli ırklardan oluşması, yem üretiminin yetersizliği, yem fiyatları ile ürün fiyatları arasındaki dengesizlik, hastalıklarla mücadelenin yetersizliği, pazarlama zincirinin uzunluğu ve örgütlenmenin eksikliğidir.

Toplam arazisinin %43'ünde tarımsal faaliyet yapılan, nüfusunun %44'ü kırsal kesimde yaşayan, iktisadi faal nüfusunun %74.4'ü tarım sektöründe istihdam edilen Mardin'in (cari fiyatlarla) tarım hasılası, toplam il hasılasının %39'unu oluştururken, Türkiye tarımsal hasılasının ise %1.10'u gibi küçük bir oranını oluşturmaktadır.

Mardin ilinde doğal kaynak potansiyeline yönelik olarak tarım ve hayvancılık sektöründe 8 adet, sanayi sektöründe 4 adet olmak üzere toplam 12 adet yatırım konusu önerilmiştir. Bu yatırım konuları şöyledir:

1. *Damızlık sığır yetiştiriciliği,*
2. *Et besiciliği,*
3. *Koyun yetiştiriciliği,*
4. *Et ve yumurta tavukçuluğu,*
5. *Kaba yem üretimi,*
6. *Arıcılık,*
7. *Su ürünleri üretimi (Alabalık, Sazan, vb.),*
8. *Seracılık,*
9. *Süt işleme tesisi,*
10. *Makarna üretim tesisi,*
11. *Et ve et mamulleri üretim tesisi,*
12. *Bisküvi ve gofret üretim tesisi.*

Damızlık sığır yetiştiriciliği; ildeki mevcut olan hayvan varlığının ıslahı ve dolayısıyla verimlerinin daha da yükseltilmesi amacıyla önerilmiştir. Yöre iklimine uygun kültür ırkı veya melezlerinin tespiti büyük önem taşımaktadır. Hayvancılık sektörüne yönelik diğer yatırım konuları ise genel olarak hayvancılığın ülke ve Bölge genelinde gerileme süreciden çıkıp gelişmesi gereğinden ve Bölgede hayvancılığın geçmiş performansı dikkate alınarak önerilmiştir.

Seralar, iklime bağlı kalınmadan, bütün yıl boyunca ekonomik olarak bitkisel üretim (sebze, meyve, çiçek) yapılabilen cam, plastik, vb. ışık geçirebilen malzeme ile örtülerek değişik biçimlerde inşa edilen, yüksek sistemli ve tüm iklim elemanlarının denetimine olanak sağlayabilen örtü altı yetiştiriciliği tesisleridir. Türkiye’de, 1996 yılı itibariyle, 35.515 dekar cam ve 338.041 dekar plastik örtü altı olmak üzere toplam 373.556 dekar alanda sera uygulaması yapılmaktadır. Mardin için önerilen seracılık modeli; üretimde kalite ve standardizasyonu sağlayabilmek için tüm iklim ve besin elemanları kontrol altında tutulan, ısıtmanın suni kaynaklardan sağlandığı topraksız seracılık modelidir. Sera işletmeciliğini kısıtlayıcı en önemli etmen, bitkinin gelişimine en uygun sıcaklığı

sağlamak için katlanılan maliyettir. Serada üretilmesi uygun olan sebze ile ilişkin ayrıntılı pazar araştırması yapılmalıdır.

Arıcılık ve su ürünleri üretimi faaliyetlerinin ise ilin bitki yoğun bölgelerinde ve akarsu kaynaklarında yapılabileceği . Yonca, korunga gibi kaba yem bitkileri üretimi ise, yayla-mera besiciliğinden kurtulan ve daha ziyade kapalı ahır besiciliğine yönelen il hayvancılığının desteklenmesi amacıyla düşünülmüştür.

7.2.2. Yurtiçi ve Yurtdışı Talebi Karşılama Yönelik Yatırımlar

Ülkemizin güneydoğusunda yer alan Mardin ili, uluslar arası ulaşım ağı üzerinde bulunması ve özellikle de Suriye ve Irak'a bağlantısı nedeniyle karayolu açısından çok önemli bir konum sergilemektedir. İlin sahip olduğu bu özellikler gerek yurtiçi pazar açısından gerekse ihracat imkanları açısından avantaj sağlamaktadır. İlde, doğal kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi yanında yurtiçi talebi karşılamaya ve ihracata yönelik olarak, gelişme potansiyeli yüksek olan sektörlerle ilişkin yatırımların yapılması da büyük önem taşımaktadır.

Mardin ili uzun yıllardan bu yana uygulanan teşvik tedbirlerinden yararlanarak küçük ölçekli bir sanayi altyapısı oluşturmuştur. Ancak ülke ekonomisindeki ve bölgesel olumsuzluklardan dolayı sanayi sektörü istenen düzeyde bir gelişme sağlayarak il ekonomisini geliştirmeye yönelememiştir. Faaliyette bulunan bir çok sanayi tesisi dışında, ilde kapalı bulunan, düşük kapasite kullanım oranı ile faaliyet gösteren veya yarım kalmış oldukça fazla sayıda tesis bulunmaktadır. Bu nedenle ilde özellikle yurtiçi ve yurtdışı talebi karşılamaya yönelik olarak yapılması önerilen yeni yatırım konularının hayata geçirilmesinden önce, düşük kapasite kullanım oranı ile çalışan, atıl olan ve yarım kalmış tesislerin ekonomiye kazandırılması yönünde çalışılması gerektiği düşünülmektedir.

T.C. Başbakanlık, Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından ihracatın belirli sektörlerle bağımlılıktan kurtarılması ve hedef sektörlerin belirlenmesi anlamında ihracatta özel önem taşıyan 7 ayrı sektöre işaret edilmiştir. Bu sektörler bilgi vermek amacıyla ana başlıklar itibariyle aşağıda özetlenmiştir;

1. **Enformasyon Teknolojisi;** Bilgisayar, ekran, hard-disk, software (yazılım).
2. **Elektrik-Elektronik Ürünleri;** Beyaz eşya, kahverengi eşya, telekomünikasyon (telekomünikasyon kabloları, telefon santralleri, telsiz telefon/telsiz telgraf alıcısı, verici cihazları, transmisyon cihazları, alıcı/verici uydu antenleri, uç cihazlar).
3. **Otomotiv Ana ve Yan Sanayi;** Ana sanayi (kamyonet, otobüs), yan sanayi (dış lastikler, iç lastikler, motor aksam ve parçaları, akümülatörler, ateşleme cihazları, karoseri aksamı, jantlar ve tekerlek aksamı, konteynerler).
4. **Toprak Ürünleri;** Seramik (Karo fayans, Sağlık gereçleri, Ev eşyası), Cam, Porselen eşya.
5. **Kimya Sanayi Ürünleri;** Temizlik malzemeleri (sabun, deterjan, vb.), boya, plastik (high-tech).
6. **Konfeksiyon ve Deri Mamulleri;** Moda ve markalı ürünler.
7. **Gıda Ürünleri;** Dondurulmuş, kurutulmuş meyve ve sebze, konserveler, unlu mamuller (makarna, bisküvi), şekerli mamuller, organik tarım ürünleri.

Sermaye, teknoloji ve kuruluş yeri boyutu daha fazla ön plana çıkan bu sektörlere dikkat çektikten sonra, sektörel talebi karşılamaya yönelik olarak Mardin ili için aşağıda sıralanan 15 yatırım konusu önerilmiştir.

1. **Bilgisayar donanımları ve uygulamaları (ekran, hard-disk, software),**
2. **Elektrik motorları ve jeneratör,**
3. **Elektrolitik tel (kablo ve emaye tel-fiber optik),**
4. **Güneş kolektörü,**
5. **Hazır giyim,**
6. **Boya, baskı ve apre tesisi,**
7. **Örme eşya,**
8. **Prefabrik yapı elemanları,**
9. **Hazır beton,**
10. **PVC profil doğrama, PVC ve PE boru,**
11. **Plastik eşya (poşet, tabak, bardak, bidon, vb.) ve ambalaj malzemesi,**
12. **Soğuk hava deposu,**
13. **Tarım ilaçları,**

- 14. Temizlik Malzemeleri (Çamaşır suyu, sıvı deterjan, çamaşır sodası, tuz ruhu ve şampuan) imalatı,*
- 15. Turizm yatırımları (3 ve daha yukarı yıldızlı konaklama tesisleri ve yeme, içme, konaklama tesisleri).*

7.3. Değerlendirme Kriterlerine Göre Önerilerin Sınıflandırılması

Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak belirlenen 27 yatırım konusunun 12'si A grubunda, 14'ü B grubunda ve 1'i de C grubunda yer almaktadır.

A grubu içerisinde bulunan ve sorunsuz yatırım konuları arasında yer alan yatırım konularının 7'si Tarım ve Hayvancılık sektöründe, 3'ü İmalat Sanayiinde, 2'si ise Hizmetler sektöründe yer almaktadır.

B grubundaki belirli koşullara ve ön hazırlıklara bağımlı yatırım konularından 1'i Tarım ve Hayvancılık sektöründe, 13'ü de İmalat Sanayiinde bulunmaktadır.

Mardin ili ve yöresi için önerilen gerek A, gerek B ve gerekse C grubu yatırım konuları, ön değerlendirme niteliğinde olup uygulanabilirlikleri teknik, ekonomik ve mali yapılabirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir.

Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz ki, potansiyel yatırımcıların Mardin ili ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

Mardin için önerilen yatırım konularının görece üstünlüklerine göre sınıflandırılması ve önerilen yatırım konularının kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi Tarım ve Hayvancılık sektörü için Tablo 69'da ve İmalat Sanayi için Tablo 70'de verilmiştir.

TABLO 69 : TARIM VE HAYVANCILIK SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Damızlık Sığır Yetiştiriciliği		Et Besiciliği		Koyun Yetiştiriciliği		Et ve Yumurta Tavukçuluğu	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	8	24	9	27	7	21
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	9	18	8	16	8	16
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	1	10	10	10	10	10	10	8	8
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Arazi Durumu	3	10	30	10	30	9	27	9	27
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	10	10	10	10	9	9	7	7
8. İklim Koşulları	3	9	27	9	27	9	27	8	24
9. Özendirme Önlemleri	2	7	14	7	14	7	14	7	14
10. Toplam Yat.Tut., İşl.Ser.İht.ve Fin. Olanakları	2	7	14	7	14	8	16	7	14
TOPLAM			171		171		170		155
Yatırımın Yer Aldığı Görelî Üstünlük Grubu		<i>A</i>		<i>A</i>		<i>A</i>		<i>B</i>	

TABLO 69'UN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Kaba Yem Üretimi		Arıcılık		Su Ürünleri Üretimi		Seracılık	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	9	27	8	24	9	27	9	27
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	9	18	8	16	8	16
3. Taşıma	1	9	9	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	1	10	10	10	10	9	9	9	9
5. Enerji, Yakıt ve Su	2	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Arazi Durumu	3	8	24	9	27	9	27	9	27
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	3	8	24	8	24	9	27	9	27
9. Özendirme Önlemleri	2	7	14	7	14	7	14	7	14
10. Toplam Yat.Tut., İşl.Ser.İht.ve Fin. Olanakları	2	9	18	9	18	7	14	7	14
TOPLAM			167		167		166		166
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		<i>A</i>		<i>A</i>		<i>A</i>		<i>A</i>	

TABLO 70 : SANAYİ SEKTÖRÜNDE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ KURULUŞ YERİ FAKTÖRLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Süt İşleme Tesisi		Makarna Üretim Tesisi		Et ve Et Mam. Tesisi		Bisküvi ve Gofret Üretim Tesisi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	8	24	8	24	7	21
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	9	18	9	18
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	2	9	18	8	16	9	18	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8	8	8	8	8	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	9	9	8	8	9	9	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	8	8	9	9	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	9	18	8	16	9	18	8	16
10. Özendirme Önlemleri	2	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8	8	8
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	7	14	8	16	7	14
13. İletişim İmkanları	1	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16
TOPLAM			201		197		206		196
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		<i>A</i>		<i>B</i>		<i>A</i>		<i>B</i>	

TABLO 70'İN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Bilgisayar Donanımları ve Uygulamaları		Elektrik Motorları ve Jeneratör		Elektrolitik Tel Üretim Tesisi		Güneş Kolektörü		Hazır Giyim	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	5	15	6	18	6	18	9	27	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	5	10	5	10	6	12	8	16	8	16
3. Taşıma	1	7	7	7	7	7	7	8	8	8	8
4. İşgücü	2	5	10	6	12	6	12	8	16	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	7	7	7	7	7	7	8	8	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	7	7	7	7	7	7	8	8	7	7
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7	7	7	8	8	9	9	8	8
8. İklim Koşulları	1	8	8	8	8	8	8	9	9	8	8
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	6	12	6	12	7	14	9	18	9	18
10. Özendirme Önlemleri	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	5	5	5	5	6	6	7	7	7	7
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	5	10	6	12	7	14	8	16	8	16
13. İletişim İmkanları	1	6	6	7	7	8	8	9	9	8	8
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	4	8	6	12	7	14	9	18	7	14
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
TOPLAM			149		161		172		206		195
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		C		B		B		A		B	

TABLO 70'İN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Boya, Baskı ve Apre Tesisi		Örme Eşya Üretim Tesisi		Prefabrik Yapı Elemanları		Hazır Beton		PVC Profil Doğrama, PVC ve PE Boru	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	6	18	8	24	8	24	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	2	8	16	8	16	7	14	7	14	8	16
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	7	7	7	7	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	8	8	8	8	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	7	14	7	14	7	14	7	14	8	16
10. Özendirme Önlemleri	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	7	7	7	7	7	7
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	6	12	7	14	7	14	7	14	7	14
13. İletişim İmkanları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	6	12	7	14	7	14	7	14
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
TOPLAM			177		181		186		186		191
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		B		B		B		B	

TABLO 70'İN DEVAMI

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	Plastik Eşya Üretim Tesisi		Soğuk Hava Deposu		Tarım İlaçları Üretim Tesisi		Temizlik Malzemeleri Üretim Tesisi		Turizm Yatırımları	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	9	27	9	27	7	21	8	24
2. Yardımcı Malz. Ve Hammadde Kaynaklarına Yakınlık	2	5	10	8	16	7	14	7	14	8	16
3. Taşıma	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
4. İşgücü	2	7	14	8	16	8	16	7	14	9	18
5. Enerji, Yakıt ve Su	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
6. Arsanın Maliyeti, Topoğrafik Yapısı ve İnşaat Maliyeti	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Sosyal ve Kültürel Çevre	1	8	8	8	8	8	8	7	7	8	8
8. İklim Koşulları	1	8	8	9	9	9	9	8	8	9	9
9. Çevre Koşullarına Uygunluk	2	8	16	9	18	9	18	7	14	9	18
10. Özendirme Önlemleri	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	9	9	8	8	7	7	9	9
12. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	6	12	8	16	7	14	7	14	8	16
13. İletişim İmkanları	1	8	8	8	8	9	9	8	8	9	9
14. Toplam Yatırım Tutarı, İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	8	16	7	14	7	14	7	14
15. Finansman İmkanları ve Bankacılık Hizm. Yararlanma	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
16. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
TOPLAM			182		204		198		182		202
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		<i>B</i>		<i>A</i>		<i>B</i>		<i>B</i>		<i>A</i>	

Mardin ili ve yöresinin ekonomik ve doğal koşulları dikkate alınarak önerilen yatırım konularının, belirlenmiş kurulu kapasitelere göre tahmini yatırım tutarı ve yaratacağı istihdam miktarı, fikir vermek amacıyla, Tablo 71'de verilmiştir.

TABLO 71 : ÖNERİLEN YATIRIM KONULARININ TESPİT EDİLEBİLEN TAHMİNİ KURULU KAPASİTELERİ, YATIRIM TUTARLARI VE İSTİHDAM DURUMU

Sektörler	Kapasite	Top. Yatırım Tutarı (\$)	İstihdam (Kişi)
TARIM VE HAYVANCILIK			
Damızlık Süt Sığırcılığı	500 Baş/Yıl	2.270.000	30
Et Besiciliği	50 BB/Gün, 250 KB/Gün kesim 1.500 Baş/Dönem besi	2.900.000	60
Koyun Yetiştiriciliği	FAB	FAB	FAB
Et ve Yumurta Tavukçuluğu	960.000 Ad/Yıl Piliç 42.850.000 Ad/Yıl Yumurta	1.690.000	18
Kaba Yem Üretimi	FAB	FAB	FAB
Arıcılık	60 Kovanlık	9.000	2
Su Ürünleri (Alabalık vb.)	200 Ton/Yıl Alabalık yetiştiriciliği	350.000	20
Seracılık	7.500 m ² serada sebze yetiştiriciliği	200.000	20
İMALAT SANAYİ			
Süt İşleme Tesisi	36.000 Ton/Yıl Süt İşleme	780.000	15
Makarna Üretim Tesisi	3.855 ton/Yıl makarna	1.468.000	23
Et ve Et Mamulleri Üretim Tesisi	13.212 Ton/Yıl	1.970.000	32
Bisküvi ve Gofret Üretim Tesisi	22.000 Ton/Yıl bisküvi, 550 T0n/Yıl Gofret	3.000.000	600
Bilgisayar Donanımları ve Uygulamaları	FAB	FAB	FAB
Elektrik Motorları ve Jeneratör	84.000 Adet/Yıl	5.000.000	-
Elektrolitik Tel (kablo ve emaye tel)	FAB	FAB	FAB
Güneş Kolektörü	24.000 Adet/Yıl	750.000	60
Hazır Giyim	360.000 Adet/Yıl Muhtelif Konfeksiyon	335.000	92
Boya,Baskı,Apri Tesisi	2.764 Ton/Yıl Boya ve Baskı	1.175.000	10
Örme Eşya Üretim Tesisi	1.000.000 Adet/Yıl Tişört vb. penye	1.000.000	30
Prefabrik Yapı Elemanları	1.000.000 m ² /Yıl (Parke, Bordür taşı vb)	4.000.000	120
Hazır Beton	100.000 m ³ /Yıl Hazır Beton	1.400.000	22
PVC Profil Doğrama,PVC ve PE Boru	82.000 M-Tül/Yıl PVC profil 800 Ton/Yıl PVC ve PE Boru	1.000.000	35
Plastik Eşya ve Ambalaj İmalatı	300 Ton/Yıl Muh. Plastik kap ve ambalaj malzemesi	300.000	60
Tarım İlaçları	8.000 Ton/Yıl	8.300.000	125
Temizlik Malzemeleri İmalatı	3.840 Ton/Yıl Toz deterjan, 2.880 Ton/Yıl Likit deterjan, 1.440 Ton/Yıl Yumuşatıcı deterjan, 864 Ton/Yıl Tıraş kremi	242.000	10
HİZMETLER - TURİZM			
Soğuk Hava Deposu	15.000 m ³ Soğuk Hava Deposu	725.000	15
Otel (Üç yıldızlı) ve Lokanta	50 Oda, 100 Yatak kapasiteli Otel,100 kişilik lokanta, 80 kişilik çok amaçlı salon	2.000.000	80

Not: Önerilen yatırım konuları ile ilgili kapasite, toplam yatırım tutarı ve istihdam miktarı verileri fikir vermek amacıyla derlenmiş olup tahmini tutarlardır. Dolayısıyla fizibilite aşamasında değişiklik olabilir.

FAB: Fizibilite Aşamasında Belirlenecek

8. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Türkiye, gerek ekonomik gerekse sosyal sorunları bulunan ve bu sorunları sahip olduğu kıt kaynaklarını optimal şekilde kullanarak çözmeye çalışan bir ülkedir. Ülke problemleri, doğal olarak coğrafi bölgelerimize ve bütün illerimize yansımaktadır. Üretim kaynaklarının kıtlığı ve dağılımındaki dengesizliklerin yanı sıra diğer bazı ekonomik ve organizasyona yönelik sorunlar, Türkiye'de bölgeler arası hatta iller arası dengesiz büyümeye neden olmaktadır.

Bölgeler ve iller arasındaki ekonomik ve sosyal alanda görülen bu dengesizlikleri gidermek amacıyla, devlet tarafından çeşitli politikalar uygulanmaktadır. Bu politikaların başında da farklı illere farklı yatırım teşviklerinin uygulanması gelmektedir. Devlet, ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış yörelere farklı yatırım teşviklerini uygulayarak (yatırım indirimi, gümrük muafiyeti, teşvik primi, katma değer vergisi erteleme, uzun vadeli ve düşük faizli kredi, vergi muafiyetleri vb.) bu bölgeler (ve/veya iller) arasındaki gelişmişlik farkını gidermeye çalışmaktadır.

Ekonomik gelişmenin en önemli şartlarından birisi yatırımların rasyonel olarak en verimli alanlara yapılmasıdır. Bu anlamda uygun yatırımların belirlenmesi ve projelerinin değerlendirilmesinde uygun yatırım alanları araştırmasının önemi büyüktür.

Uygun yatırım alanları araştırması; ilin/ilçenin veya bölgenin kısa ve uzun dönemde beklenen gelişmeleri de dikkate alınarak önerilebilecek yatırım konuları ile bunların olası kuruluş yerlerini tespit etmeye yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmaları yönlendiren birincil amaç, yöre kalkınmasına katkıda bulunacak, yöre kaynakları ile uyumlu ve pazarlama olanağı yüksek yatırım alanlarının belirlenmesidir.

Uygun yatırım alanları araştırmasının temel inceleme alanı ise ***kuruluş yeri faktörleri*** analizidir. Kuruluş yeri faktörleri, belirli bir üretim biriminin belirli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi halinde, söz konusu üretim biriminin maliyeti, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsar. Başka bir ifadeyle kuruluş yerinin seçimi genellikle işletme giderlerinin en düşük, işletme gelirlerinin en yüksek olduğu yerin belirlenmesi sürecini içermektedir.

Yatırım projesinde belirlenecek kuruluş yeri, işletmenin amaçlarına ulaşması için gerekli koşulları gerçekleştirebilecek özellikleri taşımalıdır. Bu amaçla, kuruluş yerinin belirlenme sürecinde verimlilik, iktisadilik ve karlılıktan oluşan üç ekonomik unsur göz önünde bulundurulmaktadır.

Kuruluş yeri seçimine ilişkin verilecek bir karar, tesisin faaliyeti süresince değiştirilmesi zor ve çoğu zaman mümkün olmayan, değiştirilmesi mümkün olduğunda ise çok yüksek maliyet gerektiren bir karardır. Kuruluş yeri kararının bu özelliği, ciddi ve isabetli araştırmaların yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla, kuruluş yeri seçimine etki eden faktörlerin çok iyi bir şekilde tespit edilmesi ve bu faktörlerin kuruluş yeri üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesi gerekmektedir.

Mardin ili genelinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda, ilin sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Suriye sınırında yer alan Mardin ili, 8.891 km²'lik yüzölçümüyle Türkiye'nin % 1'ini kaplamaktadır. 1997 Genel Nüfus Tespit sonuçlarına göre il nüfusu 646.826 kişi olup, nüfusunun %56'sı şehirlerde ve %44'ü kırsal kesimde yaşamaktadır.

İl 1985-1990 döneminde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %-76 net göç hızı ile en fazla göç veren iller arasında ikinci sırada yer almış olup, bunun sonucunda 1985-1990 döneminde yıllık nüfus artış hızı %-31.25 olarak gerçekleşmiştir.

Nüfusun sosyal ve ekonomik niteliklerini içeren 1990 Genel Nüfus Sayım sonuçlarına göre il iktisaden faal nüfusu 216.217 kişi olup, toplam nüfusun %38.8'sini oluşturmaktadır. İktisaden faal nüfusun %74.4'ü tarım, %2.3'ü sanayi sektöründe çalışmaktadır.

1998 yılı itibariyle Mardin ilinin Türkiye GSYİH'sı içindeki payı %0.47'dir. Pay sıralamasında Mardin ili, Türkiye genelinde 45. ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri içerisinde 4. sırada bulunmaktadır. Mardin'de kişi başına düşen GSYİH rakamı Türkiye

ve Bölge ortalamasının oldukça altındadır. 1998 yılı itibariyle 1.523 \$ olan il kişi başına GSYİH rakamı, büyüklük açısından Türkiye genelinde 63. ve G.D.A. Bölgesi illeri içerisinde 5. sırada yer almıştır.

Mardin ekonomisinde tarım sektörü ilk sırada yer almaktadır. Mardin tarım hasılasının Mardin GSYİH'sı içindeki payı %39, G.D.A. Bölgesi tarım hasılası içindeki payı %12.4 ve Türkiye tarım hasılası içindeki payı ise %1.1'dir.

İl sanayisi genel olarak tarım ve tarımsal kaynak potansiyeline dayalı bir gelişme göstermiştir. Kalkınmada öncelikli iller kapsamına alındığından itibaren öncelikle taş ve toprağa dayalı yatırımlar gündeme gelmekle beraber, il sanayisinin tarıma dayalı yapısı devam etmektedir. Mardin toplam hasılası içinde %3.9 paya sahip olan il sanayi hasılasının Bölge sanayi hasılası içindeki payı %2.47 ve Türkiye sanayi hasılası içindeki payı %0.08'dir.

Mardin tarımında bitkisel üretim ilk sırada yer almakta olup, ilde üretilen tarla ürünlerinin (buğday, arpa, kırmızı mercimek) G.D.A. Bölgesi ve Türkiye üretiminde önemli payları bulunmaktadır. İlde hayvancılık yıllardan beri bitkisel üretimin yanında ikinci bir faaliyet kolu olarak yürütülmüştür. İl hayvancılığında, yerli ırk oranı oldukça yüksektir.

Mardin ilinin sosyo-ekonomik yapısı incelendiğinde, Merkez ilçe de dahil olmak üzere genel olarak tüm ilçelerin geri kalmışlık düzeyinde oldukları görülmektedir. DPT'nin 858 ilçeye yönelik yaptığı değerlendirmeye göre, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Merkez ilçe 179. sırada yer alırken (il içerisinde birinci sırada), Savur ilçesi 834. sırada yer almıştır. İl genelindeki bu olumsuz durumun, il sanayisinin tarıma dayalı olmaktan kurtulamamış olmasının yanında ticari faaliyetlerdeki istikrarsızlıktan kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

İlde tarım ve ticaretin gelişmiş bir yapı göstermesine, sanayi sektörünün de belli bir gelişme sağlamasına rağmen, il ekonomisi istenen kalkınmayı gerçekleştirememiş, yapılan yatırımlar yeterince üretime yönlendirilememiştir. Bunun nedenleri, Mardin'deki sermayenin bir araya getirilememesi, teşebbüs ruhunun eksikliği, mevcut

müteşebbislerin genelde ticaret sektörüne yönelik yatırımlarda bulunması, ticaretten kazanılan artıların yeterince sanayiye yönlendirilememesi ve bazı yanlış yatırım tercihleri olarak sıralanabilir.

Yukarıdaki değerlendirmeler ışığında; proje ve yatırım aşamasında bulunan KSS' nin tamamlanarak devreye girmesiyle beraber, ilin konumu, ulaşım imkanları, altyapı olanakları (O.S.B. ve Serbest Bölgenin Varlığı) dikkate alındığında, Bölgesel olumsuzlukların da ortadan kalkmasıyla beraber önümüzdeki yıllarda Mardin sanayisinin ülke sanayisine paralel bir gelişme sürecine gireceği beklenebilir.

Bu çalışmada Mardin ili ve yöresinin mevcut ekonomik ve sosyal dengesizliklerine çözüm getirme çalışmaları kapsamında kısa ve orta dönemde yapılabilirliği olası görülen, yeni istihdam alanları yaratabilecek yatırım konusu önerileri geliştirilmiştir.

Mardin ili ve yöresinin ekonomik ve sosyal koşulları dikkate alınarak yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda, belirlenen yatırım konuları öneri niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri teknik, ekonomik ve mali yapılabilirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir.

Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz potansiyel yatırımcıların Mardin ili ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

EK : YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI VE YATIRIMLARI TEŞVİK FONU HAKKINDA KARAR

KARAR SAYISI:2001/1821

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:18.01.2001/24291

BİRİNCİ BÖLÜM **YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI**

Amaç

Madde 1- Bu Karar'la; Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normları ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak tasarrufları yatırıma yönlendirmek suretiyle, katma değeri yüksek, ileri ve uygun teknolojileri kullanarak bölgeler arası dengesizlikleri gidermek, istihdam yaratmak ve uluslararası rekabet gücü sağlamak için yatırımların desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Tanımlar

Madde 2- Bu Karar'da geçen;

Müşteşarlık : Hazine Müsteşarlığını,

Fon : Yatırımları Teşvik Fonunu,

Teşvik belgesi : Yatırım Teşvik Belgesi veya İzin ve Teşvik Belgesini,

Oda: Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliğine bağlı sanayi odaları, ticaret ve sanayi odalarını ve ticaret odalarını,

Aracı bankalar: Bu Karar'ın uygulanmasına ilişkin Müsteşarlıkça yayımlanacak tebliğde belirlenecek bankalar ile Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar'da belirtilen bankalar,

ifade eder.

Destek Unsurları

Madde 3- Yatırımlara bu Karar çerçevesinde sağlanabilecek destek unsurları şunlardır:

- Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
- Yatırım indirimi,
- Katma Değer Vergisi istisnası,
- Vergi, resim ve harç istisnası,
- Fon'dan kredi tahsisi.

Ayrıca yatırımlar, diğer Kanun ve Bakanlar Kurulu kararlarında teşvik belgesine bağlı olarak öngörülen destek unsurlarından da yararlandırılabilir.

Yukarıda sayılan destek unsurlarının uygulama esasları Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ve genelgelerle belirlenir.

Destek Unsurlarında Bölgesel Ayırım

Madde 4- Destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır (EK 1).

Kalkınmada öncelikli yöre kapsamındaki iller, Yüksek Planlama Kurulu kararları ile yeniden belirlenebilir.

Teşvik Belgesi

Madde 5- Destek unsurlarından yararlanılabilmesi için, Müsteşarlıkça makro ekonomik politikalar, arz-talep dengesi, sektörel, mali ve teknik yönden yapılacak değerlendirme sonucunda uygun görülen yatırımların, bu Karar ve bu Karar'a istinaden çıkarılacak tebliğ ve genelgelerde belirtilen ilke ve ölçütler içinde kalınmak koşulu ile teşvik belgesine bağlanması şarttır.

Yatırımın, teşvik belgesine bağlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının;

- a)Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlarda 600 milyar Türk Lirası,
- b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyar Türk Lirası,
- c) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyar Türk Lirası olması gerekmektedir.

Finansal kiralama şirketleri aracılığıyla yapılacak yatırımlarda aranacak asgari sabit yatırım tutarı bu miktarların % 25'i kadardır.

“Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar” çerçevesinde destek unsurlarından faydalanan yatırımlar için bu Karar'a istinaden teşvik belgesi düzenlenmez.

Yabancı sermayeli yatırımlar dışındaki imalat ve tarımsal sanayi sektöründe yapılacak (Fon kaynaklı kredi desteğinden yararlanabilecek yatırımlar hariç) sabit yatırım tutarı 2 trilyon Türk Lirasını aşmayan yatırımlar için teşvik belgesi müracaatları, bu Karar'ın yayımı tarihini izleyen altıncı ayın sonundan itibaren, öncelikle Odalara yapılır. Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca tebliğle belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde ilgili Odaca yapılacak değerlendirme sonuçları tüm projeler için yine tebliğle belirlenecek format halinde Müsteşarlığa iletilir. Müsteşarlığın yapacağı nihai değerlendirme sonucunda uygun görülen yatırımlar teşvik belgesine bağlanır.

Müracaat yapılacak Odalar, Müsteşarlık ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği tarafından birlikte tesbit edilir.

Teşvik belgesine bağlanan yatırımlara ilişkin bilgiler aylık olarak Resmi Gazete'de yayımlanır.

Teşvik belgesine ilişkin müracaatta, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat kaydedilmek üzere;

- a)Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda 200 milyon Türk Lirası,
- b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlarda 400 milyon Türk Lirası,
- c)Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlarda ise 600 milyon Türk Lirası,

yatırılması zorunludur. Kalkınmada öncelikli yöreler dışındaki yörelerde 2 trilyon Türk Lirasının üzerindeki yatırımlarda bu tutar 2 milyar Türk Lirası olarak uygulanır.

İlgili Odalara müracaat edilmesi halinde; yukarıdaki tutarların 100 milyon Türk Lirası ilgili Oda hesabına, kalan tutar ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat kaydedilmek üzere yatırılır. İlgili Odalarca teşvik belgesi ile ilgili olarak tamamlama ekspertiz ücretleri dışında yapılacak diğer işlemler için ayrıca hiçbir isim altında ücret talep edilemez.

Projenin uygun görülmemesi veya yatırımcının teşvik belgesi düzenlenmeden önce talebinden vazgeçmesi halinde bu meblağ yatırımcıya iade edilir.

Teşvik belgesi veya eki listelerin zayi olması nedeniyle yatırımcı tarafından yeniden tasdikinin talep edilmesi durumunda; her bir belge için teşvik belgesinde yazılı toplam yatırım tutarının %0.2'si oranındaki meblağ

Fon'a irat kaydedilmek üzere yatırılır. Bu meblağ, her bir belge itibarıyla 200 milyon Türk Lirasını geçemez. Zayi olan belgeler tasdik edilmeden önce talepten vazgeçilmesi halinde bu meblağ yatırımcıya iade edilir.

Bu maddede belirtilen değerleri, her yıl başında Maliye Bakanlığınca önceki yıla ait olarak 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranında artırmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir.

Destek Unsurlarından Yararlanma

Madde 6- Teşvik belgesine bağlanan; kalkınmada öncelikli yörelerdeki yatırımlar, normal yörelerdeki yatırımlar ve gelişmiş yörelerde Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı'nca belirlenecek yatırımlar ile bu yörelerde Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen organize sanayi bölgeleri (özel organize sanayi bölgeleri dahil), küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerindeki yatırımlar, bu Karar'da yer alan destek unsurlarından yararlanabilir.

Gümrük Vergisi ve toplu konut Fonu İstisnası

Madde 7- Teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizat ithalatı, yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı gereğince ödenmesi gereken Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu'ndan istisnadır. CKD aksam ve parçaları ile yedek parça ithalatı teşvik belgesi kapsamında uygun görülebilir.

Ancak, binek araçları, otobüs, çekici (Euro I, Euro II veya Euro III normlarına uygun yeşil motoru haiz olanlar hariç), teşvik belgesi kapsamında üretilecek otomobil ve hafif ticari araçlarda kullanılacak CKD aksam ve parçaları, yedek parça (ilgili makine ve teçhizat bedelinin %5'ini geçemez), treyler (frigorifik olanlar hariç), mobilya, yat, motorbot, kamyon (off road-truck tipi ile karayoluna çıkması mümkün olmayan kaya tipi damperli kamyonlar hariç), transmikser, kesintisiz güç kaynağı, beton santrali, forklift, beton pompası, inşaat malzemeleri, porselenden ve seramikten mamul sofralar ve mutfak eşyasının teşvik belgesi kapsamında ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararında öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Bu Karar çerçevesinde teşvik belgesi kapsamında hammadde, aramalı ve işletme malzemesi ithal edilemez.

Teşvik belgesi kapsamında kullanılmış makine ve teçhizat ithaline (karayolu nakil vasıtaları hariç) İthalat Rejimi Kararındaki hükümler çerçevesinde Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca tebliğ ve genelgeler ile belirlenecek usul ve esaslara göre izin verilebilir.

Yatırım İndirimi

Madde 8- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ek 3 üncü maddesi hükmü uyarınca yatırım indirimi oranı;

a) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için %40,

b) Organize sanayi bölgeleri ve kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için %100,

c) Uluslararası rekabet gücü kazandıracak, yüksek teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az ikisini içeren 250 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan sinai yatırımlarda ise yöre farkı gözetilmeksizin %200

olarak uygulanır.

d) Bu Karar kapsamında normal yörelerde yapılacak yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) yatırımları, ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknopark ve teknoparklarda yapılacak yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar, elektronik sanayi yatırımları, gemi ve yat inşaat yatırımları, tersane yatırımları, uçak ve helikopter yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları, maden istihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları, yazılım geliştirme yatırımları, genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen

küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az birini içeren ve sabit yatırım tutarı 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki yatırımlar özel önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Bu çerçevede özel önem taşıyan sektör yatırımlarına uygulanacak yatırım indirimi oranları ise;

a)Yukarıda yöre farkı gözetmeksizin sayılan özel önem taşıyan sektörler yatırımları için bütün yörelerde %100,

b) Normal yörelerde yapılacak diğer yatırımlar için %60,

olarak uygulanır.

Yatırım indiriminde, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen asgari yatırım indirimi tutarları esas alınır.

Katma Değer Vergisi İstisnası

Madde 9- 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13 üncü maddesinin (d) bendi gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır.

Fon'dan Kredi Tahsisi

Madde 10- Araştırma-geliştirme yatırımları, teknopark ve teknoparklarda yapılacak yatırımlar, çevre korumaya yönelik yatırımlar, hammaddelerini sözleşmeli üretim modeli ile temin eden tarımsal sanayi yatırımları, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar (Batman, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkari, Hatay, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Tunceli ve Van illerinde yapılacak komple yeni yatırımlar), organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerine taşınacak yatırımlar ile ilgili diğer Bakanlar Kurulu kararlarında öngörülen yatırımlar için Fon'dan kredi tahsisi, tarımsal sanayi yatırımlarına sözleşmeli üretim için kullanılmak üzere ayrıca işletme kredisi tahsisi yapılabilir. Fon'dan tahsis edilecek kredinin miktarı, vadesi ile uygulamaya ilişkin diğer usul ve esaslar Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca çıkarılacak tebliğ ve genelgeler ile belirlenir.

Madde 11- Serbest bölgelerde ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanındaki yatırımlar ile bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar için sadece Fon kaynaklı kredi desteğini içeren teşvik belgesi düzenlenebilir.

Yukarıda belirtilen konular dışında daha önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre düzenlenmiş teşvik belgesi konusu yatırım yerinin serbest bölge ilan edilmesi durumunda, belgenin verildiği mevzuat hükümlerine bağlı kalınmaksızın yatırımın mevcut hali dikkate alınarak serbest bölgenin faaliyete geçtiği tarih itibarıyla tamamlama vizesi yapılır.

Devir, Temlik, Satış ve İhraç

Madde 12- Teşvik belgesi kapsamı ithal makine ve teçhizatın 5 yıl, yerli makine ve teçhizatın ise 2 yıl süre ile diğer yatırımcılara devir, temlik ve satışı yapılamaz. Teşvik belgesindeki kayıt ve koşulların yerine getirilmemesi halinde, teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizatın satışı, sözkonusu sürelerin dolmuş olması durumunda da izne tabidir.

Teşvik belgesi kapsamı yatırımın veya belge kapsamında temin edilen makine ve teçhizatın devir, temlik, satış ve ihracına ilişkin usul ve esaslar Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca yayımlanacak tebliğ ve genelgeler ile belirlenir.

Yatırımın Süresi ve Tamamlama Vizesi

Madde 13- Teşvik belgesi kapsamı yatırımların proje bazında yapılacak değerlendirme sonucunda öngörülecek sürede gerçekleştirilmesi esastır. Yatırımın öngörülen sürede gerçekleştirilememesi halinde teşvik belgesinde kayıtlı ilk sürenin yarısı kadar daha ek süre verilebilir.

Öngörülen süre veya ek süre bitimini müteakip altı ay içinde yatırımın tamamlama vizesinin yapılması için teşvik belgesini düzenleyen mercie müracaat edilmemesi halinde teşvik belgeleri iptal edilmiş sayılır ve yararlanılan destek unsurları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun çerçevesinde geri alınır

Yatırımların Nakli

Madde 14- Mevcut yatırımların gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler ile organize sanayi bölgelerine nakline, bu Karar hükümlerine göre sektörlerin ve bölgelerin durumu da dikkate alınarak Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca yayımlanacak tebliğ ve genelgeler ile belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde proje bazında izin verilebilir.

Kararlara İlişkin Uygulama

Madde 15- Teşvik belgesinde öngörülen destek unsurlarının ilgili kurum ve kuruluşlar ile bankalar tarafından uygulanması zorunludur.

Daha önceki yıl kararlarına göre teşvik belgesine bağlanan yatırımlarla ilgili uygulamalara, teşvik belgesinin istinat ettiği karar ile diğer ilgili Bakanlar Kurulu kararlarında belirtilen hükümler çerçevesinde devam olunur. Ancak, bu Karar ve bu Karara istinaden çıkarılacak tebliğ ve genelgelerle belirlenecek ihracat taahhüdü, ithalatta alınan fonlar, özkaynak oranları ve bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlarla ilgili hükümler, bu Kararın yürürlükte olduğu süre içerisinde talep edilmesi halinde, daha önceki kararlara istinaden düzenlenmiş teşvik belgelerine de uygulanır.

Bu Karar ve daha önceki kararlarda yer alan destek unsurlarının uygulanmasında ortaya çıkacak tereddüt ve ihtilaflarda Müsteşarlığın görüşü doğrultusunda işlem tesis edilir.

Madde 16- Kamu kurum ve kuruluşlarınca teşvik belgesi kapsamında gerçekleştirilen yatırımların, belgenin istinat ettiği karar hükümlerine bağlı kalınmaksızın mevcut haliyle tamamlanmış sayılarak tamamlama vizesi işlemleri Müsteşarlıkça yapılır.

Yetki ve Uygulama Esasları

Madde 17- Müsteşarlık, tebliğ ve genelgeler ile belirlenen esas ve usuller çerçevesinde bu Karar kapsamındaki uygulamaya yönelik bazı işlemlerin yürütme yetkisini diğer kurum ve kuruluşlara devredebilir.

Müsteşarlık, bu Karar'ın uygulanmasını teminen; makro ekonomik politikalar ve gelişen şartlar gözönünde bulundurularak gerekli tedbirleri almaya, Karar'ın kapsamı, işleyişi, çeşitli kurum ve kuruluşlara verilecek görevlere ilişkin usul ve esasları tebliğler ve genelgeler ile belirlemeye, Karar'da öngörülen haller dışında kalan özel durumları inceleyip sonuçlandırmaya, mücbir ve haklı sebeplerin varlığı halinde teşvik belgesi ile ilgili gerekli işlemleri yapmaya, yatırımlarda öngörülen şartlara uyulup uyulmadığını denetlemeye ve denetim sonuçlarına göre gerekli tedbirleri almaya, belgelerde tahrifat yapan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve belge veren yatırımcıların işlemlerini sınırlamaya veya teşvik belgelerini iptal etmeye, ilgili kuruluşlardan bilgi istemeye yetkilidir

Diğer mali mevzuata aykırı davranan firmaların ilgili kurum ve kuruluşlarca Müsteşarlığa bildirilmesi halinde de yukarıdaki hükümler uygulanır.

Yatırımlara Müeyyide Uygulanması

Madde 18- Destek unsurlarından faydalanabilmek için, yatırımların teşvik belgelerindeki kayıt ve koşullara uygun olarak gerçekleştirilmeleri esastır.

Bu Karar ve bu Karar'a ilişkin olarak yürürlüğe konulacak tebliğ ve genelgelerde belirlenen hükümlere aykırı davranan, teşvik belgesindeki kayıt ve koşulları yerine getirmeyen, teşvik belgesi ile diğer belgelerde tahrifat yapan, yanlış ve yanıltıcı bilgi ve belge veren yatırımcıların yararlandıkları destek unsurları, ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca kısmen veya tamamen geri alınır.

İKİNCİ BÖLÜM

YATIRIMLARI TEŞVİK FONU

Fon'un Gelirleri

Madde 19- Fon'un gelirleri aşağıda belirtilmiştir.

- a)Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu gelirlerinin tamamı,
- b)Tütün Fonu gelirlerinin %25'i,
- c) Gerektiğinde Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu ve diğer fonlardan yapılacak aktarmalar,
- d)Fon'dan tahsis edilen kredilerin anapara, taksit ve faiz geri ödemeleri,
- e) Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili mevzuata aykırı davranılması nedeniyle yatırımcılardan tahsil edilen tutarlar ve Fon kaynaklı kredinin öngörülen şekilde kullanılmaması sonucu geri alınan anapara ve cezai faizleri,
- f)Dahilde İşleme Rejimine aykırı davranılması sonucunda irat kaydedilen teminatlar,
- g) Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili mevzuat çerçevesinde ödenmesi gereken teminatlar ve dahilde işleme rejimine göre yapılan tahsilatlar,
- h)İthalat Rejimi Kararı çerçevesinde irat kaydedilen teminatların tamamı.

Fon'dan Yapılacak Ödemeler

Madde 20- Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedeflere uygun olarak, yatırımların yönlendirilmesi ve desteklenmesi için her yıl bütçe kanunıyla Yatırımları Teşvik Fonuna konulan ödenek çerçevesinde, teşvik belgeli olup olmadığına bakılmaksızın mevzuatında öngörülen usul ve esaslara göre düşük faizli yatırım ve işletme kredisi öngörülebilir.

A) Fon'dan Yapılacak Diğer Ödemeler

Fon'dan aşağıda belirtilen ödemeler yapılabilir:

- a) Fon ve Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu ile ilgili olarak açılacak davalar ve yapılacak icra takiplerine ilişkin harç ve masraflar, görülmekte olan davalar sırasında görevli bankalarca yapılması gerekli masraflar, Fon aleyhine sonuçlanan davalarla ilgili olarak geri verilmesi gerekli tutarlar ile mahkeme ve icra masrafları gibi giderler,
- b) Maddi hata ve matrah değişikliği gibi nedenlerle idari ve adli makamlarca Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'na fazladan yatırıldığı tespit edilen tutarlardan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca iade edilecek tutarlar,
- c) Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili olarak mevzuatında öngörülen ödemeler,
- d) Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları Hakkında Karar, Yarım Kalmış İşletme Sermayesi Yetersizliği Nedeniyle İşletmeye Geçememiş veya Kısmen Geçmiş Yatırımların Ekonomiye Kazandırılmasına Dair Karar, Tabii Afetten Zarar Gören Yatırımların (Küçük ve Orta Boy İşletmeler Dahil)

Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Karar ile Yatırımları Teşvik Fonundan ödeme yapılması öngörülen Bakanlar Kurulunca çıkarılan diğer kararnamelere istinaden yapılacak ödemeler,

e) Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili daha önceki kararlarda belirtilen hükümler çerçevesinde müktesep hak olarak öngörülen ödemeler,

f) 12/5/1988 tarihli ve 88/12944 sayılı Karar ve bu Karar'a ilişkin tebliğlere göre ilgili mevzuatında öngörülen esaslar çerçevesinde yapılacak ödemeler,

g) Fon'un gelirlerinin %0.2'sini geçmemek kaydıyla, Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı'na belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde, Hazine Müsteşarlığı Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğüne yurtiçi ve yurtdışında araştırma, eğitim ve tanıtım faaliyetlerinde bulunulması, sektörel incelemeler yapılması ve gelişmelerinin izlenmesi, yatırımların değerlendirilmesi ve takibinin yapılması için gerçekleştirilecek harcamalar.

Yukarıda belirtilen ödemelerin yapılabilmesi için ilgililer; Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu taahhütlerinden olan yatırım kredileri ve ihtisas kredilerine yapılması gereken faiz farkı iadesi veya destekleme primi ödemelerine ilişkin talepler ile maddi hata, yetkili mercilerce kabul edilen matrah değişikliği gibi nedenlerle idari ve adli makamlarca Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu'na fazladan yatırıldığı tespit edilen fon kesintilerinin iadesi konusunda Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na, diğer konularda ise Müsteşarlığa müracaat ederler.

A)Ödeme Prosedürü

Bu Karar çerçevesinde aracı bankalar ile kurum ve kuruluşlara yapılacak aktarmalar, taleplerin Müsteşarlık kayıtlarına intikal tarihi sırasına göre gerçekleştirilir.

Tabii afete maruz kalınması sebebiyle ekonomisi etkilenen, ticari ve sınai faaliyetleri sekteye uğrayan yatırımcıların, Fon'dan aktarılan krediye taalluk eden borçlarının ertelenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemeye Müsteşarlığın bağlı olduğu Devlet Bakanı yetkilidir.

C) Uygulama Esasları

Bu Karar'ın 10 uncu maddesi çerçevesinde kullanılacak Fon kaynaklı kredilerin faiz oranı yatırım kredileri için %15, işletme kredileri için %25'tir. Fon kaynaklı kredilerin miktarı, vadesi ve geri dönüşü ile ilgili usul ve esaslar Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığınca çıkarılacak tebliğlerle belirlenir. Fon kaynaklarından kullanılacak kredilerin faiz oranlarını ekonominin seyrine göre %100'üne kadar artırmaya veya azaltmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir. Fonan kredi öngörülen daha önceki kararlara göre kullanılan kredilerin bakiyeleri için tabi oldukları kararname hükümlerine göre uygulanması gereken faiz oranını aşmamak kaydıyla yeni belirlenen faiz oranları uygulanır.

Fon'a Tahsilat

Madde 21- Fon'dan ödenen tutarların geri alınması ile ilgili usul ve esaslar aşağıda belirtilmiştir.

a) İlgili Karar ve tebliğlere aykırılık sonucu geri alınması gereken destekleme primleri ile besicilik işletme kredileri Türkiye Kalkınma Bankası ve T.C. Ziraat Bankasına,

b) Yatırım kredilerine ilişkin faiz farkı iadesi tutarları, gerçek dışı ihracatla ilgili işlemlerde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına intikal ettirilen raporların incelenmesi sonucunda tespit edilecek faiz farkı iadesi ve destekleme primi tutarları, bu tutarlara tahakkuk ettirilecek cezai faizi ile birlikte tahsili için gerekli işlemler ile Fon kaynaklı kredilere ilişkin olarak bankalarca düzenlenen global itfa planlarına göre kontrolü neticesinde süresinde ödenmeyen ana para taksit ve faizlerinin mevzuat hükümleri çerçevesinde tahsiline ilişkin işlemler Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına,

c) Çeşitli Bakanlar Kurulu Kararları uyarınca tahsis edilen kredilerin vadelerinde ana para taksit ve faiz ödemeleri ile bunların dışında tahsili gereken alacaklar ilgili aracı bankalar ve/veya kurumlarca

tahsil edilerek Fon'a yatırılır.

Fon için ilgili mali yıl bütçesinden ayrılan ödenek Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'un gider hesabına aktarılır. Ayrıca aracı bankalar nezdinde sözkonusu Fon adına tali nitelikte bir gelir-gider hesabı da açılabilir. Müsteşarlık gerektiğinde tali hesapta biriken miktarları ana hesaba aktarmaya ve bu konuda her türlü işlemi yapmaya yetkilidir.

Aracı Bankalar ve Yatırımcıların Sorumluluğu

Madde 22- Aracı bankalar ve yatırımcıların sorumluluğu aşağıda belirtilmiştir.

a) Fon kaynaklı kredi uygulamasını yürütmekle görevlendirilmiş bankalar tarafından yapılacak inceleme sonucunda kullanılması öngörülen kredi tutarı kadar meblağ yatırımcılara ödenmek üzere Fon gelirleri de dikkate alınarak Müsteşarlığın uygun görüşüne istinaden Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca aracı bankalara aktarılır.

b) Aracı bankalarca, ilgili Bakanlar Kurulu Kararında aksi belirtilmedikçe yatırım ve/veya işletme kredilerinin aktarma tarihinden itibaren en geç 5 iş günü içinde ilgili yatırımcıya kullanılması zorunludur. Kredinin 5 iş günü içinde kullanılmaması halinde kullanılmayan kredi tutarı en geç müteakip 5 iş günü içinde Fon hesabına iade edilir. Aksi takdirde kredinin banka hesaplarına geçtiği tarih ile Fon hesabına iade edildiği tarih arasında geçen süre için ilgili bankanın kısa vadeli kredilere genel olarak uygulayacağı ilan ettiği kredi faiz oranı üzerinden faiz alınır.

c) Krediyi aracılık eden bankalar, kredilerin amacına uygun olarak kullanılmasından ve kredilere ait anapara taksit ve faizlerinin zamanında Fon'a yatırılmasından sorumludurlar. Aracı bankalar, anapara taksit ve faizlerini yatırımcılardan tahsil edilip edilmediğine bakılmaksızın, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına tevdi ettikleri global itfa planına göre 5 işgünü içinde Fon'a yatırmak zorundadırlar. Aracı bankalarca süresinde Fon'a yatırılmayan tutarlara, Fon'a yatırıldıkları tarihe kadar, bu bankaların kısa vadeli kredilere genel olarak uygulayacağı ilan ettiği faiz oranı üzerinden cezai faiz tahakkuk ettirilir.

d) Yatırımın gerçekleşmemesi veya teşvik belgesinin iptal edilmesi halinde Fon'dan kullanılan kredinin, ilgili bankanın kısa vadeli kredilere uygulayacağı ilan ettiği faiz oranı üzerinden tahakkuk ettirilecek faizi ile birlikte 5 işgünü içinde Fon'a yatırılması zorunludur.

e) Aracı bankalar yapacakları aracılık işlemlerinden dolayı krediye tahakkuk eden faizin azami 4 puana kadar olan kısmını komisyon olarak alabilirler. Bunun dışında ücret, komisyon gibi isimler altında başkaca hiçbir karşılık talep edemezler.

f) Aracı bankaların mükellefiyetlerini bu Karar hükümleri çerçevesinde yerine getirmemeleri halinde, Müsteşarlıkça Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasına verilecek talimata istinaden ilgili bankanın anılan Banka nezdindeki karşılık hesabından virman yapılmak suretiyle tahsili cihetine gidilir.

Tahsil Usulü

Madde 23- Fon'a tahsilat aşağıdaki şekilde yapılır:

a) Bu Karar ve daha önceki Kararlar uyarınca süresinde tahsil edilemeyen alacaklara 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri tatbik edilir.

b) Ana para taksit ve tahakkuk eden faizlerinin ve bunlara bu Karar esaslarına göre tahakkuk ettirilecek cezai faizlerin Fon'a yatırılmaması halinde bu tutarların tahsilinde de 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uygulanır.

c) Fon'dan ödenen tutarların fazla ödendiğinin tesbiti halinde, bu miktar 6183 sayılı Kanun hükümleri uyarınca ilgili yatırımcılardan Fona tahsil edilir.

Madde 24- Aracı bankalar kanalıyla Fon'dan kullanılan Fon kaynaklı kredilerin vadesinden önce Fon'a iadesinin yapılması talebinde bulunulması halinde, Fon'a iade tarihi ile itfa planında belirtilen vade sonuna kadar olan devre için faiz tahakkuk ettirilmez. Vadeden önce aracı bankalara intikal ettirilen Fon kaynaklı

krediye ilişkin iade tutarlarının bu bankalarca 5 iş günü içinde Fon'a iadesinin yapılması zorunludur. Aksi takdirde, aracı bankalara bu Karar'ın 22 nci maddesi hükmü uygulanır.

Fon'un Yönetimi ve Denetimi

Madde 25- Fon'dan kredi tahsisi ve ödemelerle ilgili işlemlere aracılık edecek bankalar ve diğer kuruluşların tespiti, kredilerin ve ödemelerin (vadesi ve faiz oranları dahil) işleyişine ilişkin esas ve usuller Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı'nca belirlenir.

Aracı bankalar ile kurum ve kuruluşlara yapılacak aktarmalar Müsteşarlığın bağlı olduğu Devlet Bakanının onayı ile yapılır. Fon'un yönetimi Müsteşarlıkça, denetimi Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu'nca yapılır.

Geçici Madde 1- Daha önceki Kararlara istinaden düzenlenmiş ve Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva etmeyen teşvik belgelerinden;

a) Yatırım süresi sona ermiş olmakla birlikte tamamlama vizesi yapılmamış veya Müsteşarlık kayıtlarına göre hiç işlem görmemiş olanlar firma talebi olmaksızın,

b) Fiziki olarak gerçekleşen veya yatırım süresi devam etmekle birlikte mevcut haliyle tamamlama vizesi yapılması istenenler firma talebine istinaden

Müsteşarlık veya Müsteşarlıkça görevlendirilen Valilikçe (yatırımın bulunduğu il) veya Ticaret ve Sanayi Odası'nca (sadece Sanayi Odası bulunması halinde Sanayi Odası, gemi ve yat inşası ile tersane yatırımlarında Deniz Ticaret Odası) düzenlenen ekspertiz raporlarına istinaden teşvik belgesi konusu yatırımın bütünlüğü ile, ilgili Karar ve teşvik belgesindeki kayıt ve koşullara bakılmaksızın gerçekleşen değerler üzerinden tamamlama vizeleri yapılır. Ekspertiz işlemi yapan ve raporunu düzenleyen merci tarafından tamamlama vizeleri doğrudan teşvik belgeleri üzerine dercedilerek sonucundan Müsteşarlığa bilgi verilir.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva eden teşvik belgelerine ilişkin tamamlama vizesi işlemleri, talep edilip edilmediğine bakılmaksızın resen Müsteşarlıkça veya Müsteşarlığın görevlendireceği bankalar veya yukarıdaki fıkrada belirtilen kurum ve kuruluşlar tarafından düzenlenecek ekspertiz raporlarına istinaden yapılır. Ancak yatırımın fiziki olarak tamamlanmış olup olmadığına bakılmaksızın, ilgili Karar ve teşvik belgesindeki kayıt ve koşullara bağlı kalınmadan tamamlama vizesi yapılan yatırımlarda fazladan prim veya kredi kullanılmış olması halinde fazladan yararlandırılan destek unsurları ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde geri alınır. Bu teşvik belgelerinden 31/12/1999 tarihine kadar tamamlama vizesi başvurusunda bulunulmamış olması sebebiyle iptal edilen ancak henüz müeyyide uygulanmamış olan söz konusu teşvik belgelerine ilişkin tamamlama vizesinin yapılmasının talep edilmesi halinde bu fıkrada belirtilen hükümler çerçevesinde işlem yapılır.

Gerçekleşen haliyle tamamlama vizesi yapılan teşvik belgesinde kayıtlı oran üzerinden kullanılan özkaynağa tekabül eden kredi miktarının aşılması halinde aşılan miktara tekabül eden vergi, resim ve harçlar ile teşvik belgesindeki ihracat taahhüdünün süresi içerisinde yerine getirilememesi durumunda yararlandırılan vergi, resim ve harçlar 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde geri alınır.

Bu şekilde işlem yapılan belgeler konusu yatırımların bakiye kısımları için talep edilmesi halinde, sektörün durumu da dikkate alınarak yürürlükteki mevzuat hükümleri çerçevesinde yeni teşvik belgesi düzenlenebilir.

Müsteşarlıkça veya görevlendirilen kurumlarca yatırım yeri tespit edilemeyen veya süre uzatımı alamayan teşvik belgeleri ise Resmi Gazete'de ilan edilmek suretiyle iptal edilmiş sayılır.

Geçici Madde 2- Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve 98/10755 sayılı Kararnameden önceki Bakanlar Kurulu kararlarına göre Fon Kaynaklı Kredi ihtiva eden teşvik belgelerine (31/12/1999 tarihine kadar tamamlama vizesi başvurusunda bulunulmamış olması sebebiyle iptal edilmiş ancak henüz müeyyide uygulanmamış olanlar dahil), bu Karar'ın yürürlük süresi içinde talep edilmesi halinde, söz konusu prim veya kredilerin kullanılmadığının tevsik edilmesi veya

yararlanılan bu destek unsurlarının 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri çerçevesinde iade edilmesi kaydıyla, 30/6/2001 tarihine kadar ek süre verilir. Bu süre sonunda yatırımın tamamlanmaması halinde bu Kararın geçici 1 inci maddesi hükmü uygulanır.

Kaynak Kullanımını Destekleme Primi, Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi ihtiva etmeyen daha önceki yıl Kararlarına ve 98/10755 sayılı Kararnameye göre düzenlenen teşvik belgelerine 31/12/2001 tarihine kadar ek süre verilebilir. Teşvik belgesinin düzenleniş tarihi itibarıyla yatırım bitiş tarihi bu tarihten sonraya tekabül eden teşvik belgelerine ise, yatırım bitiş tarihini müteakiben, talep edilmesi halinde; belgede kayıtlı yatırım süresinin azami yarısı kadar ek süre verilebilir. Bu süreler sonunda yatırımın tamamlanması gerekmektedir. Aksi takdirde, sağlanan destek unsurları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümleri uyarınca geri alınır.

Geçici Madde 3- Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılan yatırımlar ile 4/6/1985 tarihli ve 3213 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi hükmü gereği bu yörelerde uygulanan destek unsurlarından istifade ettirilen yatırımlar için düzenlenmiş ve halen geçerli olan;

- a. KDV+10 puan oranında KDV desteği veya teşvik primi ihtiva eden,
- b. 1/8/1998 tarihinden önce onaylanmış yerli makine ve teçhizat listesinde yer alan,
- c. 1/8/1998 tarihinden sonra satın alınması sebebiyle KDV desteğinden yararlanamayarak istisnadan yararlanan

teşvik belgesi kapsamındaki makine ve teçhizata, bu makine ve teçhizatın KDV'siz fatura bedelinin % 10'u oranında, Fonun imkanları çerçevesinde destek sağlanır.

Bu yörelerde uluslararası ihale neticesi yapılan teşvik belgeli yatırımlarda, ihalenin Türkiye'de yerleşik firmalarda kalması halinde yatırımcı firma yerine, ihaleyi kazanan firmalar için de aynı uygulama yapılır. KDV desteği uygulaması ilgili mevzuatı uyarınca yapılır.

Diğer taraftan, gemi ve yat inşa yatırımları için düzenlenmiş ve sabit yatırım üzerinden KDV desteği veya teşvik primi öngörülmüş bulunan teşvik belgelerine ilişkin destek uygulamasına ilgili mevzuatı çerçevesinde devam edilir.

Geçici Madde 4- Teşvik belgesi kapsamında yapılmış bulunan üretim tesisleri ve bu tesislere ilişkin gayrimenkullerin 5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununda değişiklik yapan 25/5/1995 tarihli ve 4108 sayılı Kanuna göre kurulmuş veya kurulacak şirketlere aynı sermaye olarak konulmak üzere devri Müsteşarlığın iznine tabidir. Bu durumda, teşvik belgesinin tamamlama vizesinin yapılması kaydıyla, destek unsurları (Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu Kaynaklı Kredi ve Fon Kaynaklı Kredi dahil) geri alınmaz. 4108 sayılı Kanun hükümleri çerçevesinde kurulmuş veya kurulacak şirketin 5 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasını aşan yatırımları için teşvik belgesi düzenlenir.

Yürürlükten Kaldırılan Hükümler

Madde 26- 23/2/1998 tarihli ve 98/10755 sayılı, 22/2/1999 tarihli ve 99/12475 sayılı, 14/4/1999 tarihli ve 99/12656 sayılı kararnameler yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 27- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 28- Bu Karar'ı Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELERİN YATIRIMLARINDA DEVLET YARDIMLARI HAKKINDA KARAR

KARAR SAYISI:2001/1822

Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı:18.01.2001/24291

Amaç

Madde 1- Bu Karar, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler ile Avrupa Birliği normlarına ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak desteklenmelerini, uluslararası düzeyde rekabet edebilmelerini teminen üretim, kalite ve standartlarını artırmalarını, istihdam yaratmalarını sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Kapsam

Madde 2- Bu Karar,

- a) İmalat (çırçır ve entegre olmayan paketleme yatırımları hariç)
- b) Tarımsal Sanayi (tarım ürünlerini işleyerek değerlendiren ve/veya pazara hazırlamaya yönelik faaliyette bulunan her türlü tarım işletmeleri ile soğuk hava depoları dahil)
- c) Turizm(Konaklama Tesisleri)
- d) Eğitim ve Sağlık
- e) Madencilik
- f) Yazılım geliştirme

yatırımlarından, sektörel ve bölgesel kısıtlamalar dikkate alınarak, Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanlığı'nca yayımlanacak genelgelerle belirlenen faaliyetleri kapsar.

Ayrıca bu Karar çerçevesinde;

- a) İmalat ve tarımsal sanayi sektöründe faaliyette bulunan işletmelerden; kanuni defter kayıtlarında arsa ve bina hariç, makine ve teçhizat, tesis, taşıt araç ve gereçleri, döşeme ve demirbaşları toplamının net tutarı 400 milyar Türk Lirasını aşmayan;
 - 1) 50 ila 250 işçi çalıştıran orta ölçekli,
 - 2) 10 ila 49 işçi çalıştıran küçük ölçekli,
 - 3) 1 ila 9 işçi çalıştıran mikro ölçekli,

işletmelerin yatırımları (EK-1'de yer alan gelişmiş yörelerde araştırma ve geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ile Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca belirlenen özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinde yapılacak yatırımlar hariç komple yeni yatırımlar için KOBİ teşvik belgesi düzenlenmez.),

- b) Çanakkale il sınırlarının güneyi ile İçel il sınırlarının doğusu arasında kalan 3 km. derinliğindeki kıyı şeridi ve Nevşehir ilinde Merkez, Ürgüp ve Avanos ilçe sınırları dışında yapılacak turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ile mevcut konaklama tesislerinin modernizasyon yatırımları,
- c) Kalkınmada öncelikli yörelerde sağlık alanında yapılacak yatırımlar,
- d) Kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak eğitim yatırımları ile gelişmiş ve normal yörelerde yapılacak ilk ve orta eğitim yatırımlarına ait tevsi ve modernizasyon yatırımları,

- e) Madencilikle iştigel eden işletmelerin, istihraç, işleme veya zenginleştirme yatırımları,
f) Yazılım geliştirme yatırımları

KOBİ yatırımları olarak nitelendirilir.

Tanımlar

Madde 3- Bu Karar'da geçen;

Müşteşarlık: Hazine Müşteşarlığını,

Fon: Yatırımları Teşvik Fonunu,

Aracı Bankalar: Türkiye Halk Bankası A.ř., Türkiye Kalkınma Bankası A.ř., Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.ř. ve Sınai Yatırım Bankası A.ř.,

KOBİ:Bağımsız nitelikteki veya sermayesinin en fazla %25'i büyük işletmelere ait olan küçük ve orta ölçekli işletmeler ile mikro işletmeleri,

KOBİ teşvik belgesi:KOBİ Yatırım teşvik belgesini,

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık şirketleri: Küçük ve orta ölçekli işletmeler ile mikro işletmelerin yatırımlarına ortak olmak suretiyle finansman desteği sağlamak ve danışmanlık hizmeti vermek üzere kurulmuş işletmeleri,

Kredi Garanti Kuruluşları: Münhasıran KOBİ'lere kredi teminatı sağlamak üzere kurulan ve bu faaliyetlerinden elde ettikleri kazançları teminat sorumluluk fonlarına ekleyen ve bu fonları ortaklarına dağıtmayan kuruluşları

ifade eder.

KOBİ Teşvik Belgesi

Madde 4- KOBİ'lerin makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi alımlarının desteklenmesi amacıyla Müşteşarlıka KOBİ teşvik belgesi düzenlenir. Bina inşaat harcamaları sadece turizm (konaklama tesisleri), eğitim ve sağlık yatırımlarında dikkate alınır.

Destek unsurlarından yararlanabilmek için KOBİ teşvik belgesine konu bina inşaat, makine ve teçhizat harcamaları ile hammadde ve işletme malzemesi teminine yönelik yatırımın, 400 milyar Türk Lirasını aşmaması gerekmektedir.

Aracı bankalara yapılacak KOBİ teşvik belgesine ilişkin müracaatlarda;

- a. Turizm yatırımlarında Turizm Bakanlığından alınacak Turizm Yatırım Belgesi (21/1/1998 tarihli ve 4325 sayılı Kanun kapsamında arazi tahsisi yapılmasının söz konusu olması halinde bu belge teşvik belgesinin düzenlenmesi safhasında aranmaz.) ve/veya işletme belgelerinin,
- b. Sağlık yatırımlarında Sağlık Bakanlığından alınacak izin belgesinin,
- c. Eğitim yatırımlarında Milli Eğitim Bakanlığından alınacak izin belgesinin,
- d. İstihraa yönelik madencilik yatırımlarında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Maden İşleri Genel Müdürlüğünden alınacak İşletme Ruhsatı ve izni veya Maden İşleri Genel Müdürlüğünce onaylanmış (kamu kurum ve kuruluşlarının uhdesindeki maden sahalarıyla ilgili rödüvans sözleşmelerinde bu onay aranmaz) işletme ruhsatlı sahaya ait rödüvans sözleşmesinin,

- e. Tersane (gemi inşa ve onarım tesisleri) yatırımlarında Denizcilik Müsteşarlığından alınacak uygun görüş yazısının

ibraz edilmesi zorunludur.

KOBİ teşvik belgesine ilişkin talebin Müsteşarlıkça uygun görülmesi halinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat kaydedilmek üzere, gelişmiş ve normal yörelerde yapılacak yatırımlarda 100 milyon Türk Lirasının, kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda ise 50 milyon Türk Lirasının yatırılması zorunludur.

Yatırımcı tarafından ilk başvuru,

- a. Turizm, eğitim, sağlık ve tarımsal sanayi yatırımları için Türkiye Kalkınma Bankasının,
- b. Diğer yatırımlar için diğer aracı bankaların

ilgili şubelere yapılır.

Yatırımcı adına düzenlenecek KOBİ teşvik belgesi için Müsteşarlığa müracaat, yatırımcı adına aracı bankalar tarafından yapılır. Aracı bankalar KOBİ teşvik belgesine bağlanmasını talep ettikleri yatırım ile ilgili bilgi ve belgeleri, Müsteşarlığın belirleyeceği ayrı bir format içinde temin eder. Bu bilgilerin doğruluğundan ve talebin ilgili karar ve tebliğlere uygunluğundan aracı bankalar sorumludur. Bu format içeriğinde yer alan bilgilerden Müsteşarlıkça belirlenen kısımları, yatırımcı tarafından ek bir form ile yatırımcının bağlı bulunduğu Odaya (Sanayi Odası, Ticaret Odası, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkarlar Odası) tasdik ettirilir.

Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar hükümlerine göre düzenlenmiş ve halen geçerli olan Yatırım Teşvik Belgesi kapsamında bulunan makine ve teçhizat için KOBİ teşvik belgesi düzenlenmez ve bu Karar hükümlerinden yararlandırılmaz.

Yatırımın Süresi ve Tamamlama Vizesi

Madde 5- Yatırımın gerçekleşmesi ile ilgili takip, kontrol ve sorumluluk aracı bankalara aittir.

KOBİ teşvik belgesinde bina inşaat harcaması öngörülen yatırımlara en fazla iki (2) yıl, diğer yatırımlara ise bir (1) yıl süre verilir. Bu süre içinde tamamlanamayan yatırımlarla ilgili olarak, itfa planında bir değişiklik yapılmaması koşuluyla, haklı sebepler dikkate alınarak Müsteşarlıkça belirlenecek esaslar çerçevesinde aracı bankalar tarafından 12 aya kadar ek süre verilebilir.

Öngörülen süre veya ek süre bitimini müteakip üç ay içinde yatırımın tamamlanıp tamamlanmadığı aracı bankalarca tespit edilerek Müsteşarlığa bildirilir. Müsteşarlık tarafından hazırlanarak aracı bankalara bildirilen yatırımın mali ve fiziki gerçekleşme durumunu içeren Yatırım Tamamlama Formuna uygun olarak tamamlanmış yatırımlarla ilgili yatırım tamamlama vizesi aracı bankalarca yapılır ve en geç üç ay içinde Müsteşarlığa bildirilir. Tamamlanmayan veya Yatırım Tamamlama Formu yukarıda belirlenen süre içinde Müsteşarlığa intikal etmeyen yatırımlara ait KOBİ teşvik belgeleri iptal edilmiş sayılarak sağlanmış olan destek unsurları 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun çerçevesinde ilgililerden geri alınır.

Serbest Bölgelerde Yapılacak Yatırımlar

Madde 6- KOBİ'lerin serbest bölgelerde sadece imalat sektöründe yapacakları yatırımları için KOBİ teşvik belgesi düzenlenebilir. Bu yatırımlar için sadece 15 inci maddenin (A) bendinde gelişmiş yöreler için belirlenen oranlarda yatırım ve işletme kredisi öngörülebilir

Kredi Garanti Kuruluşlarınca Garanti Altına Alınan Krediler

Madde 7- Kredi Garanti Kuruluşlarınca KOBİ teşvik belgeli yatırımlarla ilgili olarak bir takvim yılı içinde verilen toplam teminatın %10'unu geçmemek kaydıyla, Kredi Garanti Kuruluşlarının bu sürede üstlendikleri

garanti/kefalet dolayısıyla bankalara ödemek zorunda kaldıkları toplam tazmin tutarlarının %50'si Fondan karşılanabilir. Kredi Garanti Kuruluşlarınca tazmin edilen garanti/kefaletler dolayısıyla firmalara karşı ortaya çıkan alacaklarına mahsuben Kredi Garanti Kuruluşlarınca yapılacak tahsilatların aynı oranda Fon'a iadesi zorunludur.

Kredi Garanti Kuruluşlarının üslendikleri garanti/kefalet dolayısıyla Fon'dan karşılanan bakiye tazmin tutarları ise garanti/kefil oldukları KOBİ'lerden 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine istinaden Fon'a tahsil edilir.

KOBİ Yatırımlarına Ortaklık Şirketlerinin Yatırımları

Madde 8- KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerine, bir önceki yılda KOBİ'lere iştirak edilen toplam sermaye payının %20'sini geçmemek kaydıyla, aracı bankalar kanalıyla Fon'dan kredi kullanılabilir. Söz konusu şirketlerin bu krediden yararlanabilmeleri için;

- a) Toplam sermaye katkısının ödenmiş sermayenin 3 katını geçmemesi,
 - b) Sermaye katkısının KOBİ'lerin sabit yatırım projeleri için yapılması ve KOBİ'lerde sermayenin en fazla %25'i kadar olması,
 - c) KOBİ'lere sermaye payı konulmak suretiyle oluşturulacak ortaklığın en geç 10 yıl içinde sona ereceğine dair aracı bankaya taahhütte bulunulması,
 - d) KOBİ ile borç alacak ilişkisine girilmemesi
- gerekmektedir.

KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerinin kullanabilecekleri azami kredi miktarı bir takvim yılı içinde 600 milyar Türk Lirasıdır.

Kullanılabilecek kredi dört yıl vadeli olup, anapara ve faiz ödemeleri altışar aylık dönemler halinde yapılır. Bu kredinin faiz oranı %15'tir.

KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketlerine tahsis edilen Fon kaynaklı kredinin uygulaması, geri alınması, takibi ve benzeri konulara ilişkin usul ve esaslar bu Karar'ın 15 inci maddesi çerçevesinde yürütülür.

Destek Unsurlarında Bölgesel Ayırım

Madde 9- Destek unsurlarının uygulanması açısından yöreler; gelişmiş, normal ve kalkınmada öncelikli yöreler olmak üzere üçe ayrılmıştır (EK 1). Kalkınmada öncelikli yöre kapsamındaki iller, Yüksek Planlama Kurulu kararları ile yeniden belirlenebilir.

Uygulanacak Destek Unsurları

Madde 10- KOBİ yatırımları için öngörülebilecek destek unsurları şunlardır:

- a) Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu istisnası,
- b) Yatırım indirimi,
- c) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası,
- d) Vergi, resim ve harç istisnası,
- e) Fondan kredi tahsisi.

Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu İstisnası

Madde 11- Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar'ın ilgili hükümleri çerçevesinde, KOBİ teşvik belgesi kapsamında makine ve teçhizatın ithaline izin verilebilir. Ancak, KOBİ teşvik belgesi kapsamında kullanılmış makine ve teçhizat temin edilemez.

KOBİ teşvik belgesi kapsamında hammadde ve işletme malzemesi ithal edilmesi halinde yürürlükteki İthalat Rejimi Kararı'nda öngörülen oranlarda Gümrük Vergisi ve Toplu Konut Fonu tahsil edilir.

Yatırım İndirimi

Madde 12- 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun Ek 3 üncü maddesi hükmü uyarınca; organize sanayi bölgeleri ve kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlar için yatırım indirimi oranı %100'dür.

Bu Karar kapsamında normal yörelerde yapılacak yatırımlar ile yöre farkı gözetilmeksizin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin (KOBİ) yatırımları, ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknopark ve teknoparklarda yapılacak yatırımlar, enerji dahil altyapı yatırımları, Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu veya Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu tarafından belirlenen öncelikli teknoloji alanında yapılacak yatırımlar, elektronik sanayi yatırımları, gemi ve yat inşa yatırımları, tersane yatırımları, uçak ve helikopter yatırımları, eğitim yatırımları, sağlık yatırımları, turizm yatırımları, maden istihracına yönelik yatırımlar, bilişim teknolojisi yatırımları, yazılım geliştirme yatırımları, genel amaçlı rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri yatırımları, bölgesel gelişmeye yönelik yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, ileri teknoloji gerektiren, katma değeri yüksek, vergi gelirleri ve istihdam artırıcı özelliklerden en az birini içeren ve sabit yatırım tutarı 50 milyon ABD Doları karşılığı Türk Lirasının üzerindeki yatırımlar özel önem taşıyan sektör yatırımlarıdır.

Bu çerçevede özel önem taşıyan sektör kapsamındaki KOBİ yatırımlarına uygulanacak yatırım indirimi oranları ise;

a) Gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlar için %60,

b) Normal yörelerde yapılacak yatırımlar için %100,

c)Gelişmiş yörelerde yapılacak ar-ge yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nca belirlenen küçük sanayi siteleri ile küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgelerinde yapılacak yatırımlar, madencilik, eğitim, turizm(konaklama tesisi) ve yazılım geliştirme yatırımları için %100

olarak uygulanır.

Yatırım indiriminde, Maliye Bakanlığınca her yıl belirlenen asgari yatırım indirimi tutarları esas alınır.

Katma Değer Vergisi (KDV) İstisnası

Madde 13- 25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 13 üncü maddesinin (d) bendi gereğince, KOBİ teşvik belgesini haiz yatırımcılara KOBİ teşvik belgesi kapsamında yapılacak yeni makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri Katma Değer Vergisinden istisnadır.

Vergi, Resim ve Harç İstisnası

Madde 14- 3/12/1988 tarihli ve 3505 sayılı Kanunun Geçici 2 nci maddesine göre, yatırımın tamamlanmasını müteakip 2 yıl içinde 1.000 ABD Doları tutarında ihracat yapılacağına dair aracı bankaya taahhütte bulunulması kaydıyla ilgili mevzuat çerçevesinde yapılacak yatırımlar vergi, resim ve harçlardan istisna edilirler.

Fon'dan Kredi Tahsisi

Madde 15- KOBİ yatırımları için aşağıda belirtilen esaslar çerçevesinde Fon'dan yatırım ve işletme kredisi tahsis edilebilir.

A) Fon'dan Kredi Tahsisinin Şartları

Fon kaynaklı krediler sadece makine ve teçhizat alımı için (turizm, eğitim ve sağlık yatırımlarında bina inşaat harcamaları dahil olup, bu miktar sabit yatırımın %20'sini geçemez) yatırım kredisi ile hammadde ve işletme malzemesi alınmasına yönelik olarak işletme kredisi şeklinde kullanılabilir.

Fon'dan, imalat ve tarımsal sanayi sektörlerinde yapılacak yatırımlar için faizsiz sabit yatırım tutarının aşağıda belirtilen oranlarında yatırım kredisi tahsis edilebilir.

	Kalkınmada Öncelikli Yöre	Normal Yöre	Gelişmiş Yöre
Mikro ölçekli işletmeler	% 60	% 50	% 40
Küçük ölçekli işletmeler	% 50	% 40	% 30
Orta ölçekli işletmeler	% 40	% 30	% 20

Araştırma-geliştirme yatırımları, çevre korumaya yönelik yatırımlar, teknoparklarda yapılacak yatırımlar ve organize sanayi bölgelerinde (özel organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinden oluşan organize küçük sanayi bölgeleri dahil) gerçekleştirilecek yatırımlar için yukarıda belirtilen oranlara 10 puan ilave edilir.

Turizm yatırımları (konaklama tesisleri) ve yazılım geliştirme yatırımları için orta ölçekli işletmeler sütununda yer alan oranlar, eğitim yatırımları için küçük ölçekli işletmeler sütununda yer alan oranlar, sağlık yatırımları ve madencilik yatırımları için kalkınmada öncelikli yörelerdeki mikro ölçekli işletmeler için geçerli olan oran dikkate alınır.

Öngörülen yatırım kredisi miktarı 200 milyar Türk Lirasını geçemez.

Yatırım kredisi ile birlikte işletme kredisi talep edilmesi halinde; Müsteşarlık ve aracı bankalarca belirlenecek esaslar çerçevesinde hammadde ve işletme malzemesi ihtiyacının karşılanabilmesini teminen, faizsiz sabit yatırım tutarının %20'sine kadar işletme kredisi tahsis edilebilir. Bu miktar 80 milyar Türk Lirasını geçemez.

Sadece işletme kredisi kullanılması halinde ise Fon'dan tahsis edilebilecek azami kredi tutarı 35 milyar Türk Lirasıdır.

Yatırım ve işletme kredilerinin birlikte kullanılması durumunda öngörülecek toplam kredi miktarı azami 280 milyar Türk Lirasıdır.

KOBİ işletmelerinde toplam sabit yatırımın gelişmiş ve normal yörelerde en az %30'unun, kalkınmada öncelikli yörelerde en az %20'sinin özkaynaklardan karşılanması gerekmektedir.

B) Fondan Kullanılan Kredilerin Vadesi, Faizi ve Geri Dönüşü

KOBİ'lere Fon kaynaklarından kullanılan yatırım kredilerinin faiz oranları; kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda %10, diğer yörelerde %15'tir. İşletme kredilerine uygulanacak faiz oranı ise kalkınmada öncelikli yörelerde yapılacak yatırımlarda %15, diğer yörelerde %25'tir. Ekonominin seyrine göre yukarıda belirtilen faiz oranlarının %100'üne kadar artırılmasına veya azaltılmasına Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir. Daha önceki Kararlara göre düzenlenen KOBİ teşvik belgeleri kapsamında kullanılan kredilerin bakiyeleri için de tabi oldukları Kararname hükümlerine göre uygulanması gereken faiz oranını aşmamak kaydıyla bu maddede belirtilen faiz oranları uygulanır.

KOBİ'lere kullanılacak Fon kaynaklı yatırım kredilerinde vade azami 4 yıl, işletme kredilerinde 2 yıldır. Yatırım kredilerinde 1 yıl ödemesiz dönem uygulanır.

Ödemesiz döneme ait faiz, kalan vade süresi içinde diğer taksitlerle birlikte faiz tahakkuk ettirmek suretiyle üçer aylık veya altışar aylık taksitler halinde tahsil edilir.

Fon kaynaklı yatırım kredisinin ana para ve faiz ödemeleri ödemesiz dönemi takip eden vadede ana para taksit ödemeleri ile birlikte tahsil edilir.

KOBİ'lere Fondan her yıl tahsis edilecek kaynakların en az %30'u Esnaf ve Sanatkarlar Odalarına kayıtlı KOBİ'lere ayrılır. Talebin %30'u bulmaması halinde aktarılan kaynak diğer Odalara kayıtlı KOBİ'lere kullanılır.

C) Takip ve Sorumluluk

Fon kaynaklı kredi uygulaması, geri alınması, takibi ve benzeri konulara ilişkin usul ve esaslar "Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar" hükümlerine göre yürütülür.

Buna göre, Fon kaynaklı krediler ile ilgili olarak ana para, taksit ve faiz ödemelerine ilişkin yükümlülüklerin aracı banka tarafından yerine getirilmemesi halinde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nca ilgili Bankanın karşılık hesabından virman yapma yetkisi Müsteşarlıkça kullanılır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası virman yetkisini Müsteşarlığın yazılı talimatına uygun olarak gerçekleştirir.

Aracı bankalar yapacakları aracılık işleminden dolayı krediye tahakkuk eden faizin azami 4 puanına kadar komisyon alabilirler. Aracı bankalar bunun dışında ücret, komisyon gibi isimler altında KOBİ'lerden başkaca hiçbir karşılık talep edemezler.

Bu Kararın uygulanmasında ortaya çıkacak tereddüt ve ihtilaflarda, Müsteşarlığın görüşü doğrultusunda işlem yapılır.

Madde 16- Fon için ilgili Mali Yıl Bütçesinden ayrılan ödenek Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları Teşvik Fonu Gider Hesabı"na aktarılır. Ayrıca KOBİ'lerin yönlendirilmesini ve desteklenmesini teminen aracı bankalar nezdinde söz konusu Fon adına tali nitelikte bir gelir-gider hesabı da açılabilir. Müsteşarlık gerektiğinde tali hesapta biriken miktarları ana hesaba aktarmaya ve bu konuda her türlü işlemi yapmaya yetkilidir.

Madde 17- Bu Karar çerçevesinde KOBİ teşvik belgesine bağlanan ve Fon kaynaklı yatırım ve işletme kredileriyle desteklenen yatırımlar için aracı bankalar nezdindeki "Yatırımları Teşvik Fonu Tali Hesabı"na aktarılan tutarlar, aktarma tarihinden itibaren en geç 15 iş günü içinde aracı bankalar tarafından KOBİ teşvik belgesi onaylanan KOBİ'lere kullanılır. Kullanılmayan miktarlar belgeleri onaylanan diğer KOBİ'lere, müteakip 7 iş günü içinde aktarılabilir. Bunun dışındaki uygulamalarda aracı banka Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar'ın 22 nci maddesinde belirtilen hükümlere tabidir.

KOBİ (KOBİ yatırımlarına ortaklık şirketleri dahil)'lere kullanılan kredilere ait ana para taksit ve faizler aracı bankalar nezdindeki tali hesapta tutulabilir. Ancak Fon hesabının izlenmesini teminen aracı bankalar nezdinde açılan tali hesabın gelir ve gider durumunu gösterir haftalık vaziyeti ilgili aracı bankalar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon hesabına bildirir.

Yeniden Değerleme

Madde 18- Fon kaynaklı yatırım ve işletme kredisini azami tutarları, 2 nci maddede öngörülen KOBİ'lerin aktif değerlerine ilişkin azami miktar, 4 üncü maddede yeralan KOBİ teşvik belgesine konu yatırım tutarı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki Fon'a irat olarak kaydedilen miktarları her yıl başında bir önceki yıla ait 213 sayılı Vergi Usul Kanunu hükümlerine göre belirlenen yeniden değerlendirme oranı da dikkate alınarak artırmaya Müsteşarlığın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı yetkilidir.

Şartların İhlali

Madde 19- KOBİ teşvik belgesi şart ve karakteristiklerinin yerine getirilememesi halinde, Müsteşarlık destek unsurlarını kısmen veya tamamen kaldırarak yararlanılan desteklerin geri alınmasını sağlayabilir.

Bu Karar'da belirtilmeyen hususlarla ilgili uygulama, Yatırımlarda Devlet Yardımları ve Yatırımları Teşvik Fonu Hakkında Karar hükümlerine göre yürütülür.

Madde 20- 19/2/1999 tarihli ve 99/12474 sayılı Kararname yürürlükten kaldırılmıştır.

Madde 21- Bu Karar yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 22- Bu Karar'ı Hazine Müsteşarlığı'nın bağlı olduğu Devlet Bakanı yürütür.

YATIRIM TEŞVİK UYGULAMALARINDA YÖRELER

Gelişmiş Yöre Kapsamındaki İller	Normal Yöre Kapsamındaki İller	Kalkınmada Öncelikli Yöre Kapsamındaki İller
İstanbul (İl sınırları)	Ankara (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Kastamonu Çorum
Ankara (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Artvin Erzincan Trabzon Sivas Osmaniye Aksaray K.Maraş Kilis Bartın Tokat Çankırı Sinop Ordu Erzurum Diyarbakır Yozgat Şanlıurfa Nevşehir Elazığ Amasya Karabük Malatya Zonguldak Karaman Niğde Samsun
İzmir (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Bursa (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	Tunceli Adıyaman Kars Gümüşhane Bayburt Batman Mardin Van Siirt İğdır Hakkari Bitlis Ardahan Bingöl Ağrı Şırnak Muş Rize Kırşehir Kırıkkale Giresun Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri)
Bursa (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Adana (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	
Adana (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Antalya (Büyük Şehir Belediyesi hudutları dışı)	
Antalya (Büyük Şehir Belediyesi hudutları içi)	Çanakkale (Bozcaada ve Gökçeada ilçeleri hariç)	
Kocaeli (İl sınırları)		

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- İlgili Resmi Gazeteler
- İş ve İşçi Bulma Kurumu İstatistik Yıllığı,İİBK,1998
- T.C. Başbakanlık DİE, Genel Nüfus Sayım Sonuçları, 1990,1997
- T.C. Başbakanlık DİE, Tarımsal Yapı, 1996,1997,1998
- T.C. Başbakanlık DİE, İl ve Bölge İstatistikleri, 1994
- T.C. Başbakanlık DİE, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, Mardin, 1998
- T.C. Başbakanlık DİE, İller İtibariyle GSYİH, 1987-1996
- T.C. Başbakanlık DİE, İller İtibariyle GSYİH, 1995-1997
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, İller İtibariyle Çeşitli Göstergeler, 1997,1998
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 1996
- T.C. Başbakanlık DPT Müsteşarlığı, Kamu Yatırımları Raporu, 2001
- T.C. Mardin Valiliği Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, Sanayi ve Ticaret Durum Raporları,1995,1996,1997,1999
- T.C. Sağlık Bakanlığı, Yataklı Tedavi Kurumları İstatistik Yıllığı 1996-1999
- TEDAŞ, Türkiye Elektrik Dağıtım ve Tüketim İstatistikleri, 1996-1998
- TKB A.Ş. Araştırma Müdürlüğü, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi Ekonomik ve Sosyal Durum Raporu, Aralık 1999
- TOOB,Mardin İli Gelişme Stratejisi;1998
- Türkiye Bankalar Birliği, Bankalarımız, 1997,1998,1999
- Yörük, Sedat, Yatırımlarda Devlet Yardımları, T.C. Hazine Müsteşarlığı, Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü